

Chinees op school

Xiàoyuán Zhōngwén jiàoyù

校园中文教育

Voorstel voor een leerplan Chinese taal en cultuur voor het vwo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Chinees op school

Voorstel voor een leerplan Chinese taal en cultuur voor het vwo

Xiàoyuán Zhōngwén jiàoyù
校 园 中 文 教 育

Anne Beeker
Jos Canton
Daniela Fasoglio

slo

December 2008

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2008 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: Anne Beeker, Jos Canton, Daniela Fasoglio
In samenwerking met: Ans van Broekhuizen-de Rooij, Maghiel van Crevel,
Ubbo van Dijk, Tin Chau Tsui
Eindredactie: Daniela Fasoglio

Met dank aan: Joel Bel Lassen, inspecteur général du chinois (Education Nationale), hoogleraar aan het INALCO (F)
Giorgio Corà en Chiara Simonato, Liceo Pigafetta, Vicenza (IT)
Hans Crum, Gemeentelijk Gymnasium, Hilversum, en Tin Chau Tsui, Gemeentelijk Gymnasium, Hilversum en senior docent Hogeschool Zuyd, Maastricht.
Ingrid Paardekooper en Inez Kretzschmar, Gymnasium Haganum
Simon Veenman en Zhiyu Fan, Stanislas College, Delft
Arnold Koot en Nhi Vuong, Wolfert van Borselen, Rotterdam

In opdracht: Expertisecentrum Moderne Vreemde Talen ICLON
Visser 't Hooft Lyceum, Leiden
Gemeentelijk Gymnasium, Hilversum
Gymnasium Haganum, Den Haag
Stanislas College, Delft
Platform Nieuwe Schooltalen
Sectie Chinees Levende Talen

Besteladres

SLO, Stichting Leerplanontwikkeling
Afdeling Verkoop
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 305
Internet: <http://catalogus.slo.nl>
E-mail: verkoop@slo.nl

AN: 5.4582.143

Inhoud

Voorwoord	5
Alle aanbevelingen van deze publicatie op een rij	7
1. Introductie	9
2. Chinees als schoolvak: enkele ervaringen in het buitenland	11
3. Chinees als schoolvak in Nederland	21
4. Benaming van het schoolvak Chinees	29
5. Plaats van Chinees in het curriculum van het vwo - mogelijkheden voor havo	31
6. Contouren van het vak	35
7. Chinees en het ERK	37
8. Voorstel eindtermen eindexamenprogramma	43
9. Domein E: Chinese cultuur	57
10. Chinees op school: aanpak in de les	59
11. Checklist invoering Chinees op school	67
12. Literatuuropgave	69
Bijlage 1: Voorstel examenprogramma Chinese taal en cultuur vwo	71
Bijlage 2: Interviews	73
Bijlage 3: Het examen-programma Chinees in Frankrijk	83
Bijlage 4: Karakters eindexamen Chinees in Duitsland	95
Bijlage 5: Glossarium Nederlands voortgezet onderwijs	99
Bijlage 6: De niveau-beschrijvingen van het Europees Referentiekader	101

Wie oude kennis koestert en voortdurend
nieuwe vergaart, mag een leraar van
anderen zijn.

温故而知新，可以为师矣。

Confucius (551-479 v.C.)
Chinees wijsgeer

Voorwoord

Chinees leer je niet in een vloek en een zucht. Toch bieden steeds meer scholen in Nederland een cursus Mandarijn, en de belangstelling onder de leerlingen groeit gestaag. Zó maken Nederlandse scholieren kennis niet alleen met de taal, maar ook met de cultuur van de Chinezen en leren ze deze cultuur beter te begrijpen en te waarderen. Eén school heeft vanaf 2007 zelfs toestemming van het Ministerie van Onderwijs gekregen om Chinees als examenvak in het curriculum op te nemen. Volgens de leerlingen van deze school valt het uiteindelijk erg mee, en dat blijkt ook uit hun resultaten. De eerste lichter examenkandidaten wordt in 2010 afgeleverd. Een tweede school volgt deze eerste pionier vanaf dit schooljaar.

Redenen genoeg om op de groeiende belangstelling van de Nederlandse scholieren in te spelen en de mogelijkheid open te stellen aan alle vo-scholen in Nederland; dat kan door Chinees toe te voegen aan de schooltalen in het Nederlandse onderwijs, en door dit vak van een officieel eindexamenprogramma te voorzien. Dat is de aanzet die deze publicatie wil geven, tot stand gekomen op aanvraag van het Expertisecentrum Moderne Vreemde Talen in Leiden, ondersteund door het Platform Chinees op school en een aantal Nederlandse middelbare scholen waar Chinees nu al een succesverhaal aan het worden is.

Met de invoering van Chinees als schoolvak loopt Nederland in Europa zeker niet voorop: in Frankrijk wordt Chinees al vanaf de jaren '50 als officieel schoolvak gegeven, nu op meer dan 150 scholen. Ook in Duitsland en in Engeland is Chinees een officieel vak.

Bij het tot stand komen van deze publicatie hebben we derhalve twee paden bewandeld: we hebben ons ten eerste laten inspireren door de ervaring die in andere Europese landen en vooral in Frankrijk is opgebouwd; ten tweede hebben we zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de leerplannen en examenprogramma's van de andere officiële schooltalen in Nederland. Daarbij hoort ook de vraag of er een koppeling mogelijk is met de competentieniveaus van het Europees Referentiekader, waarop wij een positief antwoord hebben kunnen geven.

De SLO heeft graag haar leerplankundige expertise beschikbaar gesteld voor dit uitdagende project. Voor de inhoudelijke input zijn we bijzonder blij met en dankbaar voor de werkgroep die samen met ons aan deze publicatie heeft gewerkt: Maghiel van Crevel en Ans van Broekhuizen-de Rooij van de vakgroep Sinologie van de Universiteit Leiden, Tin Chau Tsui van de opleiding Oriëntaalse Talen en Communicatie aan de Hogeschool Zuyd in Maastricht en Ubbo van Dijk van ABC Onderwijsadviseurs Amsterdam. Hun hulp bij deze publicatie was onontbeerlijk.

Dit leerplanvoorstel beoogt een brede doelgroep van dienst te zijn: schoolleiders, toekomstige lerarenopleiders, nascholers, materiaalontwikkelaars, docenten en, niet in laatste instantie, beleidsmedewerkers van het Ministerie van OCW. De publicatie is als volgt opgebouwd.

In *hoofdstuk 1 (Introductie)* worden de achtergronden van deze publicatie kort samengevat.

Daarna wordt in *hoofdstuk 2* de situatie in enkele Europese landen verkend. De informatie die hierin is opgenomen heeft niet de pretentie een volledig panorama van de positie van Chinees in Europa te bieden; daarvoor waren de tijd en de middelen helaas niet toereikend. Er is gekozen om dieper in te gaan op de situatie in Frankrijk, dat in Europa een voortrekkersrol vervult, gevolgd door een korte blik op de ervaringen in Duitsland, België, Groot-Brittannië en Italië, dit laatste als voorbeeld van pionierswerk van scholen die niet ondersteund worden door de overheid. In *hoofdstuk 3* wordt het totale plaatje aangevuld met de belangrijkste ervaringen in ons land.

Vanaf *hoofdstuk 4* komt het leerplanvoorstel daadwerkelijk tot stand: eerst een verantwoording van de keuze voor een andere benaming van het vak ten opzichte van de andere schooltalen, vervolgens een overzicht van de plaats van de moderne vreemde talen in het curriculum havo/vwo van het Nederlandse onderwijs en de positie die Chinees daarin zou kunnen innemen (*hoofdstuk 5*). In het verlengde daarvan komen studielasturen en haalbare eindniveaus in *hoofdstuk 6* aan de orde.

In *hoofdstuk 7* wordt nagegaan in hoeverre een koppeling met het Europees Referentiekader mogelijk is. Het voorbeeld van Frankrijk, waar de koppeling al officieel van kracht is, heeft hierbij model gestaan. De eindtermen voor de moderne vreemde talen worden in *hoofdstuk 8* uitgewerkt.

In de laatste vier hoofdstukken worden nog enkele praktische aspecten van het vak aangestipt voor wat betreft de invulling van het onderdeel cultuur, de aanpak in de les en de invoeringsproblematiek.

Voorafgaand aan hoofdstuk 1 is een lijst van alle aanbevelingen opgenomen. Deze lijst, samen met de toelichting in de daarop volgende hoofdstukken, verschaft het Ministerie van OCW de informatie die nodig is om een besluit te nemen over de invoering van Chinees als officieel examenvak. Uiteraard is SLO bereid om mede uitvoering te geven aan een dergelijk besluit.

Wij hopen dat ons voorstel ertoe zal leiden om vanaf het schooljaar 2009-2010 het vak Chinese Taal en Cultuur als verrijking in het officiële aanbod van het Nederlandse onderwijs te verwelkomen. Het mag nog wel even gezegd worden: wij zijn er inmiddels zelf ook van in de ban geraakt.

Daniela Fasoglio (projectleider)
Anne Beeker
Jos Canton

Enschede, december 2008

Alle aanbevelingen van deze publicatie op een rij

Kies voor de benaming van het schoolvak: 'Chinees taal en cultuur'.	hoofdstuk 4
Verzoek OCW om een formeel besluit te nemen over de status van Chinees als officieel examenvak en geef in dat geval SLO de opdracht om een handreiking voor het schoolexamen samen te stellen.	hele publicatie
Start zo snel mogelijk een officiële eerstegraads lerarenopleiding Chinees.	hele publicatie
Maak het vak Chinese taal en cultuur in principe een vwo vak. Laat havo leerlingen die belangstelling voor Chinees hebben en deze uitdaging ook aan kunnen, het vak op vwo niveau volgen.	hoofdstuk 5
Begin, waar mogelijk, al in de onderbouw met Chinees.	hoofdstuk 6
Sluit aan bij de competentieniveaus van het Europees Referentiekader.	hoofdstuk 7
Verken in Europees verband de mogelijkheid van een nadere uitwerking van de descriptor op A1 en A2 niveaus die specifiek gelden voor de Chinese taal; onderwerp de descriptor aan internationale validering.	hoofdstuk 2 en 7
Volg de ontwikkelingen van het onderzoek naar de vergelijkbaarheid van de niveaus van het HSK met de niveaus van het ERK.	hoofdstuk 7
Streef naar het behalen van eindniveau A2 van het ERK en schep er in het lesprogramma de voorwaarden voor in termen van aantal lessen.	hoofdstuk 7-8
Evalueer in de komende jaren de eerste eindexamenresultaten van de leerlingen in Nederland die Chinees als examenvak hebben afgesloten, om de inschattingen van haalbare eindniveaus te onderbouwen.	hoofdstuk 7
Gebruik de eindtermen van het eindexamenprogramma mvt ook voor het vak Chinees (domein A t/m D).	hoofdstuk 8
Stel een lijst samen van te beheersen karakters, gebaseerd op frequentielijsten van het Mandarijn. Gebruik Franse en Duitse lijsten als uitgangspunt.	hoofdstuk 8
Neem Domein E (Chinees cultuur) op in het eindexamenprogramma, breng aspecten van de Chinese taal, cultuur en literatuur onder in dit domein.	hoofdstuk 9
Zorg voor transfer tussen de leerstof en de toepassing daarvan in realistische situaties. Werk ook met taaltaken om het leerrendement te versterken.	hoofdstuk 10
Let op de specifieke randvoorwaarden om het vak Chinees succesvol in te voeren.	hoofdstuk 11

1. Introductie

De vernieuwde tweede fase heeft, onder andere, scholen de mogelijkheid gegeven zich te profileren door meer vakken aan te bieden. Zoals blijkt uit de publicatie *Vernieuwde Tweede Fase, de start in cijfers*,¹ hebben scholen daarvan ook ruim gebruik gemaakt.

De belangstelling voor Chinees als nieuwe schooltaal past in deze ontwikkeling. De explosieve economische groei die China doormaakt en de sterk toegenomen mogelijkheden om het land te bezoeken sinds de jaren negentig van de vorige eeuw, gecombineerd met de Olympische Spelen die in 2008 in Beijing hebben plaatsgevonden, hebben geleid tot wat haast een ware China hype genoemd kan worden. Deze belangstelling is ook zichtbaar op universitair niveau: het aantal eerstejaars Chinees bij de vakgroep sinologie aan de Universiteit Leiden is de afgelopen jaren enorm gestegen, met een jaarlijkse intake van 80-100 studenten over de afgelopen vijf jaar en circa 330 studenten in de gehele Ba-Ma opleiding. De opleiding Oriëntaalse Talen en Communicatie van de Hogeschool Zuyd had in 2007-2008 60 eerstejaars studenten Chinees.

Chinees is natuurlijk ook de taal die door een vijfde van de wereldbevolking gesproken wordt.

Daarnaast kent Nederland een grote populatie Chinese immigranten: de kinderen van deze groep worden door hun ouders vaak naar de Chinese 'zaterdagschool' gestuurd om daar Mandarijn te leren schrijven. Een complicerende factor wordt daarbij gevormd door de vele Chinese talen die er onder de immigranten gesproken worden: 85% Cantonees, ruim 13% Putonghua, 10% Hakka, 7% Fujian, bijna 5% Wenzhou, 2% Qingtian, 1% Fuzhou and 13% een niet gespecificeerd Chinees dialect.²

In 2000 is in Amsterdam het project VO Chinees van start gegaan dat tot doel had methodisch materiaal te ontwikkelen voor het voortgezet onderwijs. Dit project is uitgevoerd door ABC Onderwijsadviseurs, Amsterdam. Het ontwikkelde materiaal betrof een methode voor sprekers en een methode voor starters. Alleen de eerste is ontwikkeld³, de methode voor starters niet door een besluit van OCW destijds.

Zoals Geense en Tsui in hun publicatie uit 2002 schrijven, moest er een keuze gemaakt worden voor een integrale aanpak nadat er een uitgebreide discussie had plaatsgevonden over de beoogde doeltaal, Cantonees of Putonghua, ook wel aangeduid als Mandarijn of Modern Standaard Chinees, en het soort karakters dat gebruikt moest worden: de klassieke karakters of de vereenvoudigde karakters die sinds 1957 in China officieel in gebruik zijn geraakt.

¹ *Vernieuwde Tweede Fase, de start in cijfers, Tweede Fase Adviespunt, Den Haag 2007.*

² *Babylon aan de Noordzee, hoofdstuk 3, Chinees, Paul Geense en Tin Chau Tsui, Amsterdam 2002. Deze percentages komen op meer dan 100% doordat veel kinderen meer dan een taal spreken door de verschillende afkomsten van hun ouders.*

³ *ABC-VO Chinees / Ministerie van Onderwijs, Yǔwéntōng, ABC Amsterdam 2000-2004*

Het Koning Willem I College in Den Bosch had in september 2004 de primeur als eerste middelbare school in Nederland te starten met het vak Chinese taal en cultuur, bedoeld voor leerlingen in havo en vwo met een speciaal programma in een zogeheten 'topklas' met drie uur Chinees per week. In 2006 kwamen daar het Visser 't Hooft Lyceum in Leiden en het Gemeentelijk Gymnasium in Hilversum bij, op de voet gevolgd door het Gymnasium Erasmianum in Rotterdam en het Gymnasium Haganum in Den Haag. Inmiddels bieden nu al meer dan 40 vo-scholen Chinees aan, heeft de vakvereniging Levende Talen een sectie Chinees, zijn er lesmethodes Chinees⁴ op de Nederlandse markt gekomen en heeft het Gemeentelijk Gymnasium in Hilversum van staatssecretaris Marja van Bijsterveldt (Onderwijs) toestemming gekregen om vanaf het schooljaar 2007/08 Chinees experimenteel als examenvak aan te bieden.

SLO is gevraagd om, in samenwerking met enkele inhoudelijke deskundigen, een voorstel voor een leerplan Chinees te schrijven met een omschrijving van eindtermen en een examenprogramma, waarbij ook de mogelijkheid tot aansluiting op de niveaus van het Europees Referentiekader wordt verkend. Wanneer ook Chinees een officieel examenprogramma kent dat zoveel mogelijk aansluit op dat van de andere moderne vreemde talen, zal het vak daarmee dezelfde status verkrijgen als de andere officiële schooltalen binnen het Nederlandse onderwijs.

Eén van de consequenties hiervan zal de noodzaak zijn voor het opstarten van een lerarenopleiding Chinees, die bevoegde docenten Chinees voor het Nederlandse onderwijs kan aanleveren. Het expertisecentrum mvt van de Universiteit van Leiden en de Hogeschool Zuyd in Maastricht spelen daarbij een sterk activerende en stimulerende rol.

De Chinese overheid draagt bij aan de bevordering van het talenonderwijs in het Chinees door het bekostigen van het Confucius Instituut in Den Haag, dat eind 2006 is opgericht als een samenwerkingsverband tussen de Campus Den Haag van de Universiteit Leiden en Shandong Universiteit in China. Het instituut maakt onderdeel uit van een internationaal netwerk van organisaties, die de Chinese taal en cultuur promoten. Het instituut is te vergelijken met het Duitse Goethe Instituut, het Franse Maison Descartes, het Spaanse Instituto Cervantes en de Engelse British Council.

⁴ *Chinees? 'n Makkie!*, Tin Chau Tsui, Coutinho, Bussum 2006-2008; *Chinees in Tien Verdiepingen*, Ans van Broekhuizen-de Rooij, Fresco Sam-Sin, Inez Kretschmar, redactie Maghriel van Crevel, Leiden University Press, Leiden 2008; *Go, IQ Chinese-Malmberg*, Den Bosch 2008

2. Chinees als schoolvak: enkele ervaringen in het buitenland

Als we kijken naar de ons omringende landen, zien we dat ook daar de belangstelling voor het Chinees sterk groeiende is, echter niet overal in dezelfde mate. Groot-Brittannië had lange tijd een aantal koloniën waar Chinees werd gesproken (o.a. Hongkong en Singapore, waar naast Maleis veel Chinees voorkomt), maar kent een dalende belangstelling voor mvv onderwijs - sterk gerelateerd aan het feit dat Engels steeds meer de 'lingua franca' in de wereld wordt - het kennen van andere talen wordt daarmee minder als noodzaak ervaren. Echter, de laatste twee jaren is er sprake van een lichte 'hype': Chinees als schoolvak aanbieden wordt omarmd als een manier om je als school te profileren.

Duitsland en Frankrijk geven een duidelijke opwaartse trend te zien in de belangstelling voor Chinees als schoolvak in het kielzog van de economische groei van China en het daarmee ervaren belang van kennis van de taal.

In België zou men graag het schoolvak Chinees invoeren, maar dit is nog niet verder gekomen dan plannen. Iets verder weg, in Italië wordt op plaatselijk initiatief ervaring opgedaan met Chinees als schoolvak - er is nog geen landelijk beleid.

De informatie die hierna volgt is gebaseerd op een aantal interviews afgenomen en gegevens verzameld tussen januari en november 2008. Het Europese beeld dat hieruit komt is niet volledig: daarvoor was de beschikbare tijd niet voldoende. Er is gekozen om in ieder geval vrij uitgebreid in kaart te brengen wat in het land met de langste traditie - Frankrijk - gebeurt, gevolgd door informatie uit onze buurlanden Duitsland en Groot-Brittannië, afgerond met informatie uit Italië als voorbeeld van een land waar creativiteit tot verrassende resultaten leidt.

Met name de voorbeelden van Frankrijk en Duitsland zijn interessant omdat in hun leerplannen voor de te bereiken eindniveaus een koppeling is gemaakt met het ERK - een dergelijke koppeling is voor het Nederlandse leerplan Chinees volgens de auteurs van deze publicatie ook wenselijk (zie de hoofdstukken 7 en 8).

Schematisch overzicht met, waar beschikbaar, kengetallen						
	Frankrijk	Duitsland	België	Groot Britannië	Italië	Nederland
leerplan Chinees	<i>ja</i> <i>(palier 1;</i> <i>palier 2)</i>	<i>ja, per deelstaat</i> <i>verschillend</i> <i>(Lehrplan /</i> <i>Rahmenplan)</i>	<i>ja, voor</i> <i>volwassenen-</i> <i>onderwijs</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>	<i>ja</i> <i>concept-</i> <i>voorstel</i>
plaats in curriculum	<i>eindexamen</i> <i>keuzevak</i> <i>(Langue Vivante</i> <i>1, 2 of 3)</i>	<i>eindexamen</i> <i>keuzevak</i> <i>(Wahlpflichtfach)</i>	<i>nog niet</i> <i>generaliseerd</i>	<i>eindexamen</i> <i>keuzevak</i> <i>(GCSE en</i> <i>As/A2⁵ en A-</i> <i>level)</i>	<i>extra-</i> <i>curriculair</i> <i>en</i> <i>curriculair</i>	<i>eind</i> <i>examen</i> <i>keuzevak</i>
aantal scholen	<i>ca. 400</i>	<i>ruim 120,</i> <i>waarvan 31 als</i> <i>eindexamenvak</i>	-	<i>Engeland:</i> <i>ca 450</i> <i>Schotland:</i> <i>onbekend</i>	<i>curriculair:</i> <i>6</i> <i>extracurri-</i> <i>culair:</i> <i>onbekend</i>	<i>40 à 50</i>
aantal leerlingen	<i>10.000</i>	<i>onbekend</i>	-	<i>ca 8000</i> <i>waarvan</i> <i>GCSE 2200</i> <i>A-level</i> <i>1200⁶</i>	<i>onbekend</i>	<i>ca. 750</i>
aantal lesuren	<i>van 2 tot 4 lesuur</i> <i>p.w.</i>	<i>3 à 4 lesuur p.w.</i>	-	<i>2 à 3 lesuur</i> <i>p.w.</i>	<i>verschilt</i> <i>per school</i> <i>(3-5)</i>	<i>2 tot</i> <i>3 lesuur p.w.</i>
aantal leerjaren	<i>LV3: 4 jaar</i> <i>LV2: 5 jaar</i> <i>LV1: 6 jaar</i>	<i>3 (bovenbouw)</i>	-	<i>2 - 5 jaar</i>	<i>curriculair:</i> <i>3</i>	<i>3 - 5 jaar</i>
aantal karakters	<i>LV3 : 255 actief</i> <i>405 receptief</i> <i>LV2 : 355 actief</i> <i>505 receptief</i> <i>LV1 : 505 actief</i> <i>805 receptief</i>	<i>400 actief</i> <i>600 receptief</i>	-	<i>Basic: 150</i> <i>Upper</i> <i>basic:300</i> <i>Intermediate:</i> <i>500</i> <i>advanced</i> <i>1000</i>	<i>nog niet</i> <i>bepaald</i>	<i>nog niet</i> <i>bepaald -</i> <i>voorstel: 700</i> <i>receptief</i>
lerarenopleid ing	<i>ja, z.g. CAPES en</i> <i>agrégation (1e</i> <i>graads)</i>	<i>alleen als</i> <i>Ergänzungsfach</i>	<i>nee</i>	<i>ja (Mandarin</i> <i>teachers with</i> <i>QTS⁷)</i>	<i>alleen in</i> <i>Venetië</i> <i>(SSIS)</i>	<i>nee</i>
eindniveau ERK gerelateerd	<i>LV3 : A2</i> <i>LV2 : B1</i> <i>LV1 : B1.2</i>	<i>A2</i>	-	<i>nee</i>	<i>nee</i>	<i>ja - concept-</i> <i>voorstel</i>

⁵ Het As/A2 examen is de, enigszins misleidende, benaming voor een Brits deexamen; het is **niet** aan het ERK gerelateerd

⁶ Leerlingen merendeels afkomstig uit Hongkong, Taiwan en China

⁷ QTS - Qualified Teacher Status

De voorloper: Frankrijk

Frankrijk kent een bijzonder lange traditie op het gebied van het Chinees in het voortgezet onderwijs. Al in 1728 stelde pater Joseph Henri Marie de Prémare de eerste 'grammaire de référence' samen. Maar het duurde tot 3 juli 1913 voordat er een jonge Chinese 'lycéen' was die eindexamen mocht doen in het vak Chinees voor zijn 'baccalauréat', zoals de Fransen hun eindexamen noemen. Hij moest dat wel doen aan de Sorbonne omdat er geen middelbare school was waar dit examen kon worden afgelegd. De eerste docent Chinees was een vrouw, Mademoiselle Cheng Yixia, die in een als experiment opgezet leerplan al in het eerste jaar 135 leerlingen trok. Het duurde echter tot na de Tweede Wereldoorlog voordat er een officiële opleiding tot leraar Chinees kwam. De eerste CAPES⁸ examens vonden plaats in 1964, 1967 en 1974 en daarna jaarlijks. In 1999 werd de eerste 'agrégation' - de hoogste graad voor leraren, vergelijkbaar met de Nederlandse eerstegraads bevoegdheid - gerealiseerd.

In het basisonderwijs werd het vanaf 1985 voor kinderen in het XIIIe arrondissement van Parijs mogelijk les te krijgen in het Frans en het Chinees in de 'section internationale franco-chinoise' - vergelijkbaar met Tweektalig Onderwijs in Nederland. In 2004 waren er al 8 basisscholen met in totaal zo'n 500 leerlingen, het dubbele als je de leerlingen van de basisschool van de 'lycées français' van Peking en Shanghai meetelt. De eerste officiële leerplannen verschenen in 2002.

In het voortgezet onderwijs groeiden de leerlingenaantallen gestaag en sterk: in de jaren '50 begonnen met zo'n 100 leerlingen, zijn het er in 1995 al 2700, in 2000 is dat aantal verdubbeld naar 5000, in schooljaar 2007-2008 waren het er zo'n tienduizend. Volgens de inspecteur général voor het Chinees bedraagt deze jaarlijkse groei 25 à 30%.

Het curriculum zoals dat in Frankrijk is ontwikkeld heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het leerplanvoorstel zoals in deze publicatie vormgegeven.

Franse leerlingen kunnen op 3 niveaus Chinees doen:

Als LV3 langue vivante 3, beoogd ERK⁹ eindniveau A2, studietijd 4 jaar. Karakters: 405 waarvan 255 actief.

Als LV2 langue vivante 2, ERK eindniveau B1, studietijd 5 jaar. 505 karakters waarvan 355 actief.

Als LV1 langue vivante 1, beoogd eindniveau ERK B1.2, studietijd 6 jaar, maar liefst al beginnen op de basisschool. 805 karakters waarvan 505 actief.

Deze programma's zijn neergelegd in de publicaties van het Ministerie van onderwijs ('palier 1', 'palier 2' en 'documents d'accompagnement', gevolgd door de 'programme de seconde' en 'programme de terminale'¹⁰). Ze bevatten naast de niveaubeschrijvingen ook aanwijzingen voor de grammatica en de culturele competenties.

⁸ CAPES - *Certificat d'Aptitude Pédagogique à l'Enseignement Secondaire (Franse onderwijsbevoegdheid voor het voortgezet onderwijs)*

⁹ ERK staat voor *Europees Referentiekader, oftewel Common European Framework of Reference* - zie hoofdstuk 7 voor een nadere toelichting

¹⁰ *Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, Direction générale de l'enseignement scolaire, Chinois - palier 1, Centre national de documentation pédagogique, édition juin 2006*

Lessentabel: - lesuren van 60 minuten

	leerjaar 1 (collège)	leerjaar 2 (collège)	leerjaar 3 (collège)	leerjaar 4 (collège)	leerjaar 5 (lycée)	leerjaar 6 (lycée)
LV1	4	3	2	2	2	2
LV2	4	3	2	2	2	
LV3	4	3	2	2		

De opkomst: Duitsland

Ook Duitsland kent, evenals Frankrijk, een lange traditie van belangstelling voor Chinees op universitair niveau, waarbij het, vooral in de vorige eeuw(en) de missionarissen waren die daarvoor de eerste bouwstenen aanbrachten. In de toenmalige DDR bestond ook, vooral politiek geïnspireerd, belangstelling voor uitwisseling met China, hetgeen een bescheiden belangstelling voor de Chinese taal voortbracht. Inmiddels zijn er in het Duitse taalgebied, waartoe natuurlijk ook Oostenrijk en Zwitserland gerekend moeten worden, ruim 40 universiteiten met een afdeling Sinologie.

Het St. Anna Gymnasium in München was de eerste school die het vak Chinees in 1963 invoerde, dus lang voor de huidige *Wirtschaftsboom*. Het zou tot de jaren tachtig van de vorige eeuw duren voor er meerdere scholen zouden volgen, een ontwikkeling die parallel liep aan het steeds opener worden van de Chinese maatschappij. Inmiddels zijn er ruim 120 gymnasia en Grundschulen in negen Bundesländer die Chinees op het lesrooster hebben staan.¹¹ Voorloper in belangstelling is Berlijn (de stad heeft een 'Partnerschaft' met Peking): 14 scholen daar bieden Chinees aan. Vooral in regio's met een sterke economie, Nordrhein-Westfalen, het Rhein-Main gebied, rond Stuttgart en München wordt steeds vaker voor Chinees gekozen: in Nordrhein-Westfalen hebben zelfs een aantal Grundschulen projecten Chinees. De zogenaamde nieuwe Bundesländer tonen - ironisch genoeg, gezien de eerdere contacten ten tijde van de DDR - (nog) geen initiatieven om Chinees als nieuw schoolvak in te voeren.

Van de hierboven genoemde 'ruim 120 scholen' zijn er iets meer dan honderd die het van Chinees als *Arbeitsgemeinschaft* aanbieden. Het begrip *Arbeitsgemeinschaft* houdt in dat scholen cursussen kunnen organiseren op velerlei terrein, vaak muziek en sport. Deze cursussen kunnen breed worden aangeboden en leerlingen nemen er vrijwillig aan deel. De functie van het vak Chinees op deze scholen is te vergelijken met het aanbod van vakken in het geheel vrije deel van de bovenbouw van Nederlandse vo-scholen. Echter, ruim 25 scholen hebben ervoor gekozen het vak in het curriculum als *Wahlpflichtfach* in te voeren, waarmee het op deze scholen functioneert als mogelijk eindexamenvak.

In Duitsland zijn de afzonderlijke deelstaten verantwoordelijk voor de leerplannen, dus ook dat van Chinees. De verschillende curricula zijn gepubliceerd op de website van het Fachverband Chinesisch e.V.¹²

¹¹ DIE ZEIT Presse- und Öffentlichkeitsarbeit -

http://www.presseportal.de/pm/9377/1040853/die_zeit

¹² <http://www.fachverband-chinesisch.de/chinesischindeutschland/curricula/index.html>

Als Chinees als eindexamenvak (*Abiturfach*) wordt aangeboden, moet het minstens 3 lesuren per week staan ingeroosterd om als 'Wahlpflichtfach' in aanmerking te komen. Het te bereiken eindniveau zoals geformuleerd in het document *Empfehlungen des Fachverbands Chinesisch zum Anforderungsniveau für Abiturprüfungen im Fach Chinesisch als spät beginnende Fremdsprache in der gymnasialen Oberstufe (2007)*¹³ is gerelateerd aan het ERK¹⁴ en ligt voor alle vaardigheden op A2 niveau. In het niveauoverzicht dat het Fachverband op zijn website heeft gepubliceerd, wordt gesteld dat een leerling met een Europese taalachtergrond gemiddeld twee keer zoveel tijd nodig zal hebben om een ERK-niveau Chinees te bereiken als een ERK-niveau van een 'Europese taal'¹⁵, namelijk 3 jaar (bovenbouw) onderwijs met 3 tot 4 lesuur per week (400 UE = Unterrichtseinheiten), of een intensieve cursus van een half jaar in China zelf.

De eindexamenkandidaat Chinees moet 400 karakters actief beheersen (kunnen lezen én schrijven) en 600 passief (alleen betekenis herkennen) en daarnaast ook nog 1000 woorden (*lexikalische Einheiten*) kunnen gebruiken - een overzicht van de 400, door het Fachverband Chinesisch geselecteerde karakters is opgenomen in bijlage 4. In de aanbevelingen voor het te bereiken eindniveau staan, evenals in Frankrijk, naast omschrijvingen van de taalcompetenties ook aanwijzingen voor de grammatica en een vrij uitgebreide beschrijving van de interculturele competenties die de leerling verworven moet hebben.

Het zijn vooral ouders die er bij scholen op aandringen het vak Chinees mogelijk te maken, voornamelijk met het oog op het creëren van betere kansen voor hun kinderen in een toekomst met China als economische wereldmacht. Er bestaat in Duitsland wel een opleiding tot leraar Chinees, maar slechts als Ergänzungs- of Erweiterungsfach. Deze opleiding kan alleen in München (Beieren), Keulen en Münster (Nordrhein-Westfalen) gevolgd worden. Echter, lang niet alle docenten die in Duitsland Chinees geven hebben deze opleiding gevolgd.

Nog niet zo ver: België

In België heeft het Vlaamse Ministerie van Onderwijs een leerplan Chinees doen verschijnen in 2004¹⁶ dat zich echter uitsluitend op het volwassenenonderwijs richt. Wel hebben een tweetal Vlaamse parlementsleden zich in mei 2006 uitgesproken voor invoering van het Chinees in het secundair onderwijs. "Voorlopig kunnen buitenlandse studenten in China zich in het Engels uit de slag trekken. Maar het Chinees wordt alsmal belangrijker als wetenschappelijke taal. De kennis van het Chinees mag daarom niet beperkt blijven tot de opleidingen Sinologie. Anders dreigen we een belangrijke partner te verliezen".¹⁷ Ook in Wallonië heeft een parlements lid een verzoek tot invoering van Chinees op de middelbare school ingediend. Zowel Vlaanderen als Wallonië zouden graag Frankrijk willen volgen waar middelbare scholieren op het vo, en in een steeds groter aantal gevallen ook al op de basisschool, met Chinees kunnen beginnen.

¹³ <http://www.fachverband-chinesisch.de/downloads/abituranforderungen-fachverb070630.pdf>

¹⁴ ERK staat voor Europees Referentiekader, oftewel Common European Framework of Reference - zie hoofdstuk 7 voor een nadere toelichting

¹⁵ <http://userpage.fu-berlin.de/~guder/Niveaustufen.htm>

¹⁶ <http://pedago.rago.be/pbddoc/lrplvo/2004/2004-612M.pdf>

¹⁷ Patricia Ceysens en Gilbert van Baelen, parlementsleden voor de VLD in *Het Laatste Nieuws, De Standaard, Het Nieuwsblad, en Het Volk*, 6 mei 2006

Een dalende trend: Groot Brittannië

De belangstelling voor mvt onderwijs in Groot Brittannië kent sinds 2000 een sterke, zorgwekkende terugloop. Dit geldt voor de 'grote' (d.w.z. door veel leerlingen gekozen) mvt Frans, Spaans en Duits maar ook voor de 'kleine' (d.w.z. door betrekkelijk weinig leerlingen gekozen) mvt. Zoals ook al in de inleiding van dit hoofdstuk staat gememoreerd, is dit wellicht te 'wijten' aan het feit dat Engels steeds meer de 'lingua franca' van de wereld wordt, maar ook aan het beeld dat bij leerlingen bestaat van de exameneisen voor de mvt. Deze examens worden als 'lastig' gezien - er is een ruime keuze aan makkelijkere vakken voorhanden.

In Engeland, Wales en Noord Ierland kunnen leerlingen deelnemen aan GCSE examens Chinees (laagste niveau), aan de zogenaamde schoolexamens As/A2¹⁸ (deelexamens) Chinees en A-level Chinees (hoogste niveau).

Deze examens worden afgenomen onder toezicht van Edexcel International, de organisatie verantwoordelijk voor de examenopgaven en het publiceren van de examenresultaten.¹⁹

Echter, deze schoolexamens gaan ervan uit dat de leerling van huis uit al Chinees spreekt - de exameneisen in de U.K. zijn dan ook (te) hoog voor niet-Chinese leerlingen. In 2007 verscheen een uitgebreide studie, *Mandarin Language Learning Research Study*, uitgevoerd door het CILT²⁰ met daarin een, op een grote enquête gebaseerde, analyse van de staat van het Chinees op scholen in Engeland, Wales en Noord Ierland. Uit de studie blijkt dat Chinees door leerlingen gekozen kan worden als onderdeel van het curriculum in 60% van de gevallen. Echter, Chinees wordt vaak ook als extracurriculaire kennismakingscursus aangeboden (40%). De aantallen lessen Chinees die gegeven worden variëren van wekelijks 3 lessen van 50 minuten tot geen contacttijd - in dat geval moet de leerling via zelfstudie en met behulp van familieleden zien het juiste (examen)niveau te halen.

In het rapport is een analyse opgenomen van problemen die scholen ervaren bij het starten met Chinees als schoolvak.

In onderstaande tabel staat een overzicht van de problemen, waarbij het opvalt dat vooral het inpassen van het Chinees in het bestaande leerplan als grootste struikelblok wordt gezien:

¹⁸ Het As/A2 examen dat in Engeland na het GCSE examen sinds 2000 kan worden afgelegd is **niet** een examen dat op A2 niveau van het ERK wordt afgelegd. As/A2 is de benaming van moduul- of deelexamens.

¹⁹ <http://www.edexcel-international.org/quals/gcse/lang/gcse/1666/>

²⁰ *Mandarin Language Learning, Research Study, CILT, 2007 -*

http://www.cilt.org.uk/research/mandarin_language_learning_research.pdf

*Constraints encountered in offering Mandarin in the school
All schools teaching Mandarin*

	Number	%
Curriculum time	71	55%
Difficulty for pupils	58	45%
Availability of teaching resources	48	37%
Staffing	45	35 %
Accreditation issues	43	33%
Funding/ cost	27	21%
Pupil interest	25	19%
Attitudes of others	7	5%
Total	130	100%

In dit rapport wordt ook uitgebreid melding gemaakt van de problematiek die leerlingen ervaren met het niveau van de officiële examens.

In 2008 kondigde het Edexcel, het Examination Board, aan de examens om die reden te zullen uitbreiden met 'haalbare' examens voor leerlingen die Chinees als startersvak kiezen.²¹ De Edexcel examens zijn (nog) niet gekoppeld aan het ERK.

In Schotland kunnen leerlingen deelnemen aan het zogenaamde SQA²² examen voor beginners in Chinees (Standard Grade), waarbij wel een onderscheid wordt gemaakt tussen *non-native* en *native speakers of Chinese*. Ook in Schotland meldt een docente Chinees, verbonden aan de St. George's School for Girls in Edinburgh:

"We in Scotland are in the fortunate position of having the SQA range of qualifications suitable for beginners, and the possibility of Standard Grade, as well as GCSE, A/S and A Level for more advanced students, but suitable, lively materials are hard to find. At St. George's, we have ended up, as I suspect most other teachers of Chinese have done, by creating our own course and workshop materials, each targeted at a specific learning group. We are very fortunate in our teachers, who come from mainland China under the auspices of GAP Activity Projects, and who each contribute their own expertise to the materials we create".²³

Lokaal pionierswerk: Italië

Kijken we meer in zuidelijke richting dan zien we dat Italië een voorzichtig begin gemaakt heeft met het zowel extracurriculair als curriculaire aanbieden van Chinees. In de Regione Veneto (Noordoost Italië) is in 2006 op initiatief van het Liceo Pigafetta te Vicenza, een stad in de buurt van het Gardameer, het netwerk SVIO opgericht: *la Scuola Veneta Incontra l'Oriente*, oftewel: het middelbare onderwijs in Veneto ontmoet het Oosten. Het netwerk bestaat uit 11 middelbare scholen (havo/vwo) die Chinees in een experimenteel profiel aanbieden. Op twee van deze scholen, waarvan het Liceo Pigafetta er één is, gaat het om een curriculaire keuzevak in de bovenbouw (derde

²¹ <http://news.bbc.co.uk/1/hi/education/7233443.stm> - een krantenartikel waarin dit nader wordt toegelicht.

²² SQA - Scottish Qualifications Authority - het Schotse equivalent van het Britse GCSE

²³ http://www.scilt.stir.ac.uk/SLR/Issue4/life_as_a_teacher.htm

moderne vreemde taal), op de andere negen vooralsnog om een extracurriculaire cursus. Bij Pigafetta zullen de eerste leerlingen in het schooljaar 2008-09 hun eindexamen doen, leerlingen van het Istituto Einaudi in Padua zullen hen het jaar daarna volgen. Het SVIO netwerk werkt nauw samen met de Universiteit Ca' Foscari van Venetië, die de docenten aanlevert en ondersteuning biedt bij de keuze van leerstof en materialen en de didactische aanpak.

Ook in andere regio's zijn enkele middelbare scholen bezig met een vergelijkbaar experiment met Chinees als curriculaire vak, zoals een lyceum in Milaan, één in Bergamo, één in Genua en één in de provincie Turijn. In de Regione Lazio (Rome en omstreken) bieden een tiental middelbare scholen een extracurriculaire cursus aan, weliswaar elk jaar afhankelijk van een regionale subsidie die helaas (nog) niet op structurele basis verleend wordt. Ook in het zuiden van Italië worden hier en daar extracurriculaire cursussen aangeboden. Een netwerk van zo'n 50 middelbare scholen verspreid over heel Italië verzorgt modules in de middaguren voornamelijk gericht op de Chinese cultuur; dezelfde scholen bieden aan Chinese leerlingen de mogelijkheid om drie jaar lang in Italië op een middelbare school les te krijgen om een Italiaans schooldiploma te halen.

De grootste problemen waarmee de Italiaanse scholen kampen bij de invoering van Chinees als curriculaire vak is het gebrek aan een officieel programma en een landelijk beleid, waardoor Chinees nog steeds geen formele status heeft. Consequenties daarvan zijn het ontbreken van een curriculum en eindniveaus, van een erkende lerarenopleiding en van een officieel examen. Ook mogen docenten Chinees niet in vaste dienst worden aangenomen zolang Chinees geen officieel schoolvak is. Het netwerk SVIO hoopt samen met scholen en universiteiten uit andere regio's voldoende druk te kunnen uitoefenen bij de overheid om een formele erkenning te kunnen krijgen van een *de facto* situatie, ontstaan dankzij de innovatieve geest van de docenten en schoolleiders die actief betrokken zijn bij dit project.

Een vermelding waard is het feit dat dit jaar twee interessante onderzoeken in dit land zijn verschenen: het Onderwijsbureau van Regione Lombardia heeft in een publicatie²⁴ een poging gedaan om descriptorren te ontwikkelen specifiek voor de Chinese taal op niveau A1/A2 van het Europees Referentiekader.

Een voorbeeld voor luistervaardigheid A1:

- Riesco a riconoscere e utilizzare la tavola di trascrizione fonetica del sistema pinyin
- Riesco a riconoscere e distinguere i quattro toni
- Riesco a conoscere le regole dell'uso irregolare dei toni

Vertaling:

- Ik kan de fonetische transcriptie van het pinyin herkennen en gebruiken
- Ik kan de vier tonen herkennen en er onderscheid tussen maken
- Ik kan de uitzonderingsregels voor het gebruiken van de tonen hanteren

Het betreft hier een eerste aanzet tot een definitie van specifieke descriptorren voor het Chinees, die nog Europese afstemming behoeven.

²⁴ Marzi, D. en L. Wong, *Lingua Cinese - Materiali per docenti*, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – Ufficio Scolastico per la Lombardia 2008

Bij de Universiteit Bocconi van Milaan zijn de niveaus van de HSK examens²⁵ vergeleken met de competentieniveaus van het ERK en zijn verschillen en overeenkomsten op een rij gezet.²⁶ Deze studie wordt in de komende maanden voortgezet, in samenwerking met HSK centra.

Zie ook bijlage 2 voor de verslagen van de interviews die bij Liceo Pigafetta zijn afgenomen.

²⁵ HSK - Hanyu Shuiping Kaoshi is het internationaal standaardexamen Chinees voor mensen van wie Chinees niet de moedertaal is. Voor meer informatie: <http://www.hsk.org.cn/english/Default.aspx> of <http://www.chinesecollege.nl/> (nederlandse website)

²⁶ Clara Bulfoni (red.), *Studiare la Cina oggi: società, politica, lingua e cultura*, Franco Angeli Ed., Milaan 2008

3. Chinees als schoolvak in Nederland

Vooralsnog kan Chinees alleen gegeven worden in de eigen tijd in de onderbouw en bovenbouw, of in de geheel vrije ruimte in de bovenbouw. Het is dus (nog) geen erkende schooltaal. Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Russisch, Arabisch, Turks en Fries zijn dat wel. Voor deze talen (m.u.v. Italiaans) bestaat een centraal eindexamen.

In Nederland zijn een aantal scholen in de afgelopen jaren gestart met het aanbieden van Chinees als keuzevak. Aanleiding voor het invoeren van het vak Chinees en de uitvoeringsscenario's verschillen nogal per school. De auteurs van deze publicatie hebben er vier bezocht en met schoolleiding, docenten en leerlingen gesproken. Hierna volgt een samenvatting van de ervaringen met het vak Chinees op deze scholen. Voor een uitgebreider weergave van de uitgevoerde interviews wordt naar bijlage 2 verwezen.

	Hilversum Gemeentelijk Gymnasium	Rotterdam Wolffert van Borselen	Den Haag Gymnasium Hagatum	Delft Stanislas College
leerplan Chinees	ja, experimenteel ism OC&W	<i>nee</i>	<i>nee</i>	volgt Hilversum
plaats in curriculum	2e of 3e mvt	extracurriculair	extracurriculair	curriculair
afdeling	gymnasium	H/V	gymnasium	H/V
aantal leerlingen	58	15	13	43
aantal lessen	2e leerjaar: 2x50 min (v.a. januari) 3e leerjaar: 2x50 min 4e t/m 6e leerjaar: 3x50 min • profielvak in C&M • andere profielen: mogelijk in de vrije ruimte	2e leerjaar: 2x45 min 3e leerjaar: 2x45 min 4e leerjaar: 2x45 min	4e leerjaar: 2x50 min 5e leerjaar: 2x50 min ²⁷	2e leerjaar: 2x45 min 3e leerjaar: 2x45 min 4e leerjaar: 3x45 min

²⁷ gegevens: schooljaar 2007/2008

	Hilversum Gemeentelijk Gymnasium	Rotterdam Wolffert van Borselen	Den Haag Gymnasium Haganum	Delft Stanislas College
aantal leerjaren	5	3	2	3
eindniveau ERK gerelateerd?	streefniveau A2	<i>nee</i>	<i>nee</i>	<i>nee</i>
bekostiging	<ul style="list-style-type: none"> school (lumpsum) extra ouderbijdrage (alleen onderbouw) 	<ul style="list-style-type: none"> school (lumpsum) extra ouderbijdrage subsidie 	<ul style="list-style-type: none"> school (lumpsum) 	<ul style="list-style-type: none"> school (lumpsum)
methode	Chinees? 'n makkie!	<ul style="list-style-type: none"> Chinees in 10 verdiepingen Happy Chinese Grammatica van het Mandarijn 	Chinees in 10 verdiepingen	Chinees? 'n makkie!

Gemeentelijk Gymnasium, Hilversum

Het Gemeentelijk Gymnasium Hilversum is een vrij kleine school, gevestigd aan de Vaartweg 54 in Hilversum. Met zo'n 800 leerlingen en ongeveer 90 medewerkers vormt het toch één van de grotere zelfstandige gymnasia in Nederland.

Chinees is op deze school in 2006 in de tweede klas als keuzevak ingevoerd als vervolgstap na een brede conferentie met leerlingen, docenten en ouders in 2005 over het thema: de wereld verandert; hoe kunnen wij als school ons daarbij aanpassen? Wat vinden wij met elkaar belangrijk, wat vinden leerlingen voor hun toekomst belangrijk, welke ontwikkelingen komen op ons af en wat hebben leerlingen nodig om straks in deze samenleving te functioneren? Uitkomsten van de discussie waren: leer ons de wereld begrijpen, leer ons competenties ontwikkelen die nodig zijn voor de nieuwe samenstelling van de maatschappij. Concreet resulteerde dit in een aantal aanvullingen op het onderwijsprogramma van het gymnasium, waaronder de invoering van Chinees. Dit vormde een logisch onderdeel van het veranderingsproces binnen de school en paste daarmee uitstekend binnen de onderwijsvisie van het gymnasium. Chinees is in de onderbouw vanaf de tweede klas een extra vak. In de tweede (vanaf januari) en in de derde klas krijgen leerlingen 2 lessen van 50 minuten per week. Vanaf het schooljaar 2007/08 heeft het vak de status van mvt gekregen in plaats van extracurriculaire cursus. Hiervoor is door de staatssecretaris van Onderwijs speciale toestemming verleend. Vanaf de vierde klas kunnen leerlingen Chinees als profielvak bij C&M kiezen en als vak in het vrije deel bij alle andere profielen. Op het gymnasium zijn een tweede en derde mvt tot en met de vierde klas in alle profielen verplicht; de leerlingen die Chinees kiezen kunnen Frans of Duits laten vallen. Er was in het schooljaar 2007/08 voor het eerst een vierde klas Chinees, die in de eerste vier maanden 2 en daarna 3 lessen van 50 minuten kreeg.

In het schooljaar 2008/09 zijn er 25 leerlingen in de derde klas, 14 in de vierde en 19 in de vijfde. Leerlingen worden toegelaten op basis van hun cijferlijst, inzet en houding.

Chinees is op het Gemeentelijk Gymnasium opgezet door Tin Chau Tsui, tevens werkzaam aan de Hogeschool Zuyd. Naast de heer Tsui zijn inmiddels nog twee andere docenten aangenomen, ondanks het geringe aantal lesuren, om te voorkomen dat Chinees een eenmanssectie zou worden; dit zou namelijk het integratieproces en de status van het vak binnen de school kunnen belemmeren. Per 1 januari 2008 krijgt de vierde klas op de maandagmiddag een lesuur (bijna) geheel in het Chinees. In de onderbouw wordt het vak deels door de ouders, deels door de school gefinancierd. In de bovenbouw worden de kosten geheel door de school gedragen, dit omdat het niet meer om een extra vak maar om een curriculaire vak gaat.

De school heeft nadrukkelijk de steun van de Chinese ambassade ervaren in de vorm van wederzijdse ontvangsten en goede contacten. Verder heeft de ambassade woordenboeken en ondersteunend lesmateriaal beschikbaar gesteld.

Ook het initiële bezoek van de directie aan de Chinese partnerschool dat in november 2006 heeft plaatsgevonden, is sterk gesponsord en gestimuleerd door de Kamer van Koophandel en de Ambassade.

Het bestuur van de school hecht sterk aan zelfstandigheid. Het is daarom niet ingegaan op de mogelijkheid om een structurele bijdrage van de Chinese ambassade te krijgen, bijvoorbeeld om de aanstelling van docenten te financieren.

Het Gymnasium heeft in 2007 toestemming van de overheid gekregen om volgens een eigen examenprogramma Chinees als schooleigen examenvak in te voeren. In het verzoek wordt A2 als haalbaar niveau volgens het Europees Referentiekader gesteld uitgaand van een totaal aantal van 480 SLU in de bovenbouw. Dit aantal is echter feitelijk te laag. Reëler kan men waarschijnlijk spreken van een tijdsbeslag van 600 SLU. Chinees vergt net iets meer dan de andere moderne vreemde talen.

De lessentabel ziet er als volgt uit:

leerjaar 2	leerjaar 3	leerjaar 4	leerjaar 5	leerjaar 6
2 (vanaf januari)	2	3	3	3

Het PTA voor Chinees bevat nog geen toetsen in de vierde klas. Het vak wordt 50% in de vijfde en 50% in de zesde klas met een schoolexamen afgesloten.

Er wordt in de hele bovenbouw iedere week een voortgangstoets (SO) afgenomen, die meetelt voor het rapportcijfer.

De PTA toetsen zijn qua structuur gebaseerd op het HSK.

De leergang in gebruik is: 'Chinees? 'n Makkie!' van Tin Chau Tsui. Geluids- en videomateriaal zijn op het vaklokaal van de Digischool en op YouTube beschikbaar. Van internet wordt ook regelmatig extra videomateriaal gebruikt.

Wolfert van Borselen, Rotterdam

De Wolfert van Borselen is een openbare scholengemeenschap, met ruim 2200 leerlingen, gevestigd aan de Bentincklaan 280 in Rotterdam. In 1973 werd op de Wolfert van Borselen gestart met de Internationale Schakelklassen (ISK) en in 1986

werd het onderwijsaanbod verder uitgebreid met internationaal onderwijs. Deze afdeling heette in het begin het 'International Department', maar is later omgedoopt tot de Rotterdam International Secondary School - Wolfert van Borselen (de RISS). Op de RISS wordt onderwijs geboden voor kinderen van ouders die tijdelijk in Nederland zijn voor werk, zogenaamde 'expats'. Deze kinderen volgen een internationale opleiding, het International General Certificate of Secondary Education (IGCSE) of het International Baccalaureate (IB Diploma Programme).

Rotterdam is partnerstad met Shanghai; er vindt jaarlijks een uitwisseling plaats op gemeentelijk niveau, ook wat betreft het onderwijs. Zo zijn er bijvoorbeeld permanent 2 docenten van de school 'uitgeleend' aan de internationale school in Shanghai waar ze onder andere Nederlands geven aan Nederlandse kinderen van expats. De keuze om Chinees in het curriculum op te nemen is mede hierdoor ingegeven.

Het vak Chinees is op deze school voor het eerst in het schooljaar 2007-2008 aangeboden. Er waren in totaal 11 leerlingen in de onderbouw, 4 in de bovenbouw plus nog een groep voor volwassenen (ouders en docenten). Het vak wordt extracurriculair gegeven, met 1,5 uur les per week, in een blokkur geroosterd aan het einde van de dag.

Omdat 70% van de leerlingen niet Nederlands is, vindt het onderwijs voor het grootste deel in het Engels plaats. De lessen Chinees worden daarom, afhankelijk van de groep, via de tussentaal Nederlands of Engels gegeven.

Het vak Chinees wordt bekostigd via drie geldstromen, namelijk een bijdrage van de school per leerling, via een subsidie 'Brede School' en via een ouderbijdrage.

De school is van plan Chinees in de nabije toekomst standaard vanaf het tweede leerjaar in het rooster te zetten omdat de leerlingen het eerste leerjaar al Frans en Nederlands naast de voertaal Engels hebben. Er zal dan gekozen moeten worden tussen Chinees en Spaans. Voorwaarde is wel dat er dan een officieel leerplan bestaat met officiële examens en dat er bevoegde leraren van de lerarenopleiding komen. Deze school hecht aan alleen eerstegraders in het docentenbestand. De huidige docente is mevrouw Nhi Vuong, die haar doctoraal sinologie aan de universiteit van Leiden heeft behaald. Als knelpunt wordt ervaren dat er geen lerarenopleiding Chinees is. Afgestudeerde sinologen zijn niet bevoegd en kunnen nu niet bevoegd raken vanwege het ontbreken van een diploma van een lerarenopleiding. Dit leidt weer tot contractuele problemen. Dit essentiële probleem is nog niet opgelost; iedere school vindt een andere manier om ermee om te gaan, meestal niet in het voordeel van de docenten.

Mevrouw Nhi Vuong werkt met *Chinees in 10 verdiepingen*. Het boek is eventueel aan te passen voor de onderbouw. Daarnaast gebruikt zij *Grammatica van het Mandarijn*, Wiedenhof en *Kuaile Hanyu (Happy Chinese)* van NOCFL in samenwerking met de British Council. Tot slot hebben alle leerlingen twee eenvoudige ruitjesschriftjes voor het oefenen met karakters. Na iedere les neemt de docente een van de twee sets schriftjes met daarin de oefeningen, mee naar huis. De leerling moet op iedere bladzijde 50 x een karakter tekenen; dit wordt door haar iedere week nagekeken.

De toetsen die op deze school gebruikt worden, komen tot nu toe uit de methode; daarnaast zijn er overhoringen, bijvoorbeeld door middel van dictees. Er is nog geen ervaring opgedaan met het afnemen van HSK of TOP²⁸ toetsen.

Stanislas College, Delft

Het Stanislas College heeft in het totaal 4000 leerlingen, verspreid over vier vestigingen, drie Rooms Katholieke in Delft en één interconfessionele vestiging in Pijnacker. Het vak Chinees wordt aangeboden in Delft op de gymnasiumafdeling Westplantsoen.

De aanleiding om met het vak Chinees te beginnen, was het enthousiasme van de algemeen directeur Simon Veenman na terugkeer van een reis door China. Zijn idee dat China de economische macht van de toekomst is en dat het daarom belangrijk is deze taal te gaan geven, vormde het startsein. Na enig wikken en wegen besloot men, mede op aanraden van een Chinese (oud)-leerling, om niet in de bovenbouw te starten maar in de onderbouw. In principe is het vak bedoeld voor gymnasiasten, hoewel ook atheneum leerlingen, en dit jaar zelfs een havo leerling deelnemen.

In 2006 is men in de tweede klas begonnen met een groep van 14 leerlingen, waarvan er in het schooljaar 2007/2008 11 doorgegaan zijn in de derde klas. De startersgroep 2007-2008 telt 18 leerlingen waarvan ten tijde van het interview nog niemand was gestopt - in totaal volgden dus een kleine dertig leerlingen Chinees. Ook het Stanislas College streeft ernaar Chinees als eindexamenvak te gaan invoeren. Er zijn nog geen eindniveaus beschreven en er is ook nog geen eindtoets geweest. Het Chinees zal gekoppeld moeten worden aan het ERK want, aldus de heer Veenman, gesprekspartner op het Stanislas, "Chinees moet met Engels, Frans en Duits mee."

Chinees is geroosterd in een blokkur aan de randen van de dag. De derde klassers krijgen nu op donderdag het 8e en 9e uur les, de tweede klassers op vrijdag het 1e en 2e uur. Het eerste uur begint wel vroeg, namelijk om 8 uur. De leerlingen moeten dus goed gemotiveerd zijn om door te zetten.

In de vierde klas 2008/2009 wil de heer Veenman de uren Chinees beter in het rooster inplannen; hij hoopt het aantal lessen voor die klas uit te breiden naar 3 uur verspreid door de week, of eventueel in een combinatie van een blokkur en een los uur in te roosteren.

De school is lid geworden van het Platform 'Chinees op School', dat tot doel heeft het Chinees als schoolvak in het curriculum in te voeren. De scholen²⁹, allen uit Zuid Holland - dit ook i.v.m. mogelijke subsidieregelingen van de provincie - hebben vooral praktisch overleg met elkaar.

²⁸ *Test Of Proficiency - Huayu, Taiwan*

²⁹ *In het Platform 'Chinees op School' werken de volgende scholen samen bij het invoeren van Chinees als schoolvak: Visser 't Hooft Lyceum, vestigingen Leiden, Leiderdorp & Rijnsburg, Adelbert College in Wassenaar, Stanislas College, vestigingen Delft & Pijnacker, Gymnasium Haganum in Den Haag, Erasmiaans Gymnasium in Rotterdam, Wolfert van Borselen in Rotterdam, Ashram in Alphen aan de Rijn en drie scholen van de Scholengroep Zuid Hollandse Waarden, te weten het Dalton Lyceum te Barendrecht, het Gemini College te Ridderkerk en het Walburg College te Zwijndrecht.*

Het vak Chinees wordt bekostigd uit de lumpsum van de school, met uitzondering van de cursus voor ouders. De school heeft namelijk, parallel aan de cursus voor leerlingen, een cursus Chinees voor ouders opgezet. Deze cursus start met opzet een maand later, zodat de ouders hun kinderen om hulp moeten vragen. De ouders betalen de kosten (materialen en docentkosten) geheel zelf; voor de leerlingen betaalt de school de kosten van de leermiddelen. Er is nog geen sponsoring gevraagd bij de Chinese autoriteiten, maar de school overweegt dit wel te gaan doen.

Juist toen het idee van starten met het vak Chinees speelde, belde er spontaan een mevrouw naar het Stanislas op die meldde dat ze Chinese was en graag Chinees wilde komen geven. Mevrouw Fan is van huis uit biochemica en heeft nog geen formele lesbevoegdheid. Als lesmethode gebruikt zij *Chinees? 'n Makkie!*; daarnaast haalt zij ook materiaal van www.hanyuwang.cn en laat zij geregeld video's zien over de Chinese cultuur. Tevens maakt ze bij de lessen veel gebruik van zelfgemaakte instructies via het smartboard.

In het gesprek met haar, waarvan het verslag opgenomen is in bijlage 2, vertelt zij hoe zij als Chinese *native speaker* het lesgeven aan Nederlandse leerlingen ervaart. In de bijlage is eveneens het interview te lezen dat met een aantal van haar leerlingen heeft plaatsgevonden.

Gymnasium Haganum, Den Haag

Het Gymnasium Haganum is een openbaar categoriaal gymnasium, met ongeveer 650 leerlingen, sinds 1907 gevestigd aan de Laan van Meerdervoort in Den Haag.

Al zo'n 7 jaar geleden werd er door het gymnasium overwogen Chinees in te voeren naar aanleiding van het vrij grote aantal Chinese leerlingen op school die op zaterdag de eigen Chinese school bezochten. Er is ook een aanzienlijke 'China Town' in Den Haag. Echter, bij het inventariseren van de wensen van deze Chinese leerlingen bleek dat deze nogal uiteenliepen; er werden verschillende Chinese talen gesproken, niet alleen het Mandarijn. Het idee is toen niet verder uitgewerkt, totdat de school drie jaar geleden werd benaderd door de vakgroep Sinologie van de Universiteit van Leiden. Men was op zoek naar scholen die bereid waren als proeftuin te dienen voor de nieuw te ontwikkelen methode *Chinees in tien verdiepingen*. De school heeft dit aanbod meteen aanvaard en tevens een van de drie auteurs van deze methode als docente aangetrokken, namelijk sinologe Inez Kretzschmar. Mevrouw Kretzschmar werkte in het schooljaar 2007/2008 nog met de proefversie van *Chinees in tien verdiepingen*. Een interview met mevrouw Kretzschmar en een aantal van haar leerlingen is opgenomen in bijlage 2.

Het vak Chinees werd in 2007/2008 op het Haganum extracurriculair gegeven en standaard aangeboden vanaf klas 4. Als criteria golden: de rapportcijfers moesten goed zijn en de leerling moest 'normale' inzet in de les tonen. Dat werkte het eerste jaar goed als toelatingscriterium. Ook in het tweede jaar kende het Haganum een redelijke groep leerlingen Chinees. Daarna was er sprake van terugloop in de belangstelling. Mevrouw Paardekooper, conrector en gesprekspartner, stelt dat het Chinees aanvankelijk meer een hype was, iets nieuws en spannends. Vervolgens werd het toch, naast alles wat de leerlingen al doen, als zwaar ervaren. En de nieuwigheid was eraf. De school was dan ook blij dat het van meet af aan besloten had het vak extracurriculair aan te bieden.

In 2005 was de eerste startersgroep begonnen in de bovenbouw met 20 leerlingen. Na dat eerste jaar zijn er 7 doorgedaan als gevorderden en tevens is er dat schooljaar ook een nieuwe beginnersgroep gestart met 15 leerlingen. In het schooljaar 2007/2008 waren er nog 10 leerlingen die Chinees deden: 6 in de beginnersgroep die in december 2007 van start ging, en nog 4 gevorderden uit het vorige cursusjaar. Van deze groep maakte ook een onderbouwleerling deel uit: een tweedeklasser (!). Deze leerling was hoogbegaafd en had als brugklasser al een start gemaakt met Chinees. Voor hem gold dat Chinees in een echte behoefte voorzag; het was intellectueel uitdagend. In de beginnersgroep werd dit jaar ook weer een hoogbegaafde brugklasser toegelaten.

Knelpunten werden vooral op het organisatorische vlak gesignaleerd en dan met name roostertechisch. Chinees was altijd op eerste uren ingeroosterd, dus juist niet na schooltijd. Leerlingen die deelnamen aan Chinees misten daardoor wel andere vakken. Leerlingen die te kennen gaven Chinees te willen volgen, moesten dan ook kunnen aangeven goede cijfers te halen voor de vakken die ze door het volgen van Chinees zouden missen. In het schooljaar 2007/2008 betrof dat lessen Engels en Frans.

Het vak werd uit de lumpsum van de school bekostigd. Men had wel Science Alliance³⁰ om sponsoring gevraagd maar die was niet toegekend, omdat de school geen doelgroep is voor deze organisatie. De Chinese overheid heeft geen rol gespeeld bij de financiering en het Haganum heeft ook niet overwogen daarom te vragen.

Gymnasium Haganum zet in op versterkt taalonderwijs van de traditionele mvt: men biedt de leerlingen ook aan deel te nemen aan de internationale examens van Delf, Goethe en Cambridge. Het Haganum verplicht leerlingen ook tot een keuze van een tweede mvt tenzij filosofie, of een tweede klassieke taal (dus bijv. naast Latijn ook Grieks) is gekozen. Er is bewust besloten geen Spaans of Italiaans aan te bieden. In het cursusjaar 2008/2009 heeft het Haganum mede om bovenstaande redenen besloten Chinees niet langer als schoolvak aan te bieden.

³⁰ *Een intermediaire organisatie die de samenwerking en kennisoverdracht tussen universiteiten en externe partijen bevordert.*

4. Benaming van het schoolvak Chinees

In de vernieuwde Tweede Fase hebben de moderne vreemde talen als vak de naam 'Engelse, Franse, Duitse (enz.) Taal en Literatuur' gekregen. Een uitzondering hierop vormt Fries, dat als schoolvak 'Friese Taal en Cultuur' heet.

Wij stellen voor om voor het schoolvak Chinees de benaming **Chinese Taal en Cultuur** te kiezen. Bij het onderwijzen van het Chinees speelt namelijk de Chinese cultuur, waarvan literatuur slechts een onderdeel is, een belangrijke rol, in zoverre dat het ene ons inziens niet zonder het andere kan. Onder cultuur verstaan wij hierbij niet alleen de zogenaamde 'cultuur met een grote C', oftewel de feitelijke kennis over geschiedenis, geografie, kunst, literatuur en wijsbegeerte van het land waar een taal wordt gesproken, maar ook de ontmoeting met de Chinese maatschappij en het dagelijks leven, de tradities en gewoonten, de leefomstandigheden, de eetgewoonten, de waarden, de sociale conventies, de rituelen.

Het culturele kan niet los gezien worden van het talige, zeker bij een levende taal. Als bijvoorbeeld de leerling het juiste register weet te treffen bij een communicatieve situatie geeft hij blijk van kennis van een culturele waarde van de taal die hij leert. En zo kan het leren van het schrijven van het Chinees niet los gezien worden van een verdieping in de aard van de Chinese karakters en hun ontstaansgeschiedenis.

Als één van de meerwaarden van het leren van Chinees op middelbare schoolleeftijd zien wij dat de leerling de westerse en oosterse cultuur met elkaar in verband brengt, dat hij bewust wordt van overeenkomsten en verschillen tussen beide, en daar begrip voor krijgt.

Het belang van intercultureel bewustzijn en sociaal-culturele kennis bij het leren van een taal wordt tevens door de Raad van Europa in het officiële document van het Europees Referentiekader benadrukt.³¹

Bij de uitwerking van Domein E in de voorgestelde eindtermen voor het vak Chinees zullen we hierop terugkomen (hoofdstuk 9).

³¹ Council of Europe, *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, CUP, Cambridge 2001, pp. 101-106.

5. Plaats van Chinees in het curriculum van het vwo - mogelijkheden voor havo

In de nieuwe structuur van de tweede fase die per 1 augustus 2007 van kracht is geworden moeten leerlingen van het vwo in het **gemeenschappelijk deel**, naast Engels, een tweede moderne vreemde taal kiezen. Daarbij kiest de leerling uit het aanbod van de school, dat kan bestaan uit Duits, Frans³², Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch, Turks of Fries. Bij het gymnasium wordt de tweede moderne vreemde taal vervangen door Latijn of Grieks.

Binnen de **profielen** Cultuur en Maatschappij (C&M) en Economie en Maatschappij (E&M) kan een moderne vreemde taal als profielkeuzevak worden gekozen. In het **vrije deel** kan bij alle profielen een moderne vreemde taal als examenvak worden gekozen, eventueel ook in de variant elementair (deze laatste is niet mogelijk voor Duits, Frans en Fries).

Voor de docenten Chinees (en vooral de Chinese docenten) die nog niet helemaal vertrouwd zijn met de begrippen horend bij het Nederlandse onderwijssysteem en met name bij de tweede fase is in bijlage 5 een beknopt glossarium opgenomen, dat het lezen van dit en de volgende hoofdstukken hopelijk kan vergemakkelijken.

Een van de belangrijkste veranderingen in de tweede fase voor de talen is de mogelijkheid om elke moderne vreemde taal waarvoor een officieel examenprogramma bestaat, als tweede of derde moderne vreemde taal te kiezen, afhankelijk van het aanbod van de school. Om de eindtermen te kunnen bereiken wordt aan de scholen nadrukkelijk geadviseerd de taal al in de onderbouw aan te bieden.

Een schematisch overzicht van de positie van de moderne vreemde talen in de vernieuwde tweede fase van het vwo ziet er als volgt uit:

³² De talen Duits, Frans en Fries werden tot augustus 2007 ook als zogenaamde deeltalen aangeboden, Duits 1 en Frans 1. Dit betekende op havo alleen luister- en gespreksvaardigheid, op vwo alleen leesvaardigheid. Deze mogelijkheid is per augustus 2007 afgeschaft.

Studielasturentabel VWO - moderne vreemde talen	
Gemeenschappelijk deel	
	SLU
<ul style="list-style-type: none"> • Engelse taal en literatuur • 2e moderne vreemde taal (bij gymnasium wordt deze vervangen door Latijn of Grieks) 	400 480
Profiel Cultuur en Maatschappij	
	SLU
<ul style="list-style-type: none"> • Profielkeuzevak - cultureel vak (keuze uit moderne vreemde taal, klassieke taal, kunstvak of filosofie) 	480
Profiel Economie en Maatschappij	
	SLU
<ul style="list-style-type: none"> • Profielkeuzevak (keuze uit moderne vreemde taal, aardrijkskunde, management en organisatie, maatschappijwetenschappen) 	480
(Geheel) vrij deel³³	
	SLU
<ul style="list-style-type: none"> • Moderne vreemde taal kan als examenvak gekozen worden 	480
<ul style="list-style-type: none"> • Moderne vreemde taal kan in het geheel vrije deel worden gekozen (afhankelijk van het aanbod van de school) 	480

Als Chinese taal en cultuur een officieel examenprogramma krijgt, kan het vak worden toegevoegd aan het talenaanbod van de school en een vergelijkbare plaats in het curriculum krijgen als de andere moderne vreemde talen. Vanwege de grotere afstand tussen Nederlands en Chinees ten opzichte van, bijvoorbeeld, de afstand tussen Nederlands en Frans of Spaans, waardoor bij Chinees een andere manier van leren nodig is, kan een school overwegen om meer dan de voorgeschreven 480 studielasturen voor Chinees te reserveren. Het verschil moet dan uit het geheel vrije deel komen of aan het verplichte aantal uren worden toegevoegd. De omvang in termen van het aantal studielasturen waarmee het vak in de onderbouw al is aangeboden (vanaf de tweede of de derde klas) speelt hierbij een essentiële rol. Een voorstel hierover wordt gedaan in de volgende hoofdstukken.

Chinees ook voor havo?

Havisten mogen in de vernieuwde tweede fase twee vakken op vwo niveau volgen en daarin examen doen. Daarmee wordt de mogelijkheid om Chinees te volgen ook voor havo leerlingen opengesteld.

De ontwikkeling van een aangepast traject Chinees voor havo vormt nog een tweede mogelijkheid. De verschillen met het vwo traject zijn dan de volgende:

³³ Het vrije deel behoort tot het examenprogramma. De invulling van het geheel vrije deel is een keuze van de school.

- een tweede moderne vreemde taal kan niet in het gemeenschappelijke deel worden gekozen, wél als profielvak bij C&M (tweede is dan verplicht, derde is profielkeuzevak) en E&M;
- het aantal verplichte SLU is niet 480 maar 400;
- voor de variant elementair wordt dit aantal nog kleiner: 320 SLU.

Gezien de kleinere omvang zouden de eindniveaus dan aangepast moeten worden. De vraag is echter, of het niveau dat de leerlingen dan halen nog wel zinvol en motiverend genoeg zou zijn.

Ons advies is om havisten die belangstelling voor Chinees hebben en deze uitdaging ook aan kunnen, te stimuleren om het vak op vwo niveau te volgen.

6. Contouren van het vak

Welke taal?³⁴

Chinees is de verzamelnaam voor een taal die door bijna 1,3 miljard mensen gesproken wordt. Karakteristiek voor deze taal is het tekenschrift of karakterschrift, dat ook weer varianten kent. De nu meest gebruikte schriftsoorten zijn het Fantizi, of klassieke schrift (dat vooral nog in Hongkong, Taiwan en Chinese gemeenschappen buiten China gebruikt wordt) en het Jiantizi of vereenvoudigd schrift, dat in de jaren vijftig werd ingevoerd als officiële versie van het karakterschrift in de Volksrepubliek China. Dit is het meest gebruikte schrift binnen China en nu ook steeds vaker - in het onderwijs - daarbuiten (Maleisië, Singapore, Filippijnen, Australië). Met de komst van Chinezen uit China vanaf de negentiger jaren van de vorige eeuw naar Nederland, is ook hier het aantal gebruikers van dit schrift snel gegroeid.

Dit geldt ook voor de spreektaal. Gebruikte de eerste groep Chinese migranten vooral het Cantonees, de nieuwe migranten spreken vrijwel zonder uitzondering het Putonghua of Algemeen Chinees, ook wel Mandarijn genoemd.

Ten slotte wordt al sinds de eerste contacten met andere landen een geromaniseerde versie van het karakterschrift gebruikt om het karakterschrift te kunnen omzeilen en toch de gesproken taal vast te kunnen leggen. Nadat elk land zo ongeveer een eigen transcriptie hanteerde en dit nogal eens tot problemen leidde, werd in China besloten tot een gestandaardiseerde transcriptie: het Hanyu Pinyin. Dit is tevens een bruikbaar hulpmiddel om de uitspraak van de taal te leren.

In navolging van de meeste landen is in het Nederlandse onderwijs dan ook gekozen voor het **Mandarijn (Putonghua), met gebruikmaking van het vereenvoudigde karakterschrift (Jiantizi) en de standaard transcriptiewijze (Hanyu Pinyin)**. Deze keuze is door het ministerie van OC&W in een eerder stadium onderschreven.³⁵ In dit leerplanvoorstel blijven we ook deze keuze hanteren.

Studielasturen en eindniveau: het Franse model als uitgangspunt?

Het Franse eindexamenprogramma voor Chinees in het voortgezet onderwijs gaat er voor LV3 (Langue Vivante 3) vanuit dat het niveau A2 van het ERK wordt behaald. LV3 heeft een traject van 4 leerjaren, met 4 uur per week in het eerste leerjaar, 3 uur per week in het tweede en 2 in het derde en vierde leerjaar, voor een totaal van ca. 400 lesuren (klokuren) op een jaarplanning van gemiddeld 35 lesweken. Daarbij komt nog het huiswerk en de tijd die nodig is voor het memoriseren van de karakters (ca 4 à 5 per les gemiddeld).³⁶

In oktober 2008 zijn de eerste ERK gerelateerde examenresultaten voor alle officiële schooltalen (inclusief Chinees) bekend geworden voor LV1 en LV2. Uit deze resultaten blijkt duidelijk dat de score voor Chinees achterblijft bij die voor de andere talen.

³⁴ Bron: *Experimentele invoering Chinese taal en literatuur op het Gemeentelijk Gymnasium Hilversum - toelichting op het verzoek, maart 2007*

³⁵ *Ubbo van Dijk, Projectplan Chinees, ABC Project VO Chinees, Amsterdam 1999*

³⁶ *Voor een beschrijving van het Franse eindexamenprogramma LV3, zie bijlage 3.*

Een evaluatie van de examenresultaten voor LV3 is ten tijde van deze publicatie nog niet verschenen.³⁷

Voor een mvt in de Tweede Fase staan in het Nederlandse programma 480 SLU. Bij een SLU zijn zowel de contacttijd als de zelfstudietijd van een leerling inbegrepen. Normaal gesproken bestaan de 480 SLU voor twee derde uit lestijd en een derde uit zelfstudie. Dat is minder dan het aantal uren dat in het Franse programma voor Chinees LV3 staat.

Een vergelijkbaar aantal lessen met dat van het kortste traject van het Franse programma zou alleen bereikt kunnen worden indien het vak Chinees

- a. al in de onderbouw wordt aangeboden, of
- b. er extra uren uit de vrije ruimte of boven op de verplichte lessentabel aan het vak worden toegevoegd.

Ons advies is om, waar mogelijk, al in de onderbouw met Chinees te beginnen. Om een niveau te bereiken dat de eindtermen dekt, en dat voldoende is om eenvoudige alledaagse informatie in het Chinees te kunnen begrijpen en overbrengen, is een langere leerweg nodig. In een verkort traject zou er bovendien geen ruimte zijn om het onderdeel cultuur voldoende aan bod te laten komen.

³⁷ Zie: http://www.ac-aix-marseille.fr/public/download/1105/NCI_langues_2007b.pdf

7. Chinees en het ERK

Iedereen die les in een moderne vreemde taal in Europa geeft, heeft de woorden Europees Referentiekader minstens al één keer gehoord. In dit hoofdstuk gaan we kort toelichten wat het Europees Referentiekader is en welke rol het voor het vak Chinees in Nederland kan spelen. Voor de docenten Chinees die zich meer in het Europees Referentiekader willen verdiepen verwijzen we naar de website www.erk.nl (onder constructie, gereed in juni 2009).

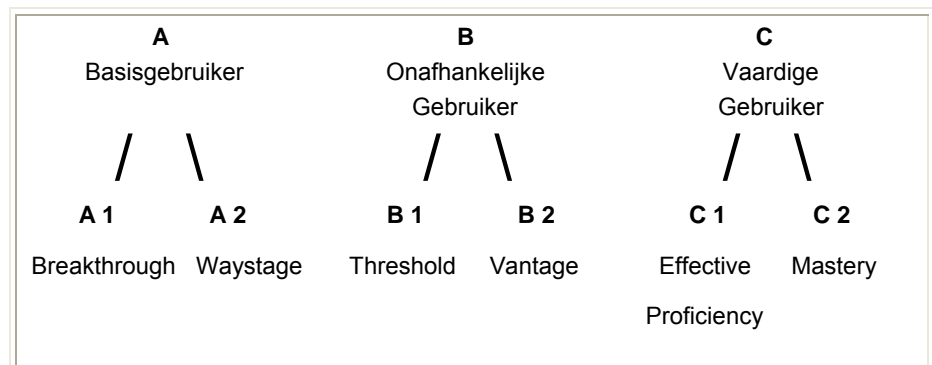
Wat is het Europees Referentiekader?

Het Europees Referentiekader (in Nederland vaak afgekort tot ERK) is de Nederlandse benaming voor het Common European Framework of Reference (CEFR, ook de afkorting CEF wordt gebruikt).

Het ERK is een systeem van niveauomschrijving voor de moderne vreemde talen dat een gemeenschappelijke basis verschaft voor de uitwerking van lesprogramma's, leerplanrichtlijnen, examens en leerboeken in heel Europa.

Het beschrijft wat je in een vreemde taal precies moet kunnen om aan te tonen dat je deze taal op een bepaald niveau beheerst.

Het ERK onderscheidt 6 stadia van taalcompetentieniveaus. Deze worden nader uitgewerkt in beschrijvingen van wat men kan in de betreffende taal. De beschrijvingen zijn omschreven in descriptors, de **ik-kan stellingen** of **can do-statements**. De zes niveaus zijn in het volgende schema samengevat:

Voor het eerste niveau (A1) is slechts beginnerskennis vereist. Vervolgens klimt het niveau op tot C2 dat een vrijwel perfecte beheersing beschrijft.

Het ERK gaat uit van vijf vaardigheden:

- luisteren
- lezen
- gesprekken voeren (of gesproken interactie)
- spreken (of gesproken productie)
- schrijven.

Dit zijn ook de vaardigheden die in de eindexamens voor de moderne vreemde talen in Nederland worden getoetst.

In bijlage 6 zijn de globale beschrijvingen van de zes niveaus en de globale beschrijvingen per vaardigheid opgenomen.

Het ERK in het Nederlandse talenonderwijs

De eindexamenprogramma's havo en vwo voor de moderne vreemde talen zijn vanaf 2007 gekoppeld aan het ERK (SLO, 2007). Hierbij is mede gebruik gemaakt van het document Taalprofielen (Liemberg en Meijer, 2004). Deze publicatie geeft een overzicht van alle niveaus van het ERK geïllustreerd met can do statements die van voorbeelden van concrete taalgebruikssituaties zijn voorzien.

De koppeling van de eindexamenprogramma's aan de niveaus van het ERK is niet alleen een Nederlands fenomeen, maar is inmiddels in steeds meer Europese landen een realiteit. Op deze manier wordt het makkelijker om behaalde kwalificaties overal in Europa met elkaar te vergelijken, wat de mobiliteit in Europa ten goede komt.

ERK en Chinees?

Als Chinees een officiële moderne vreemde taal in het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt, komt natuurlijk de vraag op, of de eindtermen voor Chinees ook gekoppeld moeten worden aan het ERK, zoals reeds is gebeurd voor alle andere schooltalen, te weten: Arabisch, Duits, Engels, Frans, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks.

In Frankrijk, evenals in Duitsland, is dit al het geval (zie ook hoofdstuk 2). In beide landen wordt bij een vergelijkbaar traject als mogelijk in Nederland op havo/vwo naar een A2 gestreefd voor alle vaardigheden. De globale omschrijving van dit beheersingsniveau luidt:

Kan zinnen en regelmatig voorkomende uitdrukkingen begrijpen die verband hebben met zaken van direct belang (bijvoorbeeld persoonsgegevens, familie, winkelen, plaatselijke geografie, werk). Kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen. Kan in eenvoudige bewoordingen aspecten van de eigen achtergrond, de onmiddellijke omgeving en kwesties op het gebied van directe behoeften beschrijven.

Om een vergelijkbare status aan Chinees te verschaffen ten opzichte van de andere officiële schooltalen is een uitwerking van de eindcompetentieniveaus in termen van het ERK van wezenlijk belang.

Wat zijn de voordelen van een koppeling met het ERK?

Twee voordelen zijn al in de vorige paragraaf aangestipt. We zetten ze hier allemaal op een rij:

- Een vergelijkbare status met de andere officiële schooltalen.
- De mogelijkheid om het Nederlandse curriculum voor Chinees te vergelijken met dat van andere Europese landen.
- De mogelijkheid voor zowel leerlingen als docenten om inzicht te krijgen in wat je in het Chinees kan aan het eind van je schoolcarrière op het voortgezet onderwijs. Het werken aan communicatieve doelen kan als extra motiverende factor werken.
- De herkenbaarheid van het verworven competentieniveau in Europa, in het kader van studie of van beroep.

- Het benadrukken van het functionele karakter van woordenschat en grammatica in een communicatieve setting.

Zijn er ook nadelen?

Het Europees Referentiekader is niet ontwikkeld vanuit een taalspecifiek perspectief. De beschrijvingen van competentieniveaus zijn taalonafhankelijk en lenen zich in principe voor alle moderne vreemde talen.

Het omschrijven van doelstellingen bij het leren van een taal zegt niets over de manier waarop docenten hun leerlingen in hun taalleerproces begeleiden - de weg ernaar toe. De keuze van methoden en aanpak blijven de verantwoordelijkheid van de docent. Bij het onderwijzen van het standaard Mandarijn komen elementen aan de orde die het leerproces onderscheiden van dat van het leren van een Westerse taal, zoals het analytische³⁸ karakter (in tegenstelling tot het sterk synthetische karakter van het Nederlands), het gebruik van maatwoorden, tonen en klanken, de complexiteit van het schrift. Dit allemaal vraagt naar specifieke leeractiviteiten en didactiek, welk beoogd effect niet direct terug te vinden is in de niveaubeschrijvingen van het ERK.

Toch verschilt het eindresultaat, de verworven taalcompetentie, in wezen niet van dat van welke andere taal dan ook. Wij zien derhalve geen echt nadeel bij het opnemen van het ERK als referentiekader voor de eindniveaus voor het vak Chinees.

Wél moet in de uitwerking van de eindtermen voor Chinees rekening worden gehouden met het specifieke van deze taal; ook de bovengenoemde elementen moeten een zichtbare plek krijgen.

Ook een punt van aandacht vormt het gebruik van de HSK examens als afsluiting van het vak. De niveaus van de HSK examens zijn niet uitgedrukt in termen van competentieniveaus die bij de niveaus van het ERK aansluiten. Er worden in Europa studies uitgevoerd naar de vergelijkbaarheid van de twee systemen. Het lijkt ons verstandig om deze ontwikkelingen te blijven volgen en op de hoogte te blijven van de resultaten.

Wat zijn haalbare niveaus voor het Chinees in het voortgezet onderwijs?

In het Nederlandse onderwijs zijn er vooralsnog geen harde gegevens voorhanden waarop uitspraken over haalbare eindniveaus in termen van het ERK kunnen worden gebaseerd.

Om een tentatieve inschatting voor Chinees te maken kunnen we als uitgangspunt een aantal beschikbare gegevens gebruiken. Ten eerste, de ervaringen in Frankrijk: het Franse eindexamenprogramma voor Chinees in het voortgezet onderwijs gaat er vanuit dat met een lesprogramma van 455 uur (waarvan ongeveer 400 uur lestijd en 55 uur zelfstudie) het niveau A2 van het ERK wordt behaald. De resultaten van de nieuwe examens gekoppeld aan het ERK zijn onlangs geëvalueerd. Slaagpercentages voor LV3 zijn nog niet voorhanden, wel voor LV2-beoogd eindniveau: B1. Deze laten echter zien dat het niveau door slechts 69,6% van de examenkandidaten behaald wordt.

³⁸ Een analytische of isolerende taal is een taal waarin verreweg de meeste morfemen als zelfstandige woorden optreden. Grammaticale relaties worden binnen isolerende talen uitgedrukt door de woordvolgorde en/of intonatie en/of klemtoon. Het tegenovergestelde van een analytische taal is een synthetische taal, waarin morfemen juist aan elkaar worden vastgeplakt tot nieuwe woorden.

Deze eerste evaluatiegegevens lijken erop te wijzen dat het aantal SLU voor Chinees een factor hoger moet liggen dan voor de Europese mvt.

In een onderzoek verschenen in het tijdschrift *Babylonia* (2, 2005) concludeert Erwin Tschirner dat Engelse native speakers die Chinees leren, na 480 uur taalverwerving niveau A1/A2 in gespreksvaardigheid bereiken. Het gaat wel om intensieve cursussen met maximaal 4 deelnemers. Voor de overige vaardigheden zijn er, voor zover door de auteurs van deze publicatie bekend, nog geen onderzoeksgegevens. Als het aantal van 480 SLU voor een tweede of derde mvt aangevuld wordt met uren uit de vrije ruimte of in de onderbouw, kunnen we op tentatieve wijze stellen dat niveau A2 voor de gespreksvaardigheid haalbaar is.

Overigens wordt in het onderzoek van Tschirner gesteld dat bij 480 uur taalverwerving de gespreksvaardigheid Frans niveau B1+ kan bereiken, wat overeen komt met het eindniveau gespreksvaardigheid voor het examenprogramma vwo (480 SLU).

Taalportfoliosessie met leerlingen Chinees

Aan de leerlingen Chinees van de vierde klas van het Gemeentelijk Gymnasium Hilversum is in mei 2008 gevraagd hun competentieniveau door middel van de *can do's* van het Europees Taalportfolio te evalueren. De 21 leerlingen hadden vanaf de tweede klas (januari) 2 lessen Chinees per week gevolgd. In de laatste vijf maanden was er een derde lesuur in het weekrooster bijgekomen. In het najaar 2007 waren ze bovendien een week in China geweest in het kader van een uitwisseling georganiseerd door de school. De leerlingen moesten bij 68 *can do statements* op A1 en A2 niveaus aangeven of ze dat, wat in de *can do* werd beschreven, wel, een beetje of nog niet konden. Het ging om:

- 9 *can do's* luisteren
- 16 *can do's* lezen
- 26 *can do's* gesprekken voeren
- 12 *can do's* spreken.

De *can do's* die gebruikt zijn, zijn afkomstig van de website van het Europees Taalportfolio, www.europeestaalportfolio.nl.

Als het antwoord 'ja' was, moesten de leerlingen hun antwoord met voorbeelden beargumenteren en activiteiten noemen waaruit die specifieke competentie bleek.

De self-assessmentsessie toonde de volgende resultaten:

LUISTEREN:

A1 werd door 70% van de klas beheerst

A2 30% van de *can do's* werd door hele klas helemaal beheerst, bij de overige 70% was het antwoord bijna bij iedereen 'een beetje'

LEZEN

A1 werd door bijna de hele klas 'een beetje' beheerst

A2 20% van de *can do's* werd nog door niemand beheerst, 27% door meer dan de helft beheerst

GESPREKKEN VOEREN

A1 werd door vrijwel de hele klas helemaal beheerst

A2 75% van de *can do's* werd door meer dan de helft van de klas beheerst

SPREKEN

A1 werd door vrijwel de hele klas helemaal beheerst

A2 50% van de *can do's* werd door meer dan de helft van de klas beheerst

Uit deze resultaten bleek dat de klas niveau A1 voor deze vaardigheden helemaal of bijna beheerste en op weg was naar A2. De docent Chinees bevestigde dat dit overeen kwam met het beeld dat hij van de klas had.

In de resterende onderwijstijd zal deze klas tot en met de zesde klas (mei) wekelijks 3 uur Chinees krijgen. Tevens zal er een bezoek van Chinese leerlingen in januari 2009 plaatsvinden.

Het lijkt ons realistisch om te stellen dat binnen de randvoorwaarden aanwezig op deze school A2 voor de vaardigheden Luisteren, Lezen, Gesprekken voeren en Spreken een haalbaar niveau is.

Uiteraard raden we aan om deze inschatting nader te onderbouwen door meer onderzoek te doen naar de behaalde eindresultaten door de leerlingen die in de komende jaren het examenvak Chinees zullen afronden binnen de gewenste randvoorwaarden.

Tevens strekt het tot aanbeveling om uitwerkingen van can do's A1 en A2 voor de Chinese taal nader te bestuderen en eventueel door te ontwikkelen en valideren als instrument ten behoeve van het onderwijs van het Chinees in het Nederlandse vo. Contacten met de Raad van Europa in dit opzicht zouden de aansluiting met de Europese richtlijnen versterken.

8. Voorstel eindtermen eindexamenprogramma Chineze taal en cultuur: de taalvaardigheden

Het eindexamen voor de moderne vreemde talen bestaat uit een Centraal Examen en een Schoolexamen (m.u.v. Italiaans, dat geen Centraal Examen heeft).

Het Centraal Examen heeft betrekking op domein A, Leesvaardigheid.

Het Schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen en subdomeinen waarop het Centraal Examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: één of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tot de tijd dat de overheid opdracht geeft om ook voor Chinees een Centraal Examen te ontwikkelen, zal het vak Chineze taal en cultuur worden afgesloten met een Schoolexamen. Het Schoolexamen zal betrekking hebben op alle domeinen van het examenprogramma, en eventueel, indien de school daarvoor kiest, op andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

In dit hoofdstuk constateren we dat de eindtermen A t/m D van het eindexamenprogramma moderne vreemde talen ook voor Chineze taal en cultuur gebruikt kunnen worden. Deze eindtermen worden hier ook uitgewerkt volgens niveau A2 van het Europees Referentiekader.

Bij domein E, in tegendeel, wijken we af van de andere moderne vreemde talen en doen we een voorstel voor de invulling van het onderdeel Cultuur van dit vak. Onze suggesties zijn in hoofdstuk 9 te vinden.

Domein A: Leesvaardigheid

De onderstaande globale eindterm geldt voor alle moderne vreemde talen havo/vwo in de vernieuwde tweede fase en heeft betrekking op leesvaardigheid :

Eindterm 1

De kandidaat kan:

- aangeven welke informatie relevant is, gegeven een vaststaande behoefte;
- de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven;
- de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven;
- relaties tussen delen van een tekst aangeven;
- conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur.

In deze eindterm is sprake van het 'aangeven van *relevante informatie*, gegeven een *vaststaande behoefte*'. Dat wil zeggen dat de relevantie van de informatie wordt bepaald door de in de opgave omschreven behoefte. Zo bepaalt niet alleen de moeilijkheidsgraad van de tekst het niveau maar ook de opgave. Waar in de eindterm sprake is van een *tekst*, dient dat te worden verstaan als geschreven teksten van verschillende soorten en genres, inclusief internet bronnen.

Waar in de eindterm sprake is van '*betekenis van belangrijke elementen aangeven*' wordt daaronder niet verstaan het geven van een vertaling naar het Nederlands, maar moet eerder gedacht worden aan een omschrijving van een begrip of een situatie. De kandidaat moet '*relaties tussen delen van een tekst aangeven*', dat wil zeggen dat de opbouw van de tekst duidelijk moet zijn begrepen.

Tevens moet de kandidaat '*conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur*': er wordt gevraagd om aan de hand van de tekst te kunnen bepalen met welk doel (bijv. informeren, overtuigen, diverteren) een tekst is geschreven en of er sprake is van een persoonlijk standpunt van de schrijver of, bij fictie of stripverhalen, of het personage die in de tekst voorkomt bepaalde gevoelens uit.

Niveau A2

Voor de leesvaardigheid wordt het algemene beheersingsniveau voor A2 niveau omschreven als volgt:

A2	Kan korte, eenvoudige teksten lezen. Kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, menu's en dienstregelingen. Kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.
----	---

Het ERK onderscheidt vier leesactiviteiten:

1. correspondentie lezen;
2. oriënterend lezen;
3. lezen om informatie op te doen;
4. instructies lezen.

In elk van deze activiteiten kan de lezer een bepaald doel voor ogen hebben, zoals:

- bepalen welke informatie in de tekst voor hem relevant is;
- een beeld krijgen van de hoofdgedachte van de tekst;
- zoeken naar belangrijke details;
- bepalen wat het standpunt van de schrijver is.

Kenmerken voor dit niveau zijn:

- *Onderwerpen* zijn alledaags, bekend en concreet.
- Het *woordgebruik en zinsbouw* beperken zich tot hoogfrequente woorden.
- De *tekstindeling* geeft visuele ondersteuning bij het begrijpen van de tekst.
- *Teksten* zijn kort, eenvoudig en helder van structuur.

Randvoorwaarde specifiek voor Chinees

Voor A2 leesvaardigheid Chinees moeten leerlingen volgens de expertgroep die aan deze publicatie heeft meegewerkt, 700 karakters receptief beheersen. Dit moet leerlingen in staat stellen aan de descriptoren voor A2 te voldoen.

Wij adviseren het Ministerie van OCW een lijst van te beheersen karakters te doen voorschrijven, gebaseerd op frequentielijsten van het Mandarijn. Bij het samenstellen van een dergelijke lijst kunnen de Franse en Duitse lijsten³⁹ als uitgangspunt dienen, waar nodig aangepast aan de Nederlandse situatie.⁴⁰

Voorbeelden van meer specifieke leesactiviteiten

1. Correspondentie lezen

De kandidaat kan:

- *een korte, eenvoudige brief, e-mail of fax begrijpen.*

bijvoorbeeld: een verzoek om iets toe te sturen, het maken, verzetten of bevestigen van een afspraak, het plaatsen van een bestelling, een mededeling over weer en verblijfplaats tijdens de vakantie, een mededeling over welbevinden van correspondentievriend/in, een uitnodiging voor een cursus of vakantiereis.

2. Oriënterend lezen

De kandidaat kan:

- *specifieke informatie vinden en begrijpen in eenvoudig, alledaags materiaal.*

bijvoorbeeld: in een toeristische folder een activiteit of bezienswaardigheid uitzoeken voor een dagje uit, op een garantiebewijs bij een apparaat opzoeken hoe lang de garantietermijn is.

- *eenvoudige advertenties met weinig afkortingen begrijpen.*

bijvoorbeeld: advertenties voor een vakantiebaan, voor een voorstelling, evenement, excursie, voor kleding of sportartikelen.

- *in lijsten, overzichten en formulieren specifieke informatie vinden en begrijpen.*

bijvoorbeeld: een duikschool of scooterverhuurbedrijf in een telefoongids, een talencursus in een brochure of op een website, gerechten op een eenvoudige menukaart, de benodigde busverbinding in het busboekje, een programma in een tv-gids, of een film in een weekagenda.

- *alledaagse borden en mededelingen begrijpen.*

bijvoorbeeld: waarschuwingsborden als: niet betreden, zwemmen toegestaan als de groene vlag gehesen is, routeaanwijzingen bij verkeersomleiding, informatieborden in een postkantoor of bank.

3. Lezen om informatie op te doen

De kandidaat kan:

- *specifieke informatie begrijpen in eenvoudige teksten.*

bijvoorbeeld: productinformatie op etiketten, vacature voor een vakantiebaantje, een berichtje op een prikbord waarin iemand iets vraagt of aankondigt, informatie over camping of hotel op een website.

- *de hoofdlijn begrijpen van eenvoudige teksten in een tijdschrift, krant of op een website.*

bijvoorbeeld: over een hobby of vrije tijdsbesteding, over mode en lichaamsverzorging, een interview met een popidool in een jongerentijdschrift, een aan het taalniveau van de leerder aangepast kort verhaal, korte artikeltjes over actuele onderwerpen.

- *korte, beschrijvende teksten over vertrouwde onderwerpen begrijpen.*

³⁹ zie bijlagen 3 en 4.

⁴⁰ Bijvoorbeeld: vervang het karakter voor het woord Frankrijk door dat voor het woord Nederland

bijvoorbeeld: een kort verslag van een gebeurtenis, het programma voor een zomercursus of excursie, een persoonsbeschrijving op een website voor correspondentiecontacten, op/onderschriften bij een tentoonstelling.

4. Instructies lezen

De kandidaat kan:

- *eenvoudige, goed gestructureerde instructies begrijpen.*

bijvoorbeeld: gebruiksaanwijzing op een pakje soep, verkorte instructie voor een nieuwe mobiele telefoon, instructies op apparaten als geldautomaat of automaat voor bus- en treinkaartjes, een kaart op hotelkamer met wat te doen in geval van brand, veiligheidsvoorschriften in een vliegtuig, foutmeldingen in computer- en e-mailprogramma's.

Domein B: Kijk- en luistervaardigheid

De onderstaande globale eindterm geldt voor alle moderne vreemde talen havo/vwo in de vernieuwde tweede fase en heeft betrekking op kijk- en luistervaardigheid:

Eindterm 2

De kandidaat kan:

- aangeven welke informatie relevant is, gegeven een vaststaande behoefte;
- de hoofdgedachte van een tekst aangeven;
- de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven;
- conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de spreker(s);
- anticiperen op het meest waarschijnlijke vervolg van een gesprek;
- aantekeningen maken als strategie om een tekst aan te pakken.

De formulering van deze eindterm lijkt in grote mate op die van eindterm 1. Waar in de eindterm sprake is van een *tekst*, dient dat in dit geval te worden verstaan als *'mondellinge en/of opgenomen audio en/of audiovisuele bron'*.

Waar van de kandidaten gevraagd wordt dat zij kunnen *'anticiperen op het meest waarschijnlijk vervolg van een gesprek'*, moeten ze leren voorspellen hoe het gesprek waarschijnlijk verder zal gaan. Naast de semantische informatie moeten ze aandacht geven aan de mimiek en houding van de sprekers en moeten zij leren letten op o.a. pauzes in het gesprek en de intonatie.

Randvoorwaarde specifiek voor Chinees

Als de vragen bij de luisterfragmenten in Chinese karakters zijn gesteld, moet er zonodig gedidactiseerd worden, dat wil zeggen de karakters waarvan verondersteld kan worden dat ze niet bekend zijn, zullen moeten worden voorzien van 'hulp', bijvoorbeeld een rechtstreekse vertaling naar het Nederlands, of voorzien worden van een weergave in pinyin.

Niveau A2

Voor de luistervaardigheid wordt het algemene beheersingsniveau voor A2 niveau omschreven als volgt:

A2	Kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over zichzelf en zijn/haar familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.
----	--

Het ERK onderscheidt vier luisteractiviteiten:

1. gesprekken tussen moedertaalsprekers verstaan;
2. luisteren als lid van een live publiek (nog niet aan de orde op A2 niveau);
3. luisteren naar aankondigingen en instructies;
4. luisteren naar tv, video- en geluidsopnames.

Kenmerken voor dit niveau zijn:

- *Onderwerpen* zijn eenvoudig, vertrouwd en van direct belang voor de kandidaat.
- *Woordgebruik en zinsbouw* zijn eenvoudig.
- *Tempo en articulatie* zijn rustig en duidelijk.
- *Teksten* zijn kort.

Voorbeelden van luisteractiviteiten

1. Gesprekken tussen moedertaalsprekers verstaan

De kandidaat kan:

- *gewoonlijk het onderwerp bepalen in gesprekken om hem/haar heen, wanneer er langzaam en duidelijk gesproken wordt.*

bijvoorbeeld: gesprekken over het weer, op straat, in een winkel, café, trein, postkantoor; een gesprek over een uitstapje tussen familieleden in een gastgezin; een gesprek over wat er die dag gedaan moet worden tussen docent en leerlingen tijdens een uitwisseling met een buitenlandse partnerschool.

2. Luisteren naar aankondigingen en instructies

De kandidaat kan:

- *de hoofdzaken begrijpen in korte, heldere en eenvoudige boodschappen en aankondigingen.*

- *eenvoudige aanwijzingen begrijpen.*

bijvoorbeeld: mededelingen in de klas over het inleveren van een werkstuk; tijd en plaats van een afspraak; iemand die de weg wijst; voor een bijbaantje een standaardbestelling in een café of in een restaurant opnemen.

3. Luisteren naar tv, video- en geluidsopnames

De kandidaat kan:

- *de hoofdpunten van korte en duidelijke berichten op radio en tv begrijpen als onderwerp en context bekend zijn en wanneer er langzaam en duidelijk wordt gesproken.*

bijvoorbeeld: of het mooi of slecht weer wordt morgen; sportuitslagen op de radio over een bekende sporter of de favoriete club; een bericht over een stremming van de autoweg en hoe je moet omrijden; een omroepbericht op station over de wijziging van een spoor.

Domein C: Gespreksvaardigheid

Dit domein kent twee subdomeinen, die evenals het Europees Referentiekader het verschil expliciet maken tussen mondelinge interactie en mondelinge productie.

Subdomein C1: gesprekken voeren (mondelinge interactie);

Subdomein C2: spreken (mondelinge productie).

In het eerste geval treedt de taalgebruiker samen met een of meer gesprekspartners afwisselend op als spreker en luisteraar om zo een gesprek op te bouwen. Hierbij worden voortdurend allerlei strategieën toegepast, zoals bijvoorbeeld compensatiestrategieën. Discussies, vraaggesprekken, debatten en onderhandelingen zijn voorbeelden van hier bedoelde interactieve activiteiten.

Bij spreken ligt dat anders. Hier produceert de taalgebruiker een gesproken tekst die wordt 'ontvangen' door een publiek van een of meer luisteraars. Als voorbeelden van dergelijke activiteiten kan worden gedacht aan het doen van mededelingen of een publiek toespreken over een bepaald onderwerp of in de schoolse context een spreekbeurt of presentatie.

Subdomein C1: Gesprekken voeren

De onderstaande globale eindterm geldt voor alle moderne vreemde talen havo/vwo in de vernieuwde tweede fase:

Eindterm 3

De kandidaat kan:

- adequaat reageren in sociale contacten met doeltaalgebruikers;
- informatie vragen en verstrekken;
- uitdrukking geven aan gevoelens;
- zaken of personen beschrijven en standpunten en argumenten verwoorden;
- strategieën toepassen om een gesprek voortgang te doen vinden.

In eindterm 3 is sprake van '*adequaat reageren in sociale contacten*'. *Adequaat* wil dan zeggen, dat de uiting zowel binnen de inhoudelijke context van het gesprek als bij die context het passende niveau heeft; de bijdrage aan het gesprek sluit aan bij het gekozen doel of het thema en de gesprekspartner(s). '*Adequaat reageren in sociale contacten*' zou ook kunnen inhouden dat de kandidaat kan vragen om verheldering als hij iets niet begrijpt, op een juiste manier gesprekken kan beginnen en afsluiten en diverse uitingen die in dergelijke contacten voorkomen (bedanken, enzovoort) kan doen. Omschrijvingen in de eindterm als '*informatie vragen en verstrekken*' kunnen betrekking hebben op feitelijke informatie waarover de kandidaat beschikt maar ook op bijvoorbeeld een mening die een kandidaat heeft over een bepaald onderwerp.

Niveau A2

Voor 'gesprekken voeren' wordt het algemene beheersingsniveau voor A2 niveau omschreven als volgt:

A2	Kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel hij/zij gewoonlijk niet voldoende begrijpt om het gesprek zelfstandig gaande te houden.
----	---

Het ERK onderscheidt vier gespreksactiviteiten:

1. informele gesprekken;
2. bijeenkomsten en vergaderingen;
3. zaken regelen;
4. informatie uitwisselen.

Kenmerken voor dit niveau zijn:

- *Onderwerpen* zijn alledaags en vertrouwd.
- Het productieve *woordgebruik* beperkt zich tot eenvoudig, standaard patronen met uit het hoofd geleerde uitdrukkingen.
- Eenvoudige *grammaticale constructies* worden wel correct gebruikt, maar toch steeds met systematische fouten.
- De *interactie* beperkt zich tot antwoorden op vragen, er wordt nog weinig initiatief vertoond om de conversatie gaande te houden.
- De spreker is nog niet echt *vloeiend*, maakt veel pauzes, valse starts en herformuleringen.
- De *uitspraak* is duidelijk genoeg om verstaanbaar te zijn, wel met hoorbaar accent. Gesprekspartners vragen af en toe om herhaling.
- Ook het *tempo en articulatie* van de gesprekspartner zijn langzaam, de gesprekspartner spreekt duidelijk en goed gearticuleerd en past zijn taalgebruik aan de taalgebruiker aan, biedt desnoods hulp.

Voorbeelden van gespreksactiviteiten:

1. Informele gesprekken

De kandidaat kan:

- *in alledaagse situaties op eenvoudige manier bekenden en onbekenden aanspreken, groeten, zich bij hen voor iets verontschuldigen.*

bijvoorbeeld: de bediening in een restaurant aanroepen en iets vragen; zich verontschuldigen als men tegen iemand aanbodst; iemand op straat aanspreken, om een inlichting vragen en bedanken.

- *op eenvoudige wijze voorkeur en mening uitdrukken over vertrouwde alledaagse onderwerpen.*

bijvoorbeeld: een vriendin complimenteren met kleding; de wens uiten om mee te doen met een spel of opdracht; in een winkel aangeven dat je een product niet wilt kopen; zeggen dat je iets lekker vindt en vragen naar favoriete gerechten; bij vakantiebaantje of stage zeggen dat bepaalde werkzaamheden te zwaar of te moeilijk zijn.

- *in beperkte mate meedoen aan eenvoudige gesprekken over alledaagse, bekende onderwerpen.*

bijvoorbeeld: over wat men in het weekend gedaan heeft of gaat doen; over iemands huis, buurt, familie, kinderen.

- *iemand correct ontvangen en op zijn/haar gemak stellen.*

bijvoorbeeld: een klant ontvangen, begroeten; een uitwisselingsstudent verwelkomen.

2. Bijeenkomsten en vergaderingen

De kandidaat kan:

- *indien rechtstreeks gevraagd, tijdens een groepsgesprek een mening geven, mits om herhaling gevraagd kan worden en hulp geboden wordt bij het formuleren van een antwoord.*

bijvoorbeeld: een reactie na een spreekbeurt of presentatie; tijdens een klassendiscussie zeggen dat je het met een standpunt eens of niet eens bent.

3. Zaken regelen

De kandidaat kan:

- *iets bestellen, reserveren, ergens naar vragen.*

bijvoorbeeld: de rekening in een restaurant, om een artikel in een winkel vragen, een product bestellen bij een bedrijf; iets te leen vragen.

- *iemand uitnodigen en op uitnodigingen ingaan of afslaan.*

bijvoorbeeld: om aan een excursie deel te nemen, voor een feestavond, om langs te komen, om op een bepaalde tijd iets te doen.

- *in een vertrouwde situatie eenvoudige voorstellen doen en op voorstellen reageren.*

bijvoorbeeld: met vrienden bespreken wat je de rest van de dag gaat doen; met iemand bespreken hoe je een bepaalde klus gaat uitvoeren; een voorstel doen voor een avondeten tijdens een uitwisseling met een buitenlandse school.

- *getallen uitspreken en verstaan.*

bijvoorbeeld: telefoonnummers, prijzen, aantallen, pagina's van een boek, aankomst- en vertrektijden.

- *eenvoudige informatie vragen met betrekking tot reizen en gebruik maken van het openbaar vervoer.*

bijvoorbeeld: kaartjes voor trein en bus kopen; vragen naar aankomst- en vertrektijden; plaatsen in trein of bus reserveren; de weg vragen en uitleggen.

- *een eenvoudig gesprek aan een balie voeren.*

bijvoorbeeld: vragen naar afdelingen voor bepaalde diensten; een hotelkamer reserveren.

- *een eenvoudig telefoongesprek voeren.*

bijvoorbeeld: een taxi bestellen; een telefoonnummer opvragen; een telefoontje voor iemand anders aannemen en een eenvoudig bericht doorgeven; standaardzinnen in een telefoongesprek hanteren zoals: heeft u een momentje, u bent verkeerd verbonden, ik verbind u door.

- *afspraken maken.*

bijvoorbeeld: over de taakverdeling bij een opdracht; over de voorbereiding van een barbecue op de camping; een activiteit of een uitstapje met vrienden regelen.

- *communicatie in stand houden.*

bijvoorbeeld: aangeven dat je het gesprek wel of niet kunt volgen; vragen om herhaling of verduidelijking.

4. Informatie uitwisselen

De kandidaat kan:

- *eenvoudige aanwijzingen en instructies geven en opvolgen.*

bijvoorbeeld: van de skileraar; hoe de tent moet worden opgezet; een route uitleggen met behulp van een plattegrond of een kaart.

- *beperkte informatie uitwisselen over eenvoudige, concrete zaken.*

bijvoorbeeld: over een evenement of activiteit zoals een sportwedstrijd; over regels op school, jeugdherberg of camping; over begin- of eindtijd van een activiteit; melden dat een apparaat kapot is; informeren over inleverdatum en prijs van een product.
informatie van persoonlijke aard vragen en geven.

bijvoorbeeld: over familie, vrienden, activiteiten in de vrije tijd, hobby's, school, dagelijks werk.

Subdomein C2: Spreken

De onderstaande globale eindterm geldt voor alle moderne vreemde talen havo/vwo in de vernieuwde tweede fase:

Eindterm 4

De kandidaat kan verworven informatie adequaat presenteren met het oog op doel en publiek, en daarbij zaken of personen beschrijven en standpunten en argumenten verwoorden.

Het gaat om het adequaat presenteren van verworven informatie. Onder '*adequaate presenteren*' kan worden verstaan 'het in staat zijn, een gepast taalgebruik toe te passen bij het spreken over onderwerpen binnen zijn/haar interessegebied, begrijpelijk voor het publiek'. Adequaate houdt ook in dat de presentatie aantrekkelijk is. Gebruik van audiovisuele hulpmiddelen als bijvoorbeeld Power Point verhogen de aantrekkelijkheid. 'Met het oog op *doel en publiek*' heeft betrekking op eenvoudige, op de doelgroep afgestemde, beschrijvingen en of presentaties. In de schoolse context betreft het hier vaak medeleerlingen, maar ander publiek is denkbaar, bijvoorbeeld als uitwisselingen met scholen in het doeltaalgebied tot de activiteiten van de school behoren.

Niveau A2

Voor 'spreken' wordt het algemene beheersingsniveau voor A2 niveau omschreven als volgt:

A2	Kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen familie en andere mensen, leefomstandigheden, opleiding en huidige of meest recente baan te beschrijven.
----	--

Het ERK onderscheidt twee activiteiten:

1. monologen;
2. een publiek toespreken.

Kenmerken voor dit niveau zijn dezelfde als die voor 'gesprekken voeren'.

Voorbeelden van productief taalgebruik

1. Monologen

De kandidaat kan:

- *in een serie korte zinnen informatie geven over zichzelf en anderen.*

bijvoorbeeld: aan een gastgezin iets vertellen over je eigen gezin of familie, of over de vakken die je op school hebt; in een spreekbeurt iets vertellen over je favoriete hobby; aan iemand iets vertellen over je toekomstplannen.

- *vertrouwde zaken en personen op een eenvoudige manier beschrijven.*

bijvoorbeeld: de eigen woonplaats of de streek waar je woont; verloren of gestolen voorwerpen bij aangifte aan de politie; een plek waar je met iemand afspreekt; iemand die je zoekt, zoals een kind, een vriend, een collega; de weg van huis of werkplek naar school; de standaardservice die bij een product geleverd wordt; bij een dokter de aard van je klachten beschrijven.

- *in eenvoudige, korte zinnen vertellen over ervaringen, gebeurtenissen, activiteiten.*

bijvoorbeeld: vertellen hoe je reis is verlopen; vertellen over iets wat je recent hebt meegemaakt zoals een uitstapje, een popconcert, een verhuizing.

- *op een eenvoudige manier vertellen hoe iets gedaan moet worden.*

bijvoorbeeld: hoe je een eenvoudig gerecht klaarmaakt; hoe de computer werkt; hoe een huiswerkopdracht uitgevoerd moet worden.

1. Een publiek toespreken

De kandidaat kan:

- *voor een groep in korte, vooraf inge oefende zinnen iets aankondigen of meedelen.*

bijvoorbeeld: tijdens een uitwisseling een groepsindeling bekend maken en zeggen hoe laat en waar de volgende activiteit begint; de weg naar een hotel of restaurant uitleggen aan een groep buitenlandse gasten.

- *een kort, eenvoudig, vooraf inge oefend praatje houden voor een groep.*

bijvoorbeeld: met visuele ondersteuning (dia's, kaarten, PowerPoint) iets vertellen over toeristische attracties in de eigen stad of streek; een korte spreekbeurt houden over een vertrouwd onderwerp zoals een hobby, (huis)dieren, een feest, een beroep.

Domein D: Schrijfvaardigheid

Voor de schrijfvaardigheid zijn voor de moderne vreemde talen in de vernieuwde tweede fase havo/vwo twee globale eindtermen geformuleerd:

Eindterm 5

De kandidaat kan:

- adequaat reageren in schriftelijke contacten met doeltaalgebruikers;
- informatie vragen en verstrekken;
- verworven informatie adequaat presenteren met het oog op doel en publiek, en daarbij zaken of personen beschrijven en uitdrukking geven aan gevoelens en standpunten verwoorden;
- een verslag schrijven. Voor havo: geldt alleen voor Engelse en Turkse taal en literatuur. Voor vwo: geldt niet voor Russische taal en literatuur.

Wij stellen voor dat dit laatste punt ook niet voor Chinese taal en cultuur geldt.

Eindterm 6

De kandidaat kan met behulp van:

- een tekstverwerkingsprogramma een tekst schrijven;
- (elektronisch) naslagmateriaal teksten opstellen.

Hier verstaan we onder '*adequaat*' het in staat zijn om een gepast taalgebruik toe te passen bij sociale contacten in formele en informele domeinen voor wat betreft het correcte gebruik van begroetformules, beleefdheidsvormen, conventies en gewoontes van de doeltaalgebruikers, taalregisters. Met '*schriftelijke contacten*' kunnen verschillende tekstsoorten bedoeld zijn, die in het kader van correspondentie, aantekeningen maken, berichten, formulieren of vrije teksten schrijven, kunnen worden ingezet. *Doeltaalgebruikers* zijn gebruikers van de doeltaal bedoeld, voor wie deze zowel de moedertaal als een vreemde taal kan zijn. De *informatie* strekt zich afhankelijk van het niveau uit over een scala van onderwerpen waarover informatie gevraagd of verstrekt wordt. Het *doel* heeft betrekking op informatieve en communicatieve doelen met betrekking tot gegevens, feiten, ervaringen, meningen en gevoelens. De geschreven teksten zouden uitdrukkelijk niet alleen de docent als publiek (beoogd lezer) moeten hebben. Door te schrijven voor een bepaald publiek leren leerlingen niet alleen om zich in te leven in verschillende publieksgroepen, maar ook op basis daarvan publiekgericht te schrijven.

De keuze van een opdracht impliceert normaal gesproken ook al het publiek: medeleerlingen, leerlingen van een uitwisselingsschool, lezers van een (school)krant.

Eindterm 6 biedt de kandidaten de mogelijkheid te laten zien in hoeverre zij in staat zijn elektronische hulpmiddelen te gebruiken. Genoemd wordt het tekstverwerkingsprogramma, waarbij dan meteen gedacht kan worden aan programma's waarmee de spelling gecheckt kan worden. Met elektronisch naslagmateriaal worden elektronische woordenboeken en/of synoniemenlijsten bedoeld. Ook kan de leerling gebruik maken van allerlei programma's die de lay-out van het schrijfproduct optimaliseren.

Niveau A2

Voor de schrijfvaardigheid wordt het algemene beheersingsniveau voor A2 niveau omschreven als volgt:

A2	Kan korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand voor iets te bedanken.
----	---

Het ERK onderscheidt vier schrijfactiviteiten:

1. correspondentie;
2. aantekeningen, berichten en formulieren;
3. verslagen en rapporten (nog niet aan de orde op dit niveau);
4. vrij schrijven.

Kenmerken voor dit niveau zijn:

- *Onderwerpen* hebben betrekking op de directe eigen omgeving van de schrijver of eenvoudige alledaagse situaties.

- Het *woordgebruik* en de *woordenschat* bestaan uit standaardpatronen met uit het hoofd geleerde uitdrukkingen en kleine groepen van woorden waarmee beperkte informatie wordt overgebracht.
- De *grammaticale correctheid* beperkt zich tot het gebruik van eenvoudige constructies, echter systematisch met elementaire fouten.
- Groepen woorden zijn verbonden met behulp van eenvoudige voegwoorden, zoals 'en', 'maar' en 'omdat' (*coherentie*).

Voor Chinees is *spelling* als niveau-criterium niet van toepassing.

Randvoorwaarde voor Chinees

Voor A2 schrijfvaardigheid Chinees moeten leerlingen volgens de expertgroep die aan deze publicatie heeft meegewerkt, circa 200 karakters actief beheersen en met de hand kunnen schrijven. Met gebruik van ICT moet de productieve beheersing tot 700 karakters kunnen worden uitgebreid.

ICT speelt bij schrijfvaardigheid Chinees een cruciale rol. Chinees kan als invoertaal op de computer worden ingesteld. De leerling typt de uitspraak van een Chinees woord in pinyin en wordt vervolgens door het programma in staat gesteld het juiste karakter te selecteren uit een gegeven reeks mogelijkheden. Deze vaardigheid is belangrijk voor het leerproces van de leerling, omdat hij hiermee getraind wordt het juiste karakter te herkennen. Dit bevordert niet alleen zijn schrijf- maar ook zijn leesvaardigheid.

Ook voor de schrijfvaardigheid adviseren wij het Ministerie van OC&W een lijst van te beheersen karakters te doen voorschrijven, gebaseerd op frequentielijsten van het Mandarijn. Bij het samenstellen van een dergelijke lijst kunnen de Franse en Duitse lijsten als uitgangspunt dienen, waar nodig aangepast aan de Nederlandse situatie.

Voorbeelden van schrijfactiviteiten

1. Correspondentie

De kandidaat kan:

- *heel eenvoudige persoonlijke brieven schrijven om dankbaarheid of verontschuldiging over te brengen.*

bijvoorbeeld: om te bedanken voor geboden hulp, voor een cadeautje, voor een uitnodiging; om te verontschuldigen voor het vergeten van een verjaardag, het niet nakomen van een afspraak; om iets te vertellen of te vragen over dagelijkse zaken, zoals leeftijd, familie, school, hobby's en idolen, of over een reis of verblijf tijdens de vakantie; om gemaakte afspraken te bevestigen.

2. Aantekeningen, berichten, formulieren

De kandidaat kan:

- *een korte, eenvoudige boodschap noteren als om herhaling of herformulering gevraagd kan worden.*

bijvoorbeeld: standaardformulieren invullen, zoals een visumformulier.

- *korte eenvoudige aantekeningen maken of boodschappen noteren gerelateerd aan zaken van onmiddellijke noodzaak schrijven, eventueel in het pinyin.*

bijvoorbeeld: aandachtspunten, handige zinnen en trefwoorden noteren als geheugensteun bij een telefoongesprek; een afspraak vastleggen; een briefje op een prikbord om te vragen of iemand iets gevonden heeft of om partners te zoeken voor een activiteit; een telefonisch doorgegeven boodschap noteren.

3. Vrij schrijven

De kandidaat kan:

- een aantal eenvoudige frases en zinnen over familie, leefomstandigheden, educatieve achtergrond, huidige of meest recente baan schrijven.

bijvoorbeeld: eigen stad, huis, gezin beschrijven; een hobby of dagelijkse werkzaamheden beschrijven; de dagelijkse weg naar school beschrijven; het uiterlijk beschrijven en de biografische gegevens geven van een filmster, een idool, een familielid, een vriend of van zichzelf; een excursie, een vakantie of een bijzondere gebeurtenis beschrijven.

9. Domein E: Chinese cultuur

Het schoolvak Chinees leent zich bij uitstek voor een interculturele benadering. Zoals in hoofdstuk 4 al werd aangegeven, stellen we voor om voor het schoolvak Chinees de benaming 'Chinese taal en cultuur' te kiezen. Bij domein E willen we om die reden afwijken van de omschrijving voor domein E zoals die geldt voor 'mvv taal en literatuur'. In ons voorstel nemen we de domeinomschrijving voor Friese Taal en Cultuur en Papiamentu Taal en Cultuur (Nederlandse Antillen) als uitgangspunt.

Domein E: Chinese cultuur

Onderstaande globale eindterm is voor de vakken Friese taal en cultuur en Papiamentu taal en cultuur (Nederlandse Antillen) in de vernieuwde tweede fase havo/vwo geformuleerd. Voor het Chinees zou de eindterm er als volgt uit komen te zien:

Eindterm 7:

De kandidaat kan:

- (door middel van voorbeelden) een overzicht geven van uiteenlopende Chinese cultuuruitingen;
- beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn ervaringen met enkele Chinese cultuuruitingen.

Beginpunt is de bewustwording van herkenbare elementen uit het Chinese cultuurgebied zoals die zich manifesteren in onze directe omgeving, in Nederland en in Europa, en zoals die zich ontwikkelen in China zelf. Uitingen als de Chinese lettertekens, de Chinese restaurants, de geneeskunde, acupunctuur, uitvindingen zoals het papier en het bedrukken ervan kunnen als inleiding dienen, eventueel in samenwerking met andere vakken.

Als onderzoek naar deze onderwerpen een te groot appèl doet op de lexicale kennis van de beginnende leerders, kan ook gebruik worden gemaakt van bronnen in het Nederlands of in andere talen zoals het Engels.

Domein E kan voor Chinees in verschillende categorieën worden uitgewerkt. Bijvoorbeeld:

a. Chinese taal

Hierbij kan men denken aan:

- Chinese karakters, hoe ze zijn ontstaan en opgebouwd;
- Chinese kalligrafie als kunstvorm;
- verschillende talen binnen China en de leidende rol van het Mandarijn;
- ...

b. Kennis van land en volk

Hierbij kan men denken aan:

- kaart van China (provincies, steden, gebieden);
- etnische verscheidenheid, demografische ontwikkelingen, bijvoorbeeld trek naar de steden, emigratie;
- vormen van levensbeschouwing zoals confucianisme, taoïsme, boeddhisme, Yin Yang;
- Chinese kalender (maankalender), feestdagen, rol van astrologie en astronomie;
- gezondheidsleer en geneeskunde, bijvoorbeeld acupunctuur, geneeskruiden;
- Chinese bewegingsleer (Taichi, Qigong);
- gastronomie, bijvoorbeeld diverse regionale keukens, helend voedsel;
- beeldende en decoratieve kunsten, bijvoorbeeld schilderkunst, porselein, jade en brons, zijden kleding;
- bouwkunst, bijvoorbeeld architectuur en symboliek, tuinen;
- uitvoerende kunsten, bijvoorbeeld theater en circus, klassieke muziek, Peking opera, moderne popmuziek, danskunst;
- technologie en wetenschap, bijvoorbeeld landbouw, transport, communicatie, mechanica;
- ...

c. Kennis van de geschiedenis

Hierbij kan men denken aan:

- ontwikkeling van de Chinese geschiedenis, continuïteit en verandering, de rol van de staat (staatsvormen, dynastieën, machtsstructuur);
- de rol van familie en samenleving;
- contact en invloed van China in het westen, bijvoorbeeld uitvindingen zoals het kompas, buskruit, papier, drukkunst;
- contact en invloed van het westen in China (kerstening, kolonialisme, handel);
- ontwikkeling van China als politieke / economische grootmacht;
- ...

d. Chinese literatuur

Hierbij kan men denken aan:

- leeservaringen opdoen met Chinese literaire werken in vertaling;
- hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis en de plaats van de gelezen literaire werken in dit historisch perspectief;
- genres, poëzie;
- ...

De wijze waarop dit domein getoetst wordt is aan de school. Hierbij kan gedacht worden aan een toets, maar ook aan praktische opdrachten in verschillende vormen, zoals:

- een schriftelijk verslag;
- een mondelinge presentatie, eventueel ondersteund met PowerPoint;
- een dia- of videopresentatie met toelichting;
- een tentoonstelling;
- ...

Vrijwel alle onderwerpen lenen zich goed om interdisciplinair behandeld te worden, bijvoorbeeld samen met geschiedenis, aardrijkskunde, economie, muziek en CKV.

10. Chinees op school: aanpak in de les

In dit hoofdstuk bespreken we een aantal factoren die in belangrijke mate de aanpak in de les bepalen. Achtereenvolgens zijn dat:

- de taalvaardigheden, waar te beginnen?
- werken vanuit taken - hoe deze theorie om te zetten naar de praktijk voor:
 - gespreksvaardigheid
 - uitspraak
 - kijk-/luistervaardigheid
 - spreekvaardigheid
 - leesvaardigheid
 - schrijfvaardigheid in combinatie met ICT vaardigheid
- motivatie van de leerling: hoe houd je de leerling enthousiast?
- toetsen
- doeltaal - voertaal

De taalvaardigheden: waar te beginnen?

Van de vijf vaardigheden, leesvaardigheid, kijk-/luistervaardigheid, gespreksvaardigheid, spreekvaardigheid en schrijfvaardigheid, lijken gespreks- en luistervaardigheid het meest voor de hand liggend om mee te beginnen. Kennismakingscursussen, lessenseries gericht op ouders en collega's of cursussen voor reizigers gericht op toeristisch gebruik van de taal in China leggen het accent vooral op het oefenen van gesprekken die praktisch toepasbaar zijn.

Ook voor de schooltaal Chinees is met name in de onderbouw gespreksvaardigheid het aantrekkelijkste uitgangspunt. Echter, als het vak tot examenvak moet worden uitgebouwd, moeten alle vaardigheden op termijn wel aan bod komen. Daarbij is het zaak onderscheid te maken tussen leerlingen die het vak in de onderbouw al kunnen kiezen, en leerlingen die pas in de bovenbouw beginnen. Een wat speelsere benadering in de onderbouw zal zeker motiverender werken, maar leerlingen in de bovenbouw kunnen een grotere uitdaging aan. Wanneer een school besloten heeft Chinees als keuzevak aan te bieden, zal er ook een keuze gemaakt worden voor een lesmethode. Werken vanuit een lesboek heeft een aantal duidelijke voordelen:

- logische opbouw van taalaanbod;
- vast referentiekader - leerlingen weten wat waar staat in het boek;
- vereenvoudigt het inpassen van toetsen naar aanleiding van het geleerde in bijvoorbeeld een PTA (Programma van Toetsing en Afsluiting).

Om 'transfer' van het geleerde naar de praktijk te versterken is de laatste jaren het zogenaamde *task-based*, op taken gebaseerd, mvt onderwijs steeds meer op de voorgrond komen te staan. Het gebruiken van (taal)taken naast een methode wordt hieronder toegelicht.

Werken vanuit taken

Communicatie en leren daarvan gaan volgens het ERK gepaard met de uitvoering van taken. Een taak is 'elke doelgerichte actie die door een individu als noodzakelijk wordt

beschouwd om een bepaald resultaat te verwezenlijken in het kader van een op te lossen probleem, een te vervullen plicht of een te bereiken doel'⁴¹.

Een taak heeft een open karakter, biedt mogelijkheden voor de leerling om (eigen) keuzes te maken, kent duidelijke doelen en criteria. Taken dienen goed uitgebalanceerd te zijn, uitdagend maar haalbaar.

Hoe deze theorie om te zetten naar de praktijk van Chinees in de klas

Gespreksvaardigheid

Leerlingen kunnen vanaf de allereerste les al oefenen met de meest gangbare zinnen, in de vorm van vaste *chunks* - het is verrassend hoe snel met name jonge leerlingen hun eerste standaard dialogues leren reproduceren. Meteen iets kunnen met het geleerde is sterk motiverend. Naast de gebruikte methode is het aan te raden van begin af aan ook te werken met taak. Hieronder een aantal voorbeelden ter inspiratie - ze zijn makkelijk aan te vullen met soortgelijke opdrachten.

Uitwerking van een taaktaak gespreksvaardigheid met als thema 'familie':

	A1 ik-kan stelling: kan eenvoudige informatie over vertrouwde, concrete onderwerpen vragen of geven ⁴²
Stap 1	Verzamel foto's van familieleden
Stap 2	Bedenk bij elke foto een kort Chinees zinnenstuk
Stap 3	Werk met een partner die ook foto's van zijn familie bij zich heeft: start een gesprek
Stap 4	laat je foto's zien en geef informatie
Stap 5	Vraag je partner dan wie er op zijn foto's te zien zijn. Bedank en groet.
Stap 6	Bespreek met je gesprekspartner hoe het ging - wat ging goed? wat wil je nog een keer oefenen?
Stap 7	Wanneer je tevreden bent met het eindresultaat, maak je een digitale opname van het gesprek, bijvoorbeeld met je mobiele telefoon en bewaar je die in je digitale taalportfolio als bewijsmateriaal.

Uitwerking van een taaktaak gespreksvaardigheid met als thema 'cijfers'

	A1 ik-kan stelling: kan een aantal getallen uitspreken en verstaan
Stap 1	Twee leerlingen organiseren een klasse-bingo Chinees
Stap 2	Vraag wie van de klas een bingospel heeft of maak zelf speelkaarten

⁴¹ De geciteerde tekst komt uit de Nederlandse vertaling van het Common European Framework, p. 13

⁴² De 'ik kan'-stellingen zijn ontleend aan Taalprofielen, E. Liemberg en D. Meijer, Enschede (2004)

Stap 3	Bepaal wie van de twee de getallen in het Chinees omroept en wie de controlekaart bijhoudt
Stap 4	Speel het spel - uiteraard in het Chinees
Stap 5	Deel de prijzen uit aan de winnaars
Stap 6	Bespreek met de klas hoe het ging - wat ging goed? wat willen ze nog een keer oefenen?

Uitwerking van een taaltaak gespreksvaardigheid met als thema 'interview'

	A2 ik-kan stelling: kan informatie van persoonlijke aard vragen en geven
Stap 1	Je gaat een Chinese <i>native speaker</i> Mandarijn interviewen;
Stap 2	Bedenk samen met een partner ca. 10 vragen; bedenk waar jullie in je omgeving een <i>native speaker</i> kunnen vinden;
Stap 3	Maak een afspraak voor het interview - bij voorkeur in het Chinees!
Stap 4	Neem het interview af - stel om beurten een vraag. Denk aan de beleefdheidsvormen!
Stap 5	Controleer of je de antwoorden goed hebt begrepen en opgeschreven
Stap 6	Bespreek met de <i>native speaker</i> hoe het ging
Stap 7	Rapporteer terug naar de klas

Uitspraak

De uitspraak van het Chinees is voor Nederlandse leerlingen bijzonder lastig omdat zij moeten wennen aan het fenomeen toontaal. De uitspraak van de tonen kan op verschillende manieren extra worden geoefend en ondersteund:

- door leerlingen met de ogen dicht te laten luisteren naar de docent en dan te laten melden welke toon hij/ zij heeft gebruikt;
- door fysieke ondersteuning van de uit te spreken toon: met de hand de toon (1, 2, 3 of 4) 'meeslaan' of met het hoofd 'meeknikken of meebewegen';
- door te oefenen met het luistermateriaal uit de gebruikte methode en deze op de eigen mp3, mp4 of iPod op te slaan - al fietsend de 4 tonen in het Chinees intrainen;
- door extra te oefenen met bijvoorbeeld de website
<http://www.pinyinpractice.com/tones.htm>

Kijk- luistervaardigheid

Een taal leren spreken is nauw gerelateerd aan het leren luisteren (en kijken) naar taaluitingen. Bij de nieuwste methodes Chinees wordt dan ook uitgebreid luistermateriaal meegeleverd en via internet voor leerlingen beschikbaar gemaakt. Leerlingen kunnen dit luistermateriaal ook in hun mp3, mp4 of iPod laden en er buiten de les om mee oefenen.

Er is echter ook veel ander materiaal beschikbaar. Met behulp van een beamer en een laptop kan de docent Chinees de videofilmjes laten zien van bijvoorbeeld http://www.bbc.co.uk/languages/chinese/real_chinese/ die een twaalfstal gesprekssituaties tonen, ondersteund door (eenvoudig) Engels dat tweedeklassers vo geen problemen zal geven. In Nederland verzorgt Teleac veel materiaal online:

<http://www.teleac.nl/chinees/index.jsp>

Er zijn een groot aantal sites waar gratis video podcasts en andere materialen kunnen worden gedownload zoals bv op <http://www.digischool.nl/ch> en <http://www.ezychinese.com/> Leerlingen kunnen zelf op www.youtube.com naar interessante fragmenten zoeken met zoektitels als 'chinese lessons' , 'chinese news fragment (or segment)' en aardige vondsten in de klas presenteren.

Taaltaken voor de kijk-/luistervaardigheid kunnen de volgende vorm aannemen:

	A1 ik-kan stelling: kan korte, duidelijke instructies begrijpen
Stap 1	De docent verstopt in de klas een voorwerp - twee leerlingen staan op de gang.
Stap 2	Zij komen binnen: docent en de andere leerlingen geven aanwijzingen. Naar links, naar rechts, correct/goed, niet correct, enzovoort.
Stap 3	Wanneer het voorwerp gevonden is, gaan twee andere leerlingen de gang op.
Stap 4	De docent introduceert eventueel nieuwe woorden: kijk naar boven, naar beneden, enzovoort.
Stap 5	De leerlingen verstoppen iets voor de docent terwijl hij op de gang is - zij geven hem instructie.
Stap 6	Reflectie: hoe is het gegaan? Wat vond je moeilijk? Maak aantekeningen in je taalportfolio.

	A2 ik-kan stelling: ik kan het onderwerp bepalen van een langzaam en duidelijk gesproken gesprek
Stap 1	De docent neemt een eigen familielid/Chinese kennis/ vriend mee naar de klas.
Stap 2	De leerlingen voeren met hem een 'live' gesprek.
Stap 3	De leerlingen proberen in tweetallen de onderwerpen van het gesprek te bepalen.
Stap 4	Zij bespreken de resultaten met de docent.
Stap 5	Reflectie: hoe is het gegaan? Wat vond je moeilijk? Maak aantekening in je taalportfolio.

	A2 ik-kan stelling: kan herkennen wat de hoofdpunten zijn van nieuwsberichten op tv als er een duidelijke visuele ondersteuning is.
Stap 1	Zoek op YouTube naar een filmfragment in het Chinees. Gebruik eventueel een Engelse zoekterm zoals 'Chinese news'.
Stap 2	Kopieer dit op een Usb-stick.
Stap 3	Maak bij elke minuut opname een vraag.
Stap 4	Presenteer het fragment en de vragen aan je klasgenoten met behulp van beamer en laptop.
Stap 5	Bespreek samen met je docent en je klasgenoten de mogelijke antwoorden.
Stap 6	Reflectie: hoe is het gegaan? Maak aantekeningen in je taalportfolio.

Spreekvaardigheid

Bij het invoeren van het ERK is de gespreksvaardigheid onderverdeeld in gesprekken voeren (dialoog) en spreken (monoloog). Leerlingen kunnen al in een vroeg stadium gevraagd worden korte spreekbeurten voor te bereiden. Vanzelfsprekend moeten deze over eenvoudige onderwerpen gaan, en zullen ze slechts kort duren. Aangezien leerlingen een spreekopdracht van te voren kunnen uitwerken en oefenen, leent dit type taaltaak zich goed voor het consolideren van opgedane kennis.

Voorbeeld van een taaltaak spreekvaardigheid:

	A2 ik-kan stelling: kan in een korte serie zinnen informatie geven over zichzelf en anderen
Stap 1	Je gaat een video opname maken van jezelf om op te sturen naar een partnerschool in China.
Stap 2	Bedenk welke informatie voor de ander interessant is.
Stap 3	Maak een korte lijst met steekwoorden.
Stap 4	Regel een (digitale) video recorder en vraag een klasgenoot je op te nemen.
Stap 5	Bekijk het resultaat en doe de opname, indien nodig, nog een keer.
Stap 6	Zet de opnames op cd-rom of dvd en stuur ze naar de partnerschool, of communiceer via het web.
Stap 7	Reflectie: hoe is het gegaan?

Leesvaardigheid

Leesvaardigheid neemt binnen het mvt onderwijs een centrale plaats in, mede door het Centraal Schriftelijk Eindexamen van het CITO, dat voor 50% van het eindcijfer meetelt.

Het is echter de vraag hoe leesvaardigheid Chinees zich kan laten vergelijken met bijvoorbeeld de leesvaardigheid voor andere mvt, zelfs voor talen als Arabisch en (klassiek) Grieks. Immers, de leerling die het Arabische of Griekse alfabet heeft leren hanteren, kan vervolgens veelal na het eerste half jaar dit nieuwe alfabet wel toepassen en kennismaken met een aantal verschillende tekstsoorten en vervolgens verschillende manieren van lezen - intensief, extensief, skimmen, scannen - gaan oefenen.

Voor de leesvaardigheid Chinees gaat dit (vanzelfsprekend) niet op omdat een passieve beheersing van minimaal zo'n 2500 karakters nodig is voor het kunnen lezen van stukken in de krant. Als we kijken naar de hoeveelheid karakters die *passief* beheerst wordt na 3 of meer jaar Chinees in het vo met 2 à 3 lesuur per week, lijkt een aantal van 700 karakters haalbaar.

Dit betekent dat een leestekst gedidactiseerd zal moeten worden, dat wil zeggen de karakters waarvan verondersteld kan worden dat ze niet bekend zijn, zullen moeten worden voorzien van 'hulp', bijvoorbeeld een rechtstreekse vertaling naar het Nederlands, of voorzien worden van een weergave in pinyin. Er moet een zeer zorgvuldige afweging worden gemaakt welke karakters uit de tekst in het woordenboek kunnen worden opgezocht met behulp van kennis van de radicalen - hoeveel en welke karakters dat moeten zijn, zal voorlopig slechts tentatief kunnen worden voorgeschreven.

Een taakgerichte benadering bij het lezen zou bijvoorbeeld de volgende vorm(en) kunnen aannemen:

- zoek in tweetallen op internet naar teksten over het weer in Beijing - vertel aan je docent wat voor weer het er morgen wordt;
- vergelijk de gebruiksaanwijzing/instructies op een product met de vertaling in het Nederlands: lijkt het te kloppen?
- zoek teksten over een onderwerp dat je interesseert, bijvoorbeeld een bekende popartiest, een sportbericht, de Chinese Muur. Wissel de informatie uit met de klas.

Voor alle mvt geldt dat ernaar wordt gestreefd de leerlingen ervaring op te laten doen met veel lezen van niet te moeilijke leesteksten, eventueel met behulp van woordenlijsten.

Van vwo-leerlingen wordt bovendien verwacht dat ze de kern van de gelezen tekst kunnen aangeven; ook dienen deze leerlingen enige ervaring te hebben in het zoeken van informatie op internet.

Schrijfvaardigheid

Schrijfvaardigheid in het Chinees begint natuurlijk met het leren schrijven van de karakters. Dit kan tegenwoordig digitaal, op de computer - de verschillende nieuwe lesmethodes Chinees bevatten allen aanwijzingen hoe pinyin om te zetten naar karakters.

Het met de hand leren schrijven vergt veel oefening. Het kalligraferen van de Chinese karakters is, hoewel moeilijk, voor veel leerlingen Chinees ook erg leuk om te doen.

Een veel gevolgde benadering is de volgende:

- presenteer het nieuw te leren karakter streep voor streep op het bord met krijt. Dit kan ook met behulp van een beamer en een laptop op bijvoorbeeld een smartboard. Een handige website waarop de karakters mooi visueel in beeld worden gebracht is <http://www.yellowbridge.com/chinese/character-stroke-order.php?searchChinese=1&zi=%E5%9C%8B>;
- laat de leerlingen de ogen sluiten en in gedachten het karakter 'opbouwen' - visualiseren;
- vervolgens schrijven ze het karakter in de voorgeschreven streepvolgorde waarbij het aan te raden is leerlingen fluisterend het aantal strepen te laten meetellen;
- tot slot wordt het karakter op een los kaartje geschreven. Op de voorkant het karakter, op de achterkant van het kaartje de betekenis;

- de kaartjes worden bewaard in een doosje: de karakters die goed gekend worden, mogen onderop;
- de docent laat in een ruitjesschrift geregeld eerder geleerde karakters opnieuw opschrijven - wissel schriftjes uit met je buurman/buurvrouw en controleer elkaar. Wat ging goed, wat moet nog geoefend worden? De docent kan steekproefsgewijs schriftjes mee controleren.

Het is voor leerlingen interessant om ook korte sms-berichten in het Chinees op hun mobiel te leren schrijven - de verschillende methodes bieden ook hiervoor aardige oefeningen. Chinees moet wel als taal ingesteld zijn in de mobiele telefoon. Een e-mail uitwisseling met leerlingen op een school in China kan een goed vervolg bieden voor schrijven in een authentieke context. Zoals al eerder gezegd, kunnen dan de Chinese leerlingen wellicht in het Engels schrijven en de Nederlandse leerlingen in het Chinees: zo valt er voor beide partijen schrijfvaardigheid te winnen.

Welke karakters er actief beheerst moeten worden, en hoeveel, kan slechts tentatief worden aangegeven. Zie voor de voorgeschreven karakters in Frankrijk bijlage 3, voor Duitsland bijlage 4.

Motivatie van de leerling: hoe houd je de leerling enthousiast?

Uit de gesprekken met leerlingen die Chinees hebben gekozen (zie bijlage 2) wordt meteen duidelijk dat Chinees het imago heeft moeilijk te zijn; dat lijkt echter in eerste instantie erg mee te vallen. De grammatica is minder ingewikkeld dan gedacht, en ook blijkt al snel dat je met een goed gehoor heel wat stukjes zin, zogenaamde *chunks*, snel te leren zijn. Je moet de tonen wel goed kunnen en vooral durven 'nazingen' en je oren steeds weer trainen. Voor het oefenen met de tonen buiten de lesmethodes om zijn er goede websites beschikbaar en zelfs een programma met 'raps'. Voor het leren schrijven en lezen van de karakters is echter veel taaie inzet nodig. Ook het op langere termijn onthouden welke toon bij welk woord hoort vraagt een groot doorzettings-vermogen.

Om de leerling enthousiast te houden is het van groot belang dat de docent Chinees voortdurend zorgt voor succeservaringen. Hieronder een aantal tips:

- geef bij proefwerken punten voor goede antwoorden in plaats van strafpunten voor fouten;
- varieer zoveel mogelijk in de werkvormen - houdt de 'taaie' oefeningen met bijvoorbeeld uitspreken van de tonen kort, maar laat ze wel frequent terugkomen;
- vraag leerlingen om feedback: wat vinden zij prettige oefeningen?
- nodig (jonge!) native speakers Chinees uit in de klas - bereid van te voren eenvoudige vragen voor;
- stuur leerlingen zelf op pad - laat hen een (heel) eenvoudig gesprekje met een native speaker Chinees digitaal opnemen, bijvoorbeeld op hun mobiele telefoon;
- laat leerlingen evenementen organiseren waarin hun opgedane kennis van het Chinees een rol kan spelen;
- organiseer (e-mail) contacten met scholen in China - de Chinese leerlingen kunnen bijvoorbeeld in het Engels schrijven (voor hen lastig) terwijl de Nederlandse leerlingen het in het Chinees proberen. Met deze constructie valt er voor beide partijen veel te leren;
- organiseer samen met leerlingen een reis naar China;
- betrek zo veel mogelijk ouders en collega's door hen een proefcursus Chinees te geven - leerlingen vinden het leuk met anderen ervaringen te delen, vooral als zij een voorsprong in kennis blijken te hebben;
- gebruik videomateriaal dat is aangepast aan het niveau, bijvoorbeeld de BBC website http://www.bbc.co.uk/languages/chinese/real_chinese/;

- activeer leerlingen - maak hen eigenaar van het probleem 'Chinese karakters leren' door bijvoorbeeld de opdracht te geven interessante websites te zoeken waar de schrijfolgorde van karakters getoond en geoefend wordt;
- wees zelf het goede voorbeeld: er is niets zo motiverend als een enthousiaste leerkracht voor de klas.

Productieve woordenschat

De productieve woordenschat van een leerling omvat meer dan de karakters die hij actief heeft leren schrijven; immers de in het pinyin verworven woordenschat kan groter zijn. Het verdient aanbeveling de leerling te stimuleren zijn woordkennis voortdurend te laten uitbreiden: het is nu eenmaal de onmisbare bouwsteen in de communicatie. De docent kan bijvoorbeeld iedere week een leerling vragen twee of drie nieuwe, zelf via internet geleerde woorden aan de klas te laten presenteren. Vervolgens kan er gestemd worden over het meest interessante woord. Dat kan worden toegevoegd aan de klassenwoordenlijst en mag dan ook in een woordjesoverhoring terugkomen.

Een effectieve manier om leerlingen zichzelf te laten overhoren is hen met zogenaamde *digitale flashcards* te laten werken. Deze zijn te vinden op www.yellowbridge.com

Toetsen

In Nederland bestaan er nog geen officiële Cito examentoetsen leesvaardigheid Chinees. Ook voor de andere vaardigheden zijn er (nog) geen Cito-toetsen beschikbaar. Vooralnog zijn alleen toetsen beschikbaar van het Staatsexamen Chinese taal voor buitenlanders: Hànyǔ Shuǐpíng Kǎoshì (HSK).

Scholen zijn vrij in het inrichten van het schoolexamen: docenten Chinees moeten bij de inspectie kunnen verantwoorden hoe zij het eindniveau van hun leerlingen hebben getest.

Doeltaal voertaal?

Op het belang van het gebruik van de doeltaal in de klas door de docent kan niet genoeg worden gewezen. Natuurlijk zal bij Chinees het gebruik aanvankelijk beperkt blijven tot zeer simpele uitingen, uiterst korte instructies en dergelijke. Toch zal het consequente gebruik van de doeltaal door de docent in meerdere opzichten zoden aan de dijk zetten. Het levert een frequente confrontatie met de taal, de leerling wordt op zijn eigen niveau aangesproken, en hij krijgt op een volstrekt natuurlijke manier corrigerende feedback. Door het herhalen van een door de leerling gegeven antwoord in de juiste vorm krijgt de leerling voortdurend de mogelijkheid de eigen uitingen te vergelijken met het goede voorbeeld. Hij wordt zich zo al doende bewust van de vorm waarin iets gezegd moet worden.

Leerlingen zullen er snel aan wennen het Chinees waar mogelijk te gebruiken en het binnen korte tijd volstrekt normaal gaan vinden als de docent hen zo veel mogelijk met de taal confronteert.

De school of de docent kan verder de blootstelling aan de doeltaal stimuleren door projecten op te zetten zoals uitwisselingen of correspondentieprojecten met een buitenlandse school, buitenlandse reizen en dergelijke, maar ook door het organiseren van bijvoorbeeld een filmavond op school met een Chinese speelfilm, het organiseren van een Chinese theeceremonie met een Chinese gastvrouw of een proefles Tai Chi onder leiding van een Chinese leraar. Zie ook de mogelijkheden geboden door de zogenaamde Chinamand van Kunstburo, <http://www.leskoffers.nl/chinamand.htm>.

11. Checklist invoering Chinees op school

Waar moet een docent en/of een schoolleider op letten als hij/zij het schoolvak Chinees in het voortgezet onderwijs wil invoeren? In dit hoofdstuk willen we alvast enkele praktische tips geven. Ze zijn gebaseerd zowel op de ervaringen met andere nieuwe schooltalen als op de bezoeken aan Nederlandse scholen die al Chinees bieden. De volgende lijst kan uiteraard nog verder aangevuld worden.

1. Als een school invoering van Chinees overweegt, is een peiling van de belangstelling onder leerlingen en ouders belangrijk. Om leerlingen en ouders in staat te stellen zo'n keuze te maken is een goede informatievoorziening nodig: over de plaats van het vak in het schoolaanbod, de wijze van leren en de projecten, het eindexamen, de eventuele kosten. Hierbij kan ook gedacht worden aan een proefles met enkele prikkelende taalactiviteiten.
2. Maak de keuze voor Chinees zichtbaar binnen de visie van de school.
3. Zoek contact op met scholen die al Chinees bieden en maak gebruik van hun ervaringen; aansluiting bij het netwerk Chinees op School en bij de vaksectie Chinees van Levende Talen is sterk aan te raden.
4. Zet een plan uit met betrekking tot:
 - voorlichting en promotie
 - peiling belangstelling
 - planning invoeringstraject.
5. Creëer zoveel mogelijk draagvlak in het docententeam van de school; de invoering van een nieuwe taal kan vaak als een bedreiging voor de werkgelegenheid van de andere talendocenten worden ervaren.
6. Wees als docent goed op de hoogte van het beschikbare lesmateriaal op de Nederlandse markt.
7. Zorg als schoolleider voor goede randvoorwaarden, als:
 - voldoende budget voor de aanschaf van leermiddelen
 - eventuele begeleiding /ondersteuning van de docent
 - een vaklokaal en de inrichting daarvan
 - een gelijkwaardige plaats op het rooster.
8. Zorg na de invoering regelmatig voor goede informatie voor de andere docenten, ouders en leerlingen over de ontwikkelingen rondom het vak Chinees op school.
9. Wees, als docent en als schoolleider, goed op de hoogte van de mogelijkheden van het vak met betrekking tot positie in het curriculum en in het eindexamen.

10. De docent Chinees zal vaak alleen op een school moeten opereren, hoewel - waar mogelijk - het aan te raden is om een vaksectie Chinees met meer dan één docent op te richten. Het is erg belangrijk dat de docent, indien een native speaker, de Nederlandse taal voldoende beheerst om mee te kunnen doen aan het schoolleven, en dat de docent het Nederlandse onderwijssysteem goed genoeg kent. Dit maakt het contact met de collega docenten makkelijker.
11. Niet alleen de professionaliteit, ook de sociale vaardigheden van de docent Chinees zijn heel belangrijk voor de integratie binnen de school en voor de uitstraling van het vak.
12. Leg zo snel mogelijk een relatie met een school in China.

12. Literatuuropgave

- CILT, the National Centre for Languages, *Mandarin Language Learning, Research Study*, London 2007
- Council of Europe, *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, Cambridge University Press, Cambridge 2001
- Deutsches Fachverband Chinesisch, <http://www.fachverband-chinesisch.de/chinesischindeutschland/curricula/index.html>
- Europees Taalportfolio, www.europeestaalportfolio.nl
- Geense, P. en T. C. Tsui, *Chinees*, in: G. Extra en J. de Ruijter (red.) Bulaag, Babylon aan de Noordzee, hoofdstuk 3, Amsterdam 2002
- *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*, Vertaling: Nederlandse Taalunie, Den Haag 2008
- Liemberg, E. en D. Meijer, (red), *Taalprofielen. Leerlijnen voor competentiegericht vreemdetalenonderwijs*, NaB-MVT, Enschede 2004
- Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, Direction générale de l'enseignement scolaire, *Chinois - Palier 1*, Centre national de documentation pédagogique, édition juin 2006
- Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, Direction générale de l'enseignement scolaire, *Documents d'accompagnement des Programmes*, édition juin 2006
- SLO, *Handreikingen schoolexamen moderne vreemde talen havo/vwo*, Enschede 2007
- Tschirner, E., *Das ACTFL OPI und der Europäische Referenzrahmen*, in: *Babylonia 2/05*, blz. 50-55, Contone (CH) 2005
- Tweede Fase Adviespunt, *Vernieuwde Tweede Fase, de start in cijfers*, Den Haag, 2007

In Nederland verschenen lesmethodes

- v. Broekhuizen-de Rooij, A., Kretzchmar, I. Sam-Sam, F., van Crevel, M. (red.), *Chinees in 10 verdiepingen*, Leiden University Press, Leiden 2008

- v. Dijk, U., Tsui, T.C., Chan, S.W., Xing, T., *Yuwentong, Chinees voor sprekers in het VO*, ABC, Amsterdam 2000-2004
- *Go IQ - Chinese*, Malmberg, Den Bosch 2008-2009
- Tsui, T.C., *Chinees? 'n Makkie!* Coutinho, Bussum 2006-2008

Materialen beschikbaar op de Nederlandse markt

- Du, N., *Groot Chinees-Nederlands Woordenboek*, Spectrum, Houten 2006
- Guo, M. *Nederlands-Chinees Woordenboek*, Samenwerkende Uitgevers, Utrecht 2004
- Hill, L., Innes, C., Rowe, B., *Oxford Beeldwoordenboek Nederlands - Chinees*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 1991
- Hongyuan, W., *The origins of Chinese characters*, Sinolingua, Beijing 2004
- Huoping, C., *Het verhaal achter Chinese karakters*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 2005
- Kisling, H., *China-Y: Chinese characters for everybody*, Franeker 2006
- Kong, Q., *Hedendaags Nederlands-Chinees woordenboek*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 2003
- *Pocketwoordenboek Nederlands - Chinees*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 2003
- Tan, H.G., *Overleven in het Chinees*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 2003
- *Thematische woordenlijst Nederlands - Chinees voor beginners*, Ming Ya Books Co., Amsterdam 2000
- Wiedenhof, J., *De uitspraak van het Mandarijn in 101 oefeningen*, Bulaaq, Amsterdam 2006
- Wiedenhof, J., *Grammatica van het Mandarijn*, Bulaaq, Amsterdam 2006

Handige websites

http://www.bbc.co.uk/languages/chinese/real_chinese/
<http://chinees.wikispaces.com>
<http://www.digischool.nl/ch>
<http://www.ezychinese.com>
<http://www.geledraak.nl>
<http://ibs-hanze.pbwiki.com/>
<http://www.leskoffers.nl/chinamand.htm>
<http://www.teleac.nl/chinees/index.jsp>
<http://www.yellowbridge.com>
<http://www.mingyabooks.com>
<http://www.zaiton.nl/webshop>

Bijlage 1: Voorstel examenprogramma Chinese taal en cultuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Leesvaardigheid
Domein B	Kijk- en luistervaardigheid
Domein C	Gespreksvaardigheid
Domein D	Schrijfvaardigheid
Domein E	Chinese cultuur

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op alle domeinen en subdomeinen van het eindexamen.

Indien het bevoegd gezag daarvoor kiest, kan het schoolexamen ook betrekking hebben op andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Leesvaardigheid

1. De kandidaat kan:
 - aangeven welke informatie relevant is, gegeven een vaststaande behoefte;
 - de hoofdgedachte van een tekst(gedeelte) aangeven;
 - de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven;
 - relaties tussen delen van een tekst aangeven;
 - conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur.

Domein B: Kijk- en luistervaardigheid

2. De kandidaat kan:
 - aangeven welke informatie relevant is, gegeven een vaststaande behoefte;
 - de hoofdgedachte van een tekst aangeven;
 - de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven;
 - conclusies trekken met betrekking tot intenties, opvattingen en gevoelens van de spreker(s);
 - anticiperen op het meest waarschijnlijke vervolg van een gesprek;
 - aantekeningen maken als strategie om een tekst aan te pakken.

Domein C: Gespreksvaardigheid

Subdomein C1: Gesprekken voeren

3. De kandidaat kan:
 - adequaat reageren in sociale contacten met doeltaalgebruikers;

- informatie vragen en verstrekken;
- uitdrukking geven aan gevoelens;
- zaken of personen beschrijven en standpunten en argumenten verwoorden;
- strategieën toepassen om een gesprek voortgang te doen vinden.

Subdomein C2: Spreken

4. De kandidaat kan verworven informatie adequaat presenteren met het oog op doel en publiek, en daarbij zaken of personen beschrijven en standpunten en argumenten verwoorden.

Domein D: Schrijfvaardigheid

Subdomein D1: Taalvaardigheden

5. De kandidaat kan:
 - adequaat reageren in schriftelijke contacten met doeltaalgebruikers;
 - informatie vragen en verstrekken;
 - verworven informatie adequaat presenteren met het oog op doel en publiek, en daarbij zaken of personen beschrijven en uitdrukking geven aan gevoelens en standpunten verwoorden.

Subdomein D2: Strategische vaardigheden

6. De kandidaat kan met behulp van:
 - een tekstverwerkingsprogramma een tekst schrijven;
 - (elektronisch) naslagmateriaal teksten opstellen.

Domein E: Chinese cultuur

7. De kandidaat kan:
 - (door middel van voorbeelden) een overzicht geven van uiteenlopende Chinese cultuuruitingen;
 - beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn ervaringen met enkele Chinese cultuuruitingen.

Bijlage 2: Interviews

Alle interviews zijn afgenomen tussen februari en april 2008.

a. Interviews met leerlingen die Chinees volgen

Liceo Pigafetta, Vicenza, Italië

Daniela Fasoglio heeft bijna drie kwartier met de leerlingen van de vierde klas Chinees gesproken. Het is een levendige discussie, de leerlingen doen graag en actief mee en stralen hun enthousiasme voor het vak uit.

Waarom heb je besloten Chinees te gaan leren?

- Ik vond Spaans te makkelijk, ik wilde een nieuwe uitdaging die mij meer motivatie gaf.
- De Chinese cultuur fascineerde me.
- Kennis van het Chinees is een pre bij het zoeken van een baan.

Een leerling geeft tot hilariteit van de rest toe dat hij gedwongen werd door zijn moeder om Chinees te volgen, maar ook dat hij er daarna nooit spijt van gehad heeft.

Wat waren je verwachtingen?

- Dat wij Chinees zouden gaan koken, dat hebben we echter helaas nooit gedaan! (NB dit ook om bureaucratische redenen: de school voldoet niet aan de vereiste veiligheidsstandaards om kooklessen te verzorgen).
- Dat wij naar veel meer films zouden kijken, terwijl wij in anderhalf jaar slechts twee films hebben gezien, en die waren ook niet zo leuk.
- Dat ik me dood zou vervelen, het tegenovergestelde bleek echter het geval.
- Dat ik er niets van zou bakken, maar het bleek wel mogelijk om deze taal te leren!
- Ik wist totaal niet wat ik kon verwachten, Chinees is zo anders dan anders.

Was het makkelijker of moeilijker dan je dacht?

Het unanieme antwoord is dat het wel meevalt: makkelijk is het zeker niet, maar wel te doen, zeker meer dan ze dachten.

Wat vind je van het lesmateriaal?

- Is ok, vooral omdat er goed les wordt gegeven. Wij hebben de leukste docente Chinees en Nederland mag haar niet van ons afpikken :-)

Bezoek je wel eens een Chinese website, kijk je naar Chinese video's?

Één leerling heeft een keer uit nieuwsgierigheid informatie op de Wikipedia in het Chinees gezocht. De meerderheid gebruikt internet alleen voor het online woordenboek, al beschikken ze ook over een papieren woordenboek Engels-Chinees.

Heb je contacten met Chinese jongeren?

Één leerling heeft een vriendin uit Taiwan met wie zij op msn af en toe in het Chinees communiceert.

Een andere leerling merkt op dat er ook andere mogelijkheden zijn om met Chinezen in aanraking te komen: ga eens naar een Chinese winkel of een Chinees restaurant en probeer je bestellingen in het Chinees te doen, bijvoorbeeld. Het personeel werkt graag mee als ze merken dat je een beetje Chinees kunt. Ook op de markt zijn er kramen die door Chinezen worden bemand. De meeste leerlingen geven aan minstens een keer op deze manier - en met succes! - met Chinezen te hebben gecommuniceerd.

Je bent volgend jaar klaar met de middelbare school. Wat dan met Chinees?

Meer dan de helft van de leerlingen is van plan om Chinees bij de Venetiaanse Universiteit Ca' Foscari te gaan studeren, als extra vak bij de Faculteit Economie of binnen Oriëntaalse Studies. Een leerling zou zich graag in Chinese geneeskunde willen verdiepen. Andere leerlingen zijn van plan om avondcursussen Chinees te volgen om de taal bij te houden. De overige leerlingen gaan waarschijnlijk niet door met Chinees, maar beschouwen de opgedane ervaring toch als een waardevolle verrijking: je maakt kennis met een andere manier van leven, een mentaliteit die totaal anders is dan de Europese, een andere manier van leren, van vertalen uit een andere taal. Je leert de andere helft van de wereld kennen, die je aan het begin zo vreemd vond en nu veel dichterbij komt.

Ben je wel eens in China geweest?

Één leerling is twee keer in Hong Kong geweest om zijn vader in zijn werk op een beurs te helpen, maar heeft bijna altijd Engels gesproken. Een andere leerling is slechts een paar dagen voor een korte stop in China geweest.

Gemeentelijk Gymnasium, Hilversum

Daniela Fasoglio interviewt twee leerlingen uit de derde klas en zes leerlingen uit de vierde klas.

Waarom heb je voor Chinees gekozen?

- Ik heb een Chinese vriendin, ik was benieuwd naar haar taal en cultuur.
- Chinees is een wereldtaal.
- Het is iets bijzonders dat niet iedereen doet.
- Chinees is de taal van de toekomst.
- Ik was vooral gefascineerd door de Chinese karakters.

Was het makkelijker of moeilijker dan je dacht?

Iedereen vond het, vooral aan het begin, veel makkelijker dan gedacht. De grammatica werd ook makkelijker gevonden dan die van de andere talen.

In de vierde klas wordt het wel pittiger, vooral de les op de maandag middag in het Chinees.

Wat waren je verwachtingen?

- Dat het eenzelfde soort les zou zijn als bij de andere talen, maar Chinees leren is anders. Er is ook veel meer cultuur, meer dan bij de andere talen, en veel minder grammatica.
- Ik had geen idee van wat ik moest verwachten.
- Ik dacht dat ik er niets van zou snappen, maar het viel reuze mee!

Wat vind je van het lesmateriaal?

Iedereen vindt de leergang erg leuk. Nog belangrijker dan de leergang vinden de leerlingen het feit dat er goed les wordt gegeven.

Bezoek je wel eens een Chinese website, kijk je naar Chinese video's?

Over het algemeen wordt dit alleen gedaan als het voor het huiswerk moet. Twee leerlingen geven aan dat ze af en toe proberen een advertentie in het Chinees op internet te ontcijferen.

Heb je contacten met Chinese jongeren?

Sommige leerlingen uit de IV klas houden contact met leerlingen die ze in november hebben leren kennen. Dit beperkt zich tot bijvoorbeeld een verjaardagskaart of een nieuwjaarskaart via e-mail.

Je bent klaar met school. Wat nu met Chinees?

Drie leerlingen willen graag een jaar in China doorbrengen en daar eventueel ook werken. Een leerling weet nog niet of zij na de middelbare school iets met Chinees zal doen, maar ze vindt dat ze er toch iets aan heeft.

Een leerling stopt met Chinees na de vierde klas omdat het niet in haar vakkenpakket past; maar ze geeft aan geen seconde spijt gehad te hebben dat zij het vak gevolgd heeft.

De meeste leerlingen laten Duits vallen ten gunste van Chinees; voor de meerderheid is het een profielvak, twee leerlingen kiezen Chinees in het vrije deel.

Stanislas College Delft

Anne Beeker voert een gesprek met Nina, Vicky en Loan. Deze leerlingen hebben nu allemaal 1 1/2 jaar Chinees geleerd.

Waarom heb je voor Chinees gekozen?

- Het is weer eens iets anders dan wat iedereen doet. Duits, Frans, enzo kun je later ook nog wel eens doen.
- Je krijgt het aangeboden.
- China is best wel in opkomst als wereldmacht als economie, het bedrijfsleven is belangrijk.

Was het moeilijker of makkelijker dan je had gedacht?

Makkelijker!!! Maar met de karakters doe je wel snel iets fout en ook met de accenten.

Wat vind je van het lesmateriaal dat je leraar gebruikt?

Digischool is wel handig! Daar kun je alles vinden, wist u dat? Laatst gingen we via YouTube achtergrond informatie bekijken, dat was wel leuk. Verder een leuk boek!

Hebben jullie wel eens gebruik gemaakt van Chinese websites?

- Tijdens de les hebben we wel Chinese websites bezocht via het Smartboard, maar dat doe je niet uit jezelf.
- En ook hadden we Chinese muziek, vorig jaar op CD.
- We schrijven wel brieven (handgeschreven in het Chinees!). Leerlingen in China schrijven terug in het Engels (een oud-leraar van het Stanislas College is op wereldreis, hij geeft nu Engels op een school in China en hij heeft het contact tot stand gebracht).

Hebben jullie wel eens aan een uitwisseling met Chinese leerlingen deelgenomen?

Nee, nog nooit.

Willen jullie doorgaan met Chinees?

Twee van de drie leerlingen willen doorgaan met Chinees als vak in de vrije ruimte.

Zijn er ook dingen die zijn tegengevallen?

Mevrouw Fan is soms moeilijk te verstaan. Maar ze doet ook veel met ons, en leert ons ook over de Chinese cultuur. We gaan volgende week leren thee drinken. En dat moet dan met thee met jonge blaadjes. Mevrouw Fan vindt theezakjes helemaal niks!

Wat de leerlingen ook minder goed bevalt: ze hebben nu een blokkur maar het valt samen met Latijn; vorig jaar viel het samen met Engels en dat was beter. De heer Veerman zegt meteen toe dat hij zal bekijken of het rooster gewijzigd kan worden.

Gymnasium Haganum

Anne Beeker spreekt met Barbara en Yiling, die in december 2007 met Chinees zijn begonnen. Ze hebben per week 2 x 1 uur les van 50 minuten. Chinees kent geen apart rapportcijfer.

Waarom hebben jullie Chinees gekozen?

Barbara heeft Chinees gekozen omdat het een wereldtaal zou worden: het is al langere tijd 'iets dat rondzoemt'. Yiling heeft het gekozen vanwege haar Chinese familieachtergrond.

Was het makkelijker of moeilijker dan je gedacht had?

Makkelijker dan gedacht! Barbara stelt dat ze niet zo goed is in rijtjes leren en dat heb je bij Chinees niet nodig. Het ligt allemaal voor de hand hoe je de dingen moet zeggen. Ze had verwacht dat het langer zou duren voordat je er wat mee kon. De accenten liggen vooral op de uitspraak.

Wat viel tegen?

De klanken zijn best moeilijk. Beiden vinden het af en toe ook wel een beetje saai. Meestal gaan ze in de les oefeningen bespreken: soms lezen ze een tekstje voor.

Bezoeken jullie wel eens een Chinese website?

Nee, dat hebben ze nog niet gedaan. Wel heeft Barbara bij oriëntatie op het vak Chinees gezocht naar websites met informatie over Chinees.

Wat vind je van het lesmateriaal?

Ze werken nog met stencils 'Flat in Peking' (voorloper van *Chinees in 10 verdiepingen*) en het boekje *De uitspraak van het Mandarijn in 101 oefeningen*. Het materiaal is ok.

Hebben jullie contact met Chinese leerlingen?

Ze hebben nog niet deelgenomen aan een uitwisseling met Chinese leerlingen. Daar bestaan ook geen plannen voor.

Gaan jullie door met Chinees?

Beiden denken wel door te zullen gaan met Chinees maar ze missen nu allebei een uur Frans en Engels omdat die vakken samengeroosterd zijn met Chinees.

Voor Engels lukt het dan nog wel maar voor Frans kunnen ze die tijd eigenlijk niet missen. Het hangt dus ook enigszins af van de inroostering hoe ze zullen kiezen.

b. Interviews met docenten Chinees

Prof. Giorgio Corà, rector, en prof. Chiara Simonato, coördinator innovatieve projecten, Liceo Pigafetta, Vicenza, Italië

Wat is de aanleiding geweest voor de invoering van het vak Chinees op deze school?

Het Liceo Pigafetta is een vwo school die een experimenteel mvf profiel kent met een jarenlange traditie. De Regione Veneto is een gebied in Italië dat van oudsher nauwe relaties met het buitenland heeft: denk aan Mitteleuropa, aan de contacten met Oost-Europa, en nog veel eerder aan de traditie van Venetië als Europees poort naar het verre Oosten. Deze geschiedenis, samen met het toenemende belang van China als economische macht in de wereld, heeft ertoe geleid om Chinees bij wijze van experiment als extracurriculair vak in de bovenbouw in 2006 in te voeren.

In de wereld van vandaag en van morgen is het noodzakelijk geworden nieuwe vormen van verrijking aan te bieden. We gaan niet meer uitsluitend uit van de uniformiteit van de westerse manier van denken, we moeten ons open stellen aan andere vormen van kennis. Het sociale en historische context van de Regione Veneto, ontmoetingspunt van verschillende culturen, biedt in dit opzicht een geschikt scenario om hieraan te bouwen.

Wat is nu de plaats van Chinees in het curriculum van de school en hoeveel leerlingen volgen dit vak?

Chinees kan als derde moderne vreemde taal in de bovenbouw (In Italië: derde, vierde en vijfde klas) worden gevolgd. In het schooljaar 2005/2006 is Chinees eerst als extracurriculair vak ingevoerd onder andere om de belangstelling onder de leerlingen te polsen, om het vak vervolgens binnen het curriculum te bieden.

Eerst is een korte cursus over Chinese karakters aangeboden om de nieuwsgierigheid van de leerlingen te prikkelen. Circa 50 leerlingen hebben zich voor de cursus ingeschreven. Daarna is de leerlingen voorgesteld om Chinees te leren. De derde klas krijgt wekelijks 5 uur les van 50' minuten, de vierde krijgt 6 lessen, de vijfde 5 lessen. Het schooljaar bestaat in Italië uit 36 weken.

(NB: in het schooljaar 2008/09 telt de vijfde klas 13 leerlingen, waarvan 1 een jaar in China heeft doorgebracht in het kader van een uitwisselingsproject; zowel in de vierde als in de derde klas zijn er 17 leerlingen. Wederom verblijft een leerling van de vierde klas een jaar in China. Het is duidelijk dat deze taal een plek op de school aan het veroveren is).

Hoe hebben jullie een geschikte docent Chinees gevonden?

Voor de werving van docenten is de Faculteit Oriëntale Studies aan de Universiteit van Venetië Ca' Foscari geraadpleegd. Deze heeft een eigen lijst afgestudeerden in Chinese Taal en Literatuur samengesteld en gerangschikt op basis van studieresultaten en ervaring in het onderwijs (aan volwassenen). Het Liceo Pigafetta heeft voor de werving van een docent Chinees uit deze lijst kunnen selecteren, evenals de andere lycea in de Regione Veneto die een korte cursus Chinees als extracurriculair vak aanbieden. Inmiddels is in september 2007 door Ca' Foscari een traject opgestart voor aspirant-docenten Chinees binnen de lerarenopleiding (SSIS) van de Regione Veneto. Dit initiatief van het Ministerie van de Universiteit zou het Ministerie van Onderwijs ertoe moeten leiden om de officiële benoeming van docenten

Chinees op Italiaanse middelbare scholen mogelijk te maken. Ter verduidelijking: docenten worden in Italië niet door de scholen zelf, maar door de overheid benoemd, op basis van een 'concorso'. Dit geldt alleen voor de vakken die de status van officieel schoolvak hebben. Omdat Chinees nog niet deze status heeft, mag het Liceo Pigafetta geen docent Chinees in vaste dienst nemen, maar alleen met een tijdelijk contract inhuren. Deze bureaucratische kwestie vormt een van de grootste problemen bij de invoering van Chinees op deze school.

Naast de docent heeft de school vanaf dit jaar ook een taalassistent (native).

De docent Chinees opereert niet in een geïsoleerde positie, maar krijgt de steun van de andere mvt collega's, vooral van de docenten Engels, dit om ervoor te zorgen dat de ontwikkeling van een programma Chinees zoveel mogelijk aansluit op dat van de andere talen.

Hoe zit het met de financiering?

Om het vak te kunnen invoeren heeft het Liceo financiering gekregen van de vereniging van bedrijven van de Regione Veneto en van een lokale bank. De financiering is noodzakelijk om het vak te kunnen bekostigen zolang het niet de status van officieel schoolvak heeft en daardoor niet door de overheid wordt gesubsidieerd.

Zijn er eindtermen voor Chinees ontwikkeld, wie zorgt voor de eindtoetsen?

Het streven van de docent Chinees is dat de leerlingen van de vijfde klas het HSK *basic* behalen. Voor een enkeling zal misschien ook het *intermediate* haalbaar zijn. Zolang Chinees geen status van officiële schooltaal heeft, is er geen officieel examenprogramma en ook geen Centraal Examen.

Welk lesmateriaal wordt gebruikt?

Er bestaat geen leergang Chinees voor Italiaanse scholieren. De docent maakt gebruik van het materiaal uit haar eigen studietijd, uiteraard aangepast op de doelgroep en vereenvoudigd. Daarnaast gebruikt ze videomateriaal en een boek over de geschiedenis van China (in het Italiaans).

De docent probeert zoveel mogelijk Chinees in de klas te praten. Ook stimuleert ze de leerlingen waar mogelijk Chinees met elkaar te praten. De leerlingen zijn heel gemotiveerd en doen hun best om dit ook te doen, al vinden ze het vaak heel moeilijk.

Zijn er plannen voor uitwisselingen met China?

In het voorjaar 2009 staat een studiereis naar China voor de vijfde klas en voor enkele leerlingen van de vierde klas gepland.

Mevrouw Nhi Vuong, Wolfert van Borselen International Secondary School te Rotterdam

Wat zijn de positieve kanten en wat de knelpunten voor u geweest met betrekking tot de motivatie van de leerlingen?

De leerlingen zijn erg gemotiveerd. Dat zie ik ook aan de leerlingenblaadjes met de ingeleverde oefeningen om de karakters te leren schrijven. In de onderbouwklas zijn er nu pas 2 afvallers en in de bovenbouw ook nog maar 2. Aangezien het om kleine groepjes gaat, is orde houden geen probleem.

Wat knelpunten betreft: de moeilijkheidsgraad van het Chinees voor Nederlandse leerlingen ligt vooral in de langere tijd die sommige leerlingen nodig hebben om te

wennen aan pinyin en de toontaal. Het schrijven van karakters - 3 à 5 per week als huiswerk - vergt veel tijd. De afdeling waar ik werk, het ISS, is tweetalig. Dit geeft eigenlijk een dubbel probleem voor de mvt verwerving.

Hoe is de positie van het Chinees in het curriculum en hoe is het in het rooster opgenomen?

Chinees valt in het curriculum buiten het rooster, van 14:30 tot 16:00 een blokuur, één keer per week. De bovenbouw klas staat zelfs nog later in het rooster waardoor er veel ongewenste uitval optreedt.

Als er tegenvallers zijn geweest, hoe heeft u die dan kunnen oplossen?

Officieel zijn er nog geen bevoegde docenten - en heb ik dus nog geen lesbevoegdheid ondanks mijn studie Sinologie. Dit probleem kan ik niet (alleen) oplossen. De studie Sinologie kent immers op dit moment nog geen lerarenopleiding.

Gebruikt u naast de leergang ook ander materiaal? Zo ja, welk?

Ik maak ook nog gebruik van de volgende materialen:

- Exercise book for writing characters
- Fun with Chinese characters
- Nederlands – Chinees beeldwoordenboek
- Flashcards
- DVD's met Chinese filmfragmenten

Voor welke didactische aanpak kiest u in uw lessen? Wat is uw gouden tip voor een geslaagde les Chinees?

Ik kies voor een eclectische benadering, te weten een combinatie van:

1. Grammatica-vertaalmethode, want dat vind ik belangrijk in het klassieke taalonderwijs, met nadruk op schrijven en lezen, wat ook belangrijk is voor het schrijven van de Chinese karakters. Bezwaar daarbij is wel: de eenzijdige nadruk op schriftelijk taalgebruik, het niet of gebrekkig functioneren van de grammatica en te weinig woordkennis voor reële taalgebruikssituaties.
2. Direct approach, dus veel conversatie waardoor de leerlingen de taal op een natuurlijke wijze leren. Bezwaar hierbij is: leerlingen komen niet toe aan moeilijkere grammatica en uitgebreidere woordkennis; wij proberen dit op te vangen door pattern drills en flashcards.
3. Thematische benadering: leerlingen zijn communicatief competent als ze bereid en in staat zijn om de vreemde taal in alledaagse situaties te gebruiken waarin zij met Chinese sprekers in contact komen.

Mijn gouden tip voor een goede les: een strak gestructureerde les waar alle vaardigheden aan bod komen, rekening houdend met de ERK-niveaus.

Mevrouw Fan, Stanislas College in Delft

Wat zijn de positieve kanten en wat de knelpunten voor u geweest met betrekking tot de motivatie van de leerlingen?

De leerlingen waren vanaf het begin enthousiast: ten eerste vinden ze het Chinees een bijzondere taal, ten tweede, China is een land met een fascinerende cultuur. De orde in de klas is niet altijd goed, het tijdstip is niet gunstig want het is altijd het eerste of laatste uur. Vaak zijn de leerlingen heel moe en minder geconcentreerd. Tachtig procent van de leerlingen vindt het Chinees een moeilijke taal omdat het niet

vergelijkbaar is met andere Europese talen. Verder is het schrijven van Chinese karakters anders dan letters.

Wat vindt u, als Chinese, van de Nederlandse taal en het Nederlandse schoolsysteem?

De Nederlandse taal verschilt erg met de Chinese taal, vooral op het gebied van grammatica en regelgeving. Het schoolsysteem van Nederland is erg gericht op het snappen en begrijpen van de stof, maar voor de Chinese taal is het ook belangrijk om dingen uit het hoofd te leren. Dit gebeurt nog te weinig waardoor sommige cijfers tegenvallen.

Hoe is de positie van het Chinees in het curriculum en hoe is het in het rooster opgenomen?

Doordat het Chinees onderdeel is van het plusprogramma wordt er minder aandacht aan geschonken. En doordat Chinees vaak op het vroegste of laatste mogelijke tijdstip wordt ingeroosterd zijn de leerlingen minder geconcentreerd. Als er tegenvallers zijn geweest kan ik het met hulp van de school oplossen."

Welke leergang gebruikt u? Gebruikt u naast de leergang ook ander materiaal? Zo ja, welk?

We gebruiken Chinees? 'n Makkie' daarnaast gebruik ik ook www.hanyuwang.cn en video's over de Chinese cultuur.

Voor welke didactische aanpak kiest u in uw lessen? En wat is uw gouden tip voor een geslaagde les Chinees?

De meeste fouten die leerlingen in het Chinees maken, hebben te maken met het verkeerd toepassen van de tonen. Specifieke problemen bij het leren van de Chinese taal zijn het schrijven van karakters en de uitspraak van de klanken en tonen. Daarom is het bij Chinees belangrijk om heel veel te oefenen zodat er een gevoel wordt ontwikkeld en er een handigheid ontstaat in het toepassen van de kennis. Dus gouden tip voor een geslaagde les Chinees is: veel Chinees spreken tijdens de les.

Mw. Inez Kretschmar, Gymnasium Haganum

Wat zijn de positieve dingen en wat de knelpunten voor u geweest met betrekking tot de motivatie van de leerlingen?

Omdat het behoorlijk vrijblijvend is, is het moeilijk om de leerlingen huiswerk te laten maken, maar als er niet goed voorbereid wordt gaat het erg langzaam en wordt het saai. Problemen met orde houden zijn er niet geweest. De moeilijkheidsgraad van het Chinees voor Nederlandse leerlingen valt wel mee omdat dit gymnasiumleerlingen zijn die het niveau makkelijk aankunnen.

Hoe is de positie van het Chinees in het curriculum en hoe is het in het rooster opgenomen?

Er wordt heel veel extra aangeboden op het Haganum zodat de leerlingen naast het Chinees nog talloze andere leuke dingen doen. Omdat er geen eigen uren voor ingeroosterd zijn, werkt dat niet heel prettig omdat je regelmatig leerlingen mist die een toets of schoolonderzoeken moeten doen, of domweg een ander vak niet kunnen missen waardoor de docent geen toestemming geeft aan de leerling om de Chinese les bij te wonen.

Welke leergang gebruikt u? Gebruikt u naast de leergang ook ander materiaal? Zo ja, welk?

Ik gebruik *Chinees in 10 verdiepingen* (in de tijd van het interview nog niet in boekvorm) en De uitspraak van het *Mandarijn in 101 oefeningen*. Daarnaast werk ik ook met *Chinese Pod Com*.

Voor welke didactische aanpak kiest u in uw lessen?

Ik doe veel klassikaal omdat de uitspraak en het schrijven van karakters veel begeleiding behoeven.

Wat is uw gouden tip voor een geslaagde les Chinees?

Veel terugkoppelen naar het leven hier en de overeenkomsten en verschillen duiden. Krantenberichten laten meenemen door leerlingen om te laten zien hoe groot de belangstelling voor China is en wat er allemaal voorbij komt.

Bijlage 3: Het examen-programma Chinees in Frankrijk

De vijf vaardigheden

Op de volgende bladzijden staan in schemavorm de 5 taalvaardigheden zoals in het Europees Referentiekader onderscheiden. Aan het hoofd van iedere vaardigheid staat de globale descriptor voor het verwachte eindniveau. Voor de meeste vaardigheden wordt gestreefd naar A2. Voor leesvaardigheid zal dat niveau niet gehaald kunnen worden omdat de leerling nog niet voldoende karakters beheerst, zelfs passief niet. Voor schrijfvaardigheid kan dat wel als men met een speciaal programma pinyin omzet naar karakters.

Ieder schema bestaat uit een aantal kolommen.

- De eerste kolom geeft **taalgebruikssituaties** weer op dit streefniveau. De lijst is niet limitatief en legt geen verwervingsvolgorde op. Deze taalgebruikssituaties vormen de basis voor het ontwerpen van taaltaken.
- De tweede kolom geeft **voorbeelden in het Chinees** van deze taalgebruikssituaties. Het zijn slechts voorbeelden, geen uitputtende lijst, maar wel van wat de leerling aan het einde van de cursus moet beheersen, uiteraard binnen een context. N.B.: de dikgedrukte voorbeelden zijn in Frankrijk al behandeld vóór het collège.
- De derde en de vierde kolommen geven aanduidingen welke **linguïstische kennis** (lexicaal en grammaticaal) daarbij vereist is en welke **(socio)culturele**. Deze kennis is geen doel op zich maar staat ten dienste van de communicatieve vaardigheden. Vaak is er geen duidelijke scheidingslijn tussen lexicale en grammaticale elementen en de reden dat culturele en lexicale elementen in dezelfde kolom staan is dat woorden verwijzen naar plaatsen, gebeurtenissen, tradities, de manier van leven, enzovoort in China en vaak een (socio)culturele connotatie hebben.

Luistervaardigheid

Kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die direct van persoonlijk belang zijn. Kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke, eenvoudige boodschappen volgen

taal-handelingen	formuleringen in het Chinees	culturele en lexicale vaardigheden	grammatica
Instructies en aanwijzingen in de klas	<p>请进, 请坐, 你说, 不要说话。</p> <p>把门打开, 把门关上, 打开书, 跟我说, 跟我念。快点。大声一点说。听懂了吗? 有什么问题?</p> <p>你们写日期。二〇〇五年三月二日, 星期四</p>	Beleefdheidsuitdrukkingen in de Chinese cultuur: Gebruik van 请. De datum in China: Maankalender en zonkalender.	persoonlijk voornaamwoord gebiedende wijs voorzetsel van tijd 把 voorzetsel 跟 bijwoorden
Vertrouwde uitdrukkingen uit het dagelijks leven - elkaar groeten - afscheid nemen - bedanken - excuseren / laten wachten - wens uiten - gelukwensen, - waardering uiten - gevoelens uiten - over het weer	<p>你好, 同学们好。</p> <p>再见</p> <p>谢谢, 不用谢</p> <p>对不起, 请你等一等</p> <p>我要, 我喜欢, 我想 ...</p> <p>很好, 对了, 真棒, 好极了, 不错, 说得好, 还可以, 马马虎虎, 不对, 不好 ...</p> <p>我觉得 ...</p> <p>今天天气怎么样? 冷不冷? 热不热?</p>	begroetingen complimenten en uitingen van bescheidenheid waardering uitdrukken	werkwoorden <i>willen,</i> <i>denken te + inf</i>

<p>Voorstellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identiteit - identiteit en de familie van iemand - iemands smaak - iemands behoeften - iemands algemene situatie 	<p>我是，我叫，他是，他叫 ... 您贵姓？你姓什么？你叫什么名字？你是哪国人？你老家在哪儿？你住在哪儿？你是在哪儿生的？你家有几口人？哥哥，弟弟，姐姐，妹妹 我喜欢看书，我常常玩儿电脑，去买东西。 你饿不饿？你累不累？你哪儿不舒服？</p>	<p>Namen van landen.</p> <p>De transcriptie van buitenlandse eigennamen (via chinese namen voor iedere leerling).</p> <p>De leden van een chinees gezin: kleine broertje, grote zus ...</p> <p>vrije tijd</p> <p>welbevinden</p>	<p>vraagwoorden (bijvoeglijk en bijwoordelijk)</p> <p>bijwoorden van plaats</p> <p>constructie 是 ..的</p> <p>werkwoorden <i>honger hebben, het warm hebben, zich prettig voelen</i></p>
<p>Aanwijzingen met cijfers:</p> <ul style="list-style-type: none"> - telwoorden - datum - tijd - leeftijd - prijzen 	<p>一 ... 万</p> <p>你电话号码是多少？ 今天几号？星期几？ 现在几点？现在两点半。 你几岁？你今年多大？ 你的手机多少钱？</p>	<p>cijfers aangeven met de vingers</p> <p>de klok</p> <p>verjaardag</p> <p>Chinees geld</p>	<p>cijfers en telwoorden van 1 tot 10.000</p> <p>元，</p> <p>Het geld</p> <p>角，块，毛，分</p>
<p>verhaaltjes, spreekwoorden, liedjes, gedichtjes en rijmpjes</p>	<p>两只老虎 ... 狼来了 ... 叶公好龙，东郭先生和狼 ...</p>	<p>in het Chinees voorstellen van beroemdheden uit geschiedenis en folklore</p>	

Spreken (monoloog)

Kan een reeks eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen familie en andere mensen, leefomstandigheden, opleiding of meest recente baan te beschrijven

taal- uitingen	formuleringen in het Chinees	culturele en lexicale vaardigheden	grammatica
zichzelf en zijn familie voorstellen	我姓 ... 我叫 ... 名字叫 ... 我是法国人，不是中国人。 我今年十三岁。我家有四口 人。我有一个哥哥，没有妹 妹。我爸爸 / 妈妈是老师 / 工人 / 秘书 / 老板 / 职员 ... 我家有一只狗，两只猫。	familieleden beroepen huisdieren	pers. vnw. werkwoorden 是 / 不是, 有 / 没有 opsommingen 口, 个, 只
smaak vrije tijd school dagelijks leven	我喜欢打乒乓球，踢足球， 游泳 ... 我喜欢吃米饭，我的中国朋 友喜欢吃面包。 我妹妹不喜欢吃中国饭。 我不喜欢喝酒，我喜欢喝可 口可乐。 我喜欢听音乐，玩儿电脑 ... 我是一年级的学生。我们班 有九个男学生，十二个女学 生。我学英文和中文。我们 的中文老师姓王。我家离学 校很远。我们学校很大 / 很 小。 我每天八点上课，中午在学 校吃饭，下午四点半下课。 下课以后就回家做作业，吃 晚饭，看书，看电视，睡 觉。	sport eetgewoonten Chinese keuken dranken (warm en koud) vrije tijd de klas en school	hulpwerkwoord 喜欢 nevensch. voegwoord 和 voorzetsels 离 在 bepaling van tijd

beschrijving van werkelijk bestaande personen en voorwerpen	<p>我姐姐个子很高，头发是黄的，眼睛是蓝的 ... 她不戴眼镜。她喜欢戴很奇怪的帽子。她比我高。</p> <p>我爸爸的车很小，可是很漂亮，也很舒服。</p>	kleuren persoonsbeschrijving lichaamsdelen	voorzetsel 比
beschrijving van fictieve personen (bijv. een nieuwe leraar, een persoon uit een legende)	<p>王老师怎么样?</p>		
eenvoudige beschrijving van de kaart van China	<p>这是中国地图。北京在这儿。北京在北方，是中国的一个大城市。上海在南方，上海人比北京人多。中国西部有高山。中国西部人少。</p>	geografie van China belangrijkste punten en hun symbolische betekenis	plaatsbepaling 方，部，边

Gesprekken voeren

Kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel hij/zij gewoonlijk niet voldoende begrijpt om het gesprek zelfstandig gaande te houden

voorbeelden van gesprekken	spreker 1	spreker 2	cultureel en lexicaal	grammatica
begroeten	老师好！你好吗？ 怎么样？	很好 / 还可以 / 马马虎虎，你呢？	verschillende manieren om te groeten	vraagwoord 吗 uitgang 呢
beleefdheidsvormen bij gesprekken	谢谢！对不起。再见！	不用谢，没关系，再见！		
informatie uitwisselen	你姓什么？叫什么？ 你是哪国人？你在哪儿生的？你是哪年生的？ 你的生日是几号？ 你多大了？ 你家有几口人？你家在哪儿？ 你在哪儿上学？ 你上几年级？ 你的法文老师姓什么？ 你们班有多少同学？ 他们都学外语吗？ 他 / 她是谁？ 谁没来？他为什么没来？	我姓 ... 叫 ... 我是法国人，是在巴黎生的。 我是一九九三年生的。 我的生日是六月十二号。 我十四岁了。 我家有三口人。我家在 ... 我在 ... 上学。 我上四年级。 我的法文老师姓 ... 我们班有二十五个同学。 都学外语。有的学英文，有的学中文，有的学西班牙文 他是我朋友 / 爸爸 / 哥哥。 安娜没有来。她昨天不舒服，今天病了。	chinese namen leeftijd familie school	constructie 是 ... 的 plaatsbepalingen bestemming aanduiding 的

<ul style="list-style-type: none"> - iets plaatsen - iets vragen, behoefte uitdrukken - iets weigeren, zich verontschuldigen, geduld vragen - wensen en voorkeuren uitdrukken 	<p>... 在哪儿? 请把 ... 给我。 看不见, 听不懂, 我没听懂, 请再说一遍。 你想去哪儿? 你想做什么?</p> <p>你要什么?</p> <p>你想吃什么? 要喝什么?</p> <p>累不累? 饿不饿? 渴不渴?</p>	<p>... 在 ... 的前边 / 后边 / 北边 对不起 不行 / 请你等一等</p> <p>我想去中国。</p> <p>我想学中文, 他也想学中文。 我要一杯茶, 还要一杯可口可乐。我要米饭 / 面包。</p> <p>我很累。我饿了, 我很渴。</p>	<p>zich verplaatsen</p> <p>eten en drinken</p>	<p>beleefdheids formule 请</p> <p>ontkenningen 不 没</p> <p>bijwoorden 也 还</p> <p>alternatieve vraag V 不 V</p>
<p>vrije tijd</p>	<p>你喜欢做什么? 你的爱好是什么?</p>	<p>我喜欢看电影, 看电视 画画儿。看书, 听音乐 运动, 玩儿电脑 ...</p>	<p>vrije tijd</p>	

Leesvaardigheid

Kan korte eenvoudige teksten begrijpen. Authentieke teksten alleen als het begrip wordt ondersteund (bijv. een titel, een uithangbord, een tekstballon in een strip e.d.)

taal-handelingen	formuleringen in het Chinees	culturele en lexicale vaardigheden	grammatica
de datum	二〇〇五年四月十四日，星期六	telwoorden	telwoorden
kopjes van hoofdstukken in een schoolboek	第一课，对话，课文，生词，生字	schoolboekvocabulaire	hoofdtelwoorden
eenvoudige dialogen of teksten rond: - identiteit - familie - school	我姓王，叫王文生。我生在北京，住在北京。我是中国人，今年十三岁。 我家有五口人。我有一个哥哥，一个妹妹。 我们班有三十二个学生。男学生多，女学生少。我们学了两年中文。有的学生说得好，有的说得不好。 我们都写过毛笔字。	namen in het Chinees familie en gezin school, klas	opsomwoorden werkwoorden die een eigenschap uitdrukken bepalingen (tijd, duur, middel) met hun voorzetsels
dagelijkse handelingen: - opstaan - eten - vervoer - studeren - vrije tijd	王英每天七点起床。她吃了早饭就坐车去上学。她家离学校很远，从她家到学校坐车要半个小时，所以中午在学校吃饭，下午四点半下课回家。回家以后，她有时候看书，有时候看看电视，有时候给朋友打电话，晚上十点睡觉。她星期六喜欢和妈妈去买东西。星期天，她去看朋友。		werkwoord-uitgang 了

<p>brieven, verhaaltjes</p>	<p>我来法国三年了，我住在法国北方。我爸爸妈妈也在法国。他们都有工作。我有很多法国朋友。我很喜欢这里，可是我不爱吃法国菜。</p> <p>我去过中国，是坐飞机去的。我去过山东，山西，还去过南方。中国北方冬天很冷，南方山水很美。我很爱吃中国菜。</p>	<p>reizen</p>	<p>bepaling van bestemming</p> <p>werkwoords- uitgang 过</p> <p>zinnen op 是...的</p>
<p>zeer eenvoudige informatie over China: over plaatsnamen, bevolking en eetgewoonten</p>	<p>中国有两条大河，黄河和长江。有很多大城市：北京，南京，上海 ...</p> <p>中国很大，人很多。一家只有一个孩子。中国人爱吃米饭。他们都用筷子吃饭。</p>	<p>geografie van China</p> <p>enkele elementaire begrippen omtrent het leven in China</p>	<p>werkwoorden die een eigenschap uitdrukken</p>

Schrijfvaardigheid

Kan met 98 karakters of in pinyin met behulp van tekstverwerker korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand te bedanken.

taal-handelingen	formuleringen in het Chinees	culturele en lexicale vaardigheden	grammatica
correspondentie: <ul style="list-style-type: none"> • eenvoudige ansichtkaart • eenvoudig e-mail eenvoudige notitie betr. onmiddellijke behoeften (bijv. post it, geeltje)	<p>王英：你好！你怎么样？这里的山水很美，天气很好。我很想你。问你爸爸妈妈好。你的朋友。李月</p> <p>妈妈，爸爸上午来电话说，他今天晚上开会，不回家吃饭。</p>	correspondentie in het Chinees: vragen hoe het met iemand gaat	bepaling van omstandigheid, lijdend voorwerp, bepaling van bestemming opeenvolging van handelingen
inlichtingen: formulier invullen met cijfers en datum, naam, nationaliteit, geboortedatum	<p>姓名：白东 出生日期：一九九二年三月五日 出生地点：中国北京 年龄：十四岁</p>		

<p>beschrijving (jezelf of anderen):</p> <p>eenvoudige uitdrukkingen en losse zinnen over jezelf, je leefomstandigheden, omgeving (school), over anderen (vrienden, familie) en over fictieve personen</p>	<p>王明是我的朋友，她是中国人，她家住在北京。她今年十六岁，上中学。她每天坐车去学校。王明语文很好。她很喜欢学外语，现在学法语和日语。王明家有三口人，她爸爸妈妈都是工人。她很好看。人也很好。大家都很喜欢她。</p>	<p>Chinese plaatsnamen</p> <p>onderwijssysteem in China</p> <p>beroepen</p>	<p>de voorzetsels 在 坐</p> <p>werkwoord 喜欢</p> <p>werkwoorden van eigenschap 好, 好看</p>
<p>verhalen over echte of verzonnen ervaringen:</p> <ul style="list-style-type: none"> reisverhaal ballonnen van een eenvoudig stripverhaal 	<p>我去过中国，是去年跟爸爸妈妈去的。我们去了北方和南方，在北京住了十天，南京住了两个星期。北京五月天气很好，不过有时候也下雨。北京和南京人很多，车也很多 ...</p>	<p>reizen</p>	<p>achtervoegsels 了 en 过</p> <p>constructie 是 ... 的</p>
<p>beknopte beschrijving van landschap of voorwerpen:</p> <p>eenvoudige uitdrukkingen en losse zinnen om de kenmerken van een landschap, een voorwerp, een afbeelding, enzovoort te geven</p>	<p>山上有两个饭馆，一个大的，一个小的。小饭馆的门开了。门前边是一个女孩子和她妈妈。</p>	<p>landschappen</p>	<p>plaatsbepalingen</p> <p>beschrijving van voorwerpen in hun ruimte: 上, 前边 ...</p>

Klankleer

Studie van de klanken van het standaard Chinees vereist beheersing van het **tonensysteem** en van de fonetische transcriptie **pinyin**. Het onderscheiden van de 4 tonen is een eerste noodzakelijke stap bij het leren van de taal.

Beheersing van de officiële transcriptie pinyin is nodig om gebruik te kunnen maken van tekstverwerkersoftware die voor de leerling een tekst in pinyin omzet in karakters; maar ook om woorden op te zoeken in een woordenboek.

Karakters

De lijsten met karakters hieronder komen voort uit de thema's zoals vermeld in de niveaubeschrijvingen van het ERK.

De eerste lijst bevat 202 karakters die *actief* beheerst moeten worden, vooral nodig voor de eisen voor schrijfvaardigheid.

De tweede lijst bevat 98 karakters die *passief* beheerst moeten worden, dus voor leesvaardigheid. Deze laatste, evenals alle andere nieuwe woorden, mogen in pinyin gebruikt worden bij schrijfvaardigheid.

Lijst van de 202 actief te kennen karakters

八爸白百半杯北本比笔边不茶长车吃出从打大到的得
地第点电东冬都对多儿二法饭方飞分父高个给跟工古馆
贵国过还孩海汉好喝和很红后候花话画欢回会火机几
家间见叫今进京九开看可课口块快来老了离李里两六
妈马吗买毛么没每美门们米名明母哪那男南呢能你年
女朋七期气千前钱去让人认日肉三山上少谁什生师十五
时识是手书水说四岁他她太天听图外完王为文问我五
西喜下现想小写心星姓学样要也一以因用友有雨语元
月在再怎找这只中住子字自走昨作坐

Lijst van de 98 passief te beheersen karakters

爱安把吧班包报菜差常场城穿床春词错道弟店懂饿房
哥果号河黑黄鸡江姐近就觉筷累冷路卖慢忙妹面难脑
念您鸟牛旁票起汽亲请秋球热商视市事睡所汤题条同玩
晚万午习夏先校些谢新行兴鸭羊衣音英影右鱼远乐早
张知重左做

Bijlage 4: Karakters eindexamen Chinees in Duitsland

Op de volgende bladzijde zijn de karakters opgenomen die de eindexamenkandidaat Chinees in enkele Duitse Bundesländer actief moet beheersen, door het Fachverband Chinesisch geselecteerd.

Empfehlungen des Fachverbands Chinesisch zum Anforderungsniveau für Abiturprüfungen im Fach Chinesisch als spät beginnende Fremdsprache in der gymnasialen Oberstufe Grundkurs n (= neu einsetzende Fremdsprache) unter Mitwirkung von Fachverbandsvertretern aus den Bundesländern Baden-Württemberg, Berlin, Bremen, Hessen, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen und Thüringen.

Die nachfolgenden Kompetenzen entsprechen den am Ende der Qualifikationsphase zu erreichenden Standards. Sie orientieren sich an der Niveaustufe A 2 des *Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmens (GeR)*. Die abschlussorientierten Standards sind Grundlage für die Entwicklung geeigneter Aufgaben im Rahmen der verbindlichen Themenfelder und gleichzeitig Anhaltspunkt für die Leistungsfeststellung und Leistungsbewertung.

Elementarwortschatz 390 chinesischer Schriftzeichen

a	b	c	d	e	f	g	h	j	k	l	m	n	p	q	r	s	t	w	x	y	z
爱	八	车	的	二	夫	个	号	九	刻	六	马	年	朋	七	日	三	他	五	学	一	住
	北	吃	大	儿	饭	国	海	今	课	两	妈	男	票	去	人	四	天	文	习	有	中
	不	菜	德	耳	法	哥	和	京	看	老	没	女	盘	期	热	十	她	我	校	月	在
	爸	从	弟		父	工	很	家	口	来	妹	您	跑	钱	然	生	太	午	小	元	只
	本	常	都		分	贵	好	姐	可	了	忙	能	漂	请	如	是	铁	晚	姓	语	作
	半	茶	点		房	给	会	旧	客	林	每	哪		汽		岁	它	问	写	也	早
	报	长	到		发	高	汉	进	开	乐	母	那		前		上	特	外	下	友	走
	百	唱	多		放	够	孩	几	快	里	吗	你		起		师	听	完	西	用	字
	别	出	东		方	公	还	见		力	买	念		气		说	同	玩	新	以	子

a	b	c	d	e	f	g	h	j	k	l	m	n	p	q	r	s	t	w	x	y	z
	边	春	对		飞	共	画	叫		路	木	牛		千		书	头	往	谢	要	坐
	吧	次	定		风	歌	回	教		辆	们	奶		亲		什	田	忘	写	英	再
	比	草	地		非	跟	喝	近		蓝	明	脑		情		少	汤	为	信	言	昨
	冰	参	打		份	馆	后	间		冷	么	闹		秋		谁	糖	碗	先	乐	这
	病	查	但		服	过	行	记		礼	美			球		时	疼	网	星	样	早
	贝	场	道		副	该	候	加		丽	面			裙		事	提	物	现	意	自
	白	晨	得			干	花	街		练	民					思	体	喂	想	医	怎
	包	穿	店			糕	换	节		凉	门					所	腿	务	些	因	站
	部	床	等			狗	火	久		亮	目					伞	踢		行	音	着

Bijlage 5: Glossarium Nederlands voortgezet onderwijs

bovenbouw	vanaf het 4e leerjaar (havo/vwo) tot het eindexamen
CE	Centraal Eindexamen
CEVO	Centrale Examencommissie voor Vaststelling eindexamenopgaven
CITO	Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
CKV	schoolvak Culturele en Kunstzinnige Vorming
domein	onderdeel van het eindexamenprogramma
eindterm	door de overheid vastgestelde eisen waaraan de eindexamenkandidaat moet voldoen
ERK	Europees Referentiekader voor de talen
gemeenschappelijk deel	de verplichte vakken in de bovenbouw (onafhankelijk van het gekozen profiel)
GLO	schoolvak Gemeenschappelijk Literatuur Onderwijs waarbij de literatuur voor de mvt als gemeenschappelijk vak wordt gegeven
havo	(5 jarig) Hoger Algemeen Vormend Onderwijs
mbo	Middelbaar Beroepsonderwijs
mvt	Moderne Vreemde Talen
onderbouw	de eerste 3 leerjaren van het voortgezet onderwijs
profiel	het totaal aan vakken in de gekozen richting bovenbouw havo/vwo; er zijn vier profielen: C&M (cultuur en maatschappij) E&M (economie en maatschappij) N&G (natuur en gezondheid) N&T (natuur en techniek).
(verplicht) profielvak	(verplicht) vak voor een profiel
PTA	Programma van Toetsing en Afsluiting
SE	Schoolexamen
SLU	studielastuur (totaal van lessen en zelfwerkzaamheid)

variant elementair	curriculum voor een taal in de bovenbouw, met dezelfde eindtermen maar een lager eindcompetentieniveau; het vak wordt afgesloten met een schoolexamen
vmbo	(4 jarig) voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
vrij deel (of vrije ruimte)	<p>Het vrije deel bestaat uit twee onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verplicht vrije deel: dit gedeelte dient gevuld te worden met vakken met een landelijk examenprogramma. Havo leerlingen kunnen in het vrije deel ook een (deel)vak kiezen op vwo-niveau, voor zover dat inhoudelijk niet overeenkomt met een van de andere vakken die het profiel omvat. • Geheel vrije deel: dit gedeelte kan gevuld worden met een programma waarmee de school zich wil profileren of met activiteiten die los staan van de vakken, en met extra examenvakken.
vwo	(6 jarig) Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs

Bijlage 6: De niveau- beschrijvingen van het Europees Referentiekader

De schema's in de volgende bladzijden zijn afkomstig van de Nederlandse vertaling van het Common European Framework of Reference.

EUROPEES REFERENTIEKADER: GLOBALE SCHALEN	
Vaardig gebruiker	
C2	Kan vrijwel alles wat hij hoort of leest gemakkelijk begrijpen. Kan informatie die afkomstig is van verschillende gesproken en geschreven bronnen samenvatten, argumenten reconstrueren en hiervan samenhangend verslag doen. Kan zichzelf spontaan, vloeiend en precies uitdrukken en kan hierbij fijne nuances in betekenis, zelfs in complexere situaties, onderscheiden.
C1	Kan een uitgebreid scala van veeleisende, lange teksten begrijpen en de impliciete betekenis herkennen. Kan zichzelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder daarvoor aantoonbaar naar uitdrukkingen te moeten zoeken. Kan flexibel en effectief met taal omgaan ten behoeve van sociale, academische en beroepsmatige doeleinden. Kan een duidelijke, goed gestructureerde en gedetailleerde tekst over complexe onderwerpen produceren en daarbij gebruikmaken van organisatorische structuren en verbindingswoorden.
Onafhankelijk gebruiker	
B2	Kan de hoofdgedachte van een ingewikkelde tekst begrijpen, zowel over concrete als over abstracte onderwerpen, met inbegrip van technische besprekingen in het eigen vakgebied. Kan zo vloeiend en spontaan reageren dat een normale uitwisseling met moedertaalsprekers mogelijk is zonder dat dit voor een van de partijen inspanning met zich meebrengt. Kan duidelijke, gedetailleerde tekst produceren over een breed scala van onderwerpen; kan een standpunt over een actuele kwestie uiteenzetten en daarbij ingaan op de voor- en nadelen van diverse opties.
B1	Kan de belangrijkste punten begrijpen uit duidelijke standaardteksten over vertrouwde zaken die regelmatig voorkomen op het werk, op school en in de vrije tijd. Kan zich redden in de meeste situaties die kunnen optreden tijdens het reizen in gebieden waar de betreffende taal wordt gesproken. Kan een eenvoudige lopende tekst produceren over onderwerpen die vertrouwd of die van persoonlijk belang zijn. Kan een beschrijving geven van ervaringen en gebeurtenissen, dromen, verwachtingen en ambities en kan kort redenen en verklaringen geven voor meningen en plannen.

Basisgebruiker	
A2	Kan zinnen en regelmatig voorkomende uitdrukkingen begrijpen die verband hebben met zaken van direct belang (bijvoorbeeld persoonsgegevens, familie, winkelen, plaatselijke geografie, werk). Kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen. Kan in eenvoudige bewoordingen aspecten van de eigen achtergrond, de onmiddellijke omgeving en kwesties op het gebied van diverse behoeften beschrijven.
A1	Kan vertrouwde dagelijkse uitdrukkingen en basiszinnen gericht op de bevrediging van concrete behoeften begrijpen en gebruiken. Kan zichzelf aan anderen voorstellen en kan vragen stellen en beantwoorden over persoonlijke gegevens zoals waar hij/zij woont, mensen die hij/zij kent en dingen die hij/zij bezit. Kan op een simpele wijze reageren, aangenomen dat de andere persoon langzaam en duidelijk praat en bereid is om te helpen.

	Luisteren
C2	Ik kan moeiteloos gesproken taal begrijpen, in welke vorm dan ook, hetzij in direct contact, hetzij via radio of tv, zelfs wanneer in een snel moedertaaltempo gesproken wordt als ik tenminste enige tijd heb om vertrouwd te raken met het accent.
C1	Ik kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Ik kan zonder al te veel inspanning tv-programma's en films begrijpen.
B2	Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaarddialect begrijpen.
B1	Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaarddialect wordt gesproken over vertrouwde zaken die ik regelmatig tegenkom op mijn werk, school, vrije tijd, enzovoort. Ik kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.
A2	Ik kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over mezelf en mijn familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ik kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.
A1	Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.

	Lezen
C2	Ik kan moeiteloos vrijwel alle vormen van de geschreven taal lezen, inclusief abstracte, structureel of linguïstisch complexe teksten, zoals handleidingen, specialistische artikelen en literaire werken.
C1	Ik kan lange en complexe feitelijke en literaire teksten begrijpen, en het gebruik van verschillende stijlen waarderen. Ik kan gespecialiseerde artikelen en lange technische instructies begrijpen, zelfs wanneer deze geen betrekking hebben op mijn terrein.
B2	Ik kan artikelen en verslagen lezen die betrekking hebben op eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bepaalde houding of standpunt innemen. Ik kan eigentijds literair proza begrijpen.
B1	Ik kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit hoogfrequente, alledaagse of aan mijn werk gerelateerde taal. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.
A2	Ik kan zeer korte eenvoudige teksten lezen. Ik kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, folders, menu's en dienstregelingen en ik kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.
A1	Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.

	Gesprekken voeren
C2	Ik kan zonder moeite deelnemen aan welk gesprek of discussie dan ook en ben zeer vertrouwd met idiomatische uitdrukkingen en spreektaal. Ik kan mezelf vloeiend uitdrukken en de fijnere betekenisnuances precies weergeven. Als ik een probleem tegenkom, kan ik mezelf hernemen en mijn betoog zo herstructureren dat andere mensen het nauwelijks merken.
C1	Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Ik kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden. Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.
B2	Ik kan zodanig deelnemen aan een vloeiend en spontaan gesprek, dat normale uitwisseling met moedertaalsprekers redelijk mogelijk is. Ik kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin mijn standpunten uitleggen en ondersteunen.
B1	Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).
A2	Ik kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Ik kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrijp om het gesprek zelfstandig gaande te houden.
A1	Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.

	Spreken
C2	Ik kan een duidelijke, goedlopende beschrijving of redenering presenteren in een stijl die past bij de context en in een doeltreffende logische structuur, zodat de toehoorder in staat is de belangrijke punten op te merken en te onthouden.
C1	Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij subthema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.
B2	Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interessegebied. Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.
B1	Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.
A2	Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.
A1	Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.

	Schrijven
C2	Ik kan een duidelijke en vloeiend lopende tekst in een gepaste stijl schrijven. Ik kan complexe brieven, verslagen of artikelen schrijven waarin ik een zaak weergeef in een doeltreffende, logische structuur, zodat de lezer de belangrijke punten kan opmerken en onthouden. Ik kan samenvattingen van en kritieken op professionele of literaire werken schrijven.
C1	Ik kan me in duidelijke, goed gestructureerde tekst uitdrukken en daarbij redelijk uitgebreid standpunten uiteenzetten. Ik kan in een brief, een opstel of een verslag schrijven over complexe onderwerpen en daarbij de voor mij belangrijke punten benadrukken. Ik kan schrijven in een stijl die is aangepast aan de lezer die ik in gedachten heb.
B2	Ik kan een duidelijke, gedetailleerde tekst schrijven over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interesses. Ik kan een opstel of verslag schrijven, informatie doorgeven of redenen aanvoeren ter ondersteuning vóór of tégen een specifiek standpunt. Ik kan brieven schrijven waarin ik het persoonlijk belang van gebeurtenissen en ervaringen aangeef.
B1	Ik kan eenvoudige samenhangende tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Ik kan persoonlijke brieven schrijven waarin ik mijn ervaringen en indrukken beschrijf.
A2	Ik kan korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Ik kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand voor iets te bedanken.
A1	Ik kan een korte, eenvoudige ansichtkaart schrijven, bijvoorbeeld voor het zenden van vakantiegroeten. Ik kan op formulieren persoonlijke details invullen, bijvoorbeeld mijn naam, nationaliteit en adres noteren op een hotel-inschrijvingsformulier.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo